

Technická univerzita v Liberci

**FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A
PEDAGOGICKÁ**

Katedra: Českého jazyka a literatury
Studijní program: Specializace v pedagogice
**Studijní obor
(kombinace):** Český jazyk se zaměřením na vzdělávání –
Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání

Josef Kocourek: Život a dílo
Josef Kocourek: Life and Works

Bakalářská práce: 09 – FP – KČL – B – 40

Autor:
Andrea Šulcová

Podpis:

.....

Vedoucí práce: Mgr. Eva Koudelková, Ph.D.

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
110	0	0	0	69	0

V Liberci dne: 10. 4. 2011

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra českého jazyka a literatury

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(pro bakalářský studijní program)

pro (kandidát): Andrea ŠULCOVÁ

adresa: O. Zeminy 73, 509 01 Nová Paka

studijní obor (kombinace): Specializace v pedagogice (ČJ - AJ)

Název BP: **Josef Kocourek: Život a dílo**

Název BP v angličtině: **Josef Kocourek: Life and Works**

Vedoucí práce: Mgr. Eva Koudelková, Ph.D.

Konzultant:

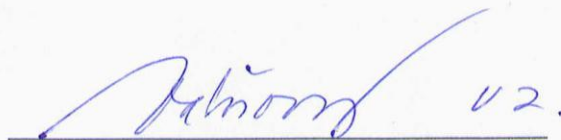
Termín odevzdání: květen 2010

Poznámka: Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování BP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 26. dubna 2009

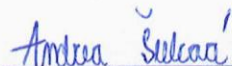

děkan

vedoucí katedry

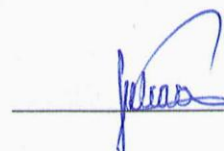
Převzal (kandidát):

Datum:

28. dubna 2009

Podpis:

Název BP: JOSEF KOCOUREK: ŽIVOT A DÍLO

Vedoucí práce: Mgr. Eva Koudelková, Ph.D.

Cíl: Vytvoření biografie a bibliografie regionálního autora.

Požadavky: Shromáždění a prostudování dostupných pramenných materiálů a sekundární literatury.

Metody: Heuristika, analýza a syntéza.

Literatura: Kocourek, Josef: Srdce. Praha: Nakladatelství Průlom 1932.
Kocourek, Josef: Extáze. Hradec Králové: Kruh 1971.
Kocourek, Josef: Zapadlí vlastenci 1932. Ostrava: Profil 1982.
Kocourek, Josef: Srdce v dlaní. Ostrava: Krajské nakladatelství 1964.
Autorský a redakční kolektiv: Lexikon české literatury 2/II K–L. Praha: Nakladatelství Akademie věd ČR 1993.
Jirda, Miroslav: O Josefu Kocourkovi. Lidová kultura I., č. 4.
Kovářík, Vladimír: Slavní a zapomenutí. Praha: Mladá fronta 1983.
Rýznar, Václav: Za učitelem Josefem Kocourkem. Stráž Moravy, XXIV, str. 129.
Skalička, Jiří: Průvodce životem a dílem Josefa Kocourka. Ostrava: Profil 1984.
Typlt, Jaromír: Příběhy čtenářů Josefa Kocourka. Souvislosti 1/2008.

V 1. listu dne 26. dubna 2009

Čestné prohlášení

Název práce: Josef Kocourek: Život a dílo
Jméno a příjmení autora: Andrea Šulcová
Osobní číslo: P07000673

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložila elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedla jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 10. 4. 2011

.....
Andrea Šulcová

Ráda bych poděkovala Mgr. Evě Koudelkové, Ph.D. za odbornou pomoc, podnětné připomínky a vedení bakalářské práce.

Anotace

Bakalářská práce se věnuje životu a dílu Josefa Kocourka, spisovatele spjatého s východočeským, ale i severomoravským krajem. Práce se zaměřuje na charakteristické rysy Kocourkovy poetiky a vlivy na jeho tvorbu. V práci je rovněž studováno promítání obou regionů do autorova díla a jeho vnímání současnou společností. Pozornost je upřena i na iniciativy Kocourkových příznivců. Analýza se opírá o pramennou a sekundární literaturu.

Klíčová slova

Josef Kocourek, Miloslav Jirda, Vladimír Zorzut, Jaromír Typlt, Vít Ondráček, poetika, poetismus, expresionismus, imaginace, stylizace, objektivita

Annotation

The bachelor thesis is dedicated to life and works of Josef Kocourek, the writer connected with Eastern Bohemia but also with Northern Moravia. The thesis deals with characteristic features of Kocourek poetics and influences on his works. There is also studied the projection of both regions into the author's works and their perception of current society. Moreover, it focuses on initiatives of Kocourek supporters. The analysis is based on primary and secondary literature.

Key words

Josef Kocourek, Miloslav Jirda, Vladimír Zorzut, Jaromír Typlt, Vít Ondráček, poetics, Poetism, expressionism, imagination, stylization, objectivity

Die Annotation

Die Bachelorarbeit analysiert das Leben und das Werk des Schriftstellers Josef Kocourek, der sowohl mit dem ostböhmischen als auch mit dem nordmährischen Bezirk verbunden ist. Die Arbeit konzentriert sich auf charakteristische Merkmale Kocoureks Poetik und auf die Einflüsse auf seine Werke. Diese Arbeit beschäftigt

sich auch mit der Reflexion beider Bezirke im Werk von diesem Autor und mit der Wahrnehmung des Autors von der gegenwärtigen Gesellschaft. Die Initiative von Kocoureks Anhängern wurde auch beachtet. Die Analyse basiert auf den primären und sekundären Quellen.

Schlüsselwörter

Josef Kocourek, Miloslav Jirda, Vladimir Zorzut, Jaromír Typlt, Vít Ondráček, Poetik, Poetismus, Expressionismus, Imagination, Stilisierung, Objektivität

Obsah

1	ÚVOD.....	- 10 -
2	ŽIVOT.....	- 12 -
2.1	POČÁTKY LITERÁRNÍ TVORBY.....	- 12 -
2.2	1928 – UČITELSKÁ A LITERÁRNÍ ČINNOST	- 15 -
2.3	1929 – ROK VE ZNAMENÍ ÚSPĚCHŮ A TRÁPENÍ	- 16 -
2.4	1930 – ŽIVOT NA NOVÉM PŮSOBIŠTI.....	- 18 -
2.5	1931 – ROK PLNÝ ZMĚN	- 19 -
2.6	1932 – BLÍŽÍCÍ SE KONEC	- 20 -
2.7	POZŮSTALOST JOSEFA KOCOURKA	- 23 -
3	DÍLO	- 25 -
3.1	CHARAKTERISTICKÉ RYSY KOCOURKOVY POETIKY A ZAŘAZENÍ DO KONTEXTU ČESKÉ LITERATURY.....	- 25 -
3.1.1	Juvenilie pod vlivem poetismu a expresionismu	- 25 -
3.1.2	V intencích reportážně-dokumentární tvorby	- 28 -
3.2	PROMÍTÁNÍ NOVOPACKÉHO REGIONU DO KOCOURKOVA DÍLA.....	- 30 -
3.2.1	Srdce	- 31 -
3.2.2	Kalendář, v němž se obracejí listy	- 37 -
3.2.3	Povídková tvorba	- 42 -
3.2.3.1	Cesta.....	- 42 -
3.2.3.2	Děšť.....	- 43 -
3.2.3.3	Krkonoše	- 43 -
3.2.3.4	Vojevůdce.....	- 44 -
3.2.3.5	Hory.....	- 44 -
3.2.3.6	Mniška.....	- 45 -
3.2.4	Žena	- 46 -
3.2.5	Jensen a lilie.....	- 50 -
3.2.6	Kráska	- 54 -
3.3	INSPIRACE REGIONEM	- 58 -
3.3.1	Zapadlí vlastenci 1932.....	- 58 -
3.4	ODRAZ SEVEROMORAVSKÉHO REGIONU V KOCOURKOVĚ TVORBĚ.....	- 68 -
3.4.1	Loučení	- 68 -
3.4.2	Frývaldov	- 70 -
3.4.3	Fejetony	- 75 -
3.4.3.1	Studená Loučka	- 75 -

3.4.3.2	Šilperk a Bergschenke	- 76 -
3.4.3.3	Loučení s městečkem	- 76 -
3.4.3.4	Z konce světa.....	- 77 -
3.4.3.5	Na víkend k Maria Schnee.....	- 77 -
3.4.4	Z konce světa (Výbor z tvorby 1928–1932)	- 78 -
3.4.4.1	Z konce světa – výbor z prózy.....	- 78 -
3.4.4.2	Loučení – výbor z básní.....	- 79 -
3.4.4.3	Poslední rok – deník z Řepové	- 81 -
3.4.4.4	Publicistika	- 82 -
3.4.4.5	Korespondence	- 84 -
3.4.4.6	Nekrology.....	- 87 -
3.4.4.7	Fotografie, dokumenty, ilustrace	- 87 -
3.5	AUTENTIZUJÍCÍ TENDENCE V DÍLE JOSEFA KOCOURKA.....	- 88 -
3.5.1	Extáze versus Marto. Deníky 1927–1932	- 88 -
3.6	REFLEXE DÍLA.....	- 94 -
3.7	KOCOURKŮV ODKAZ V KONTEXTU SOUČASNOSTI.....	- 95 -
4	ZÁVĚR.....	- 102 -
5	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ	- 106 -
5.1	PRAMENY.....	- 106 -
5.2	SEKUNDÁRNÍ LITERATURA.....	- 106 -
5.3	ELEKTRONICKÉ ZDROJE	- 109 -

1 ÚVOD

Cílem této bakalářské práce je zachytit životní peripetie a dostupný bibliografický odkaz rodáka z Brda u Nové Paky, menšinového učitele, prozaika, básníka, fejetonisty, ale i bohéma, vizionáře, novátora a milovníka výtvarného umění, Josefa Kocourka (1909–1933). Kocourek bývá řazen mezi opomíjené, téměř zapomenuté autory, neboť již v době svého uměleckého rozpuku tvořil mimo hlavní literární proud a v jeho počínání tedy spatřujeme rysy solitérství. Jakožto regionální autor¹ žijící mimo dosah kulturních center, která představovala Praha a Brno, se snažil udržovat kontakty s nakladateli a jinými spisovateli alespoň prostřednictvím korespondence, avšak Kocourkova tvorba nikdy nedokázala proniknout do širšího čtenářského povědomí. V kontextu současnosti lze říci, že díky několika autorovým „obroditelům“ (Jaromír F. Typlt, Vít Ondráček, Michal Jareš,...) se daří přinejmenším udržovat jeho jméno při životě.

Bakalářská práce se opírá o shromážděnou pramennou a sekundární literaturu, jíž dominuje především množství časopisecky publikovaných kritik, recenzí a několik nepříliš rozsáhlých studií otištěných na stránkách literárních revue či v doslovecích knih. Za problematický materiál lze považovat jedinou existující monografii zasvěcenou životu a tvorbě Josefa Kocourka, jelikož nebylo možné provést její srovnání s publikacemi podobného charakteru.² Je třeba podotknout, že většina drobnějších statí pochází od autora výše zmíněné monografie, tudíž je nasnadě, že jsme po obsahové stránce konfrontováni s téměř totožnými texty. Další úskalí spatřujeme v otázce faktografické pravdivosti deníků, které jsou kromě korespondence jediným dochovaným zdrojem podávajícím komplexní informace o Josefu Kocourkovi. I přes autorovu zjevnou stylizovanost, která se projevuje zejména v hyperbolizaci emocí a v umocňování záznamů pomocí básnické obraznosti, není důvod zpochybňovat jejich autenticitu. Bakalářská práce proto

¹ Josef Kocourek je spjatý se dvěma regiony – Novopackem a severní Moravou.

² Dosud se ještě nikdo neodvážil navázat na práci Jiřího Skaličky a zpracovat komplexní studii o spisovateli a jeho tvorbě.

vychází i z tohoto rozsáhlého deníkového zdroje a v neposlední řadě i ze studia torza korespondence.

První kapitola je zasvěcena životu Josefa Kocourka, s nímž je paralelně sledován autorův umělecký vývoj, ambice, kariérní a popřípadě milostné zvraty. Text také poukazuje na klíčové události, které vedly ke Kocourkovu myšlenkovému, a tedy i literárnímu přerodu.

Druhý, nejpodstatnější oddíl celé práce se zabývá Kocourkovým dílem a zvláště pak promítáním regionálních prvků do jeho textů. Úvodní pasáže mají obecnější charakter a snaží se postihnout význačné rysy tvorby, která je následně zasazena do kontextu soudobé literatury. Pozornost je rovněž upřena na inspirační zdroje, ze kterých autor vycházel. Největší prostor je věnován analýze jednotlivých počinů, na niž navazuje syntetizující část, čili shrnutí ústřední látky. Poté je uvedena reflexe vnímání Kocourkových prací současným čtenářským publikem, na jejímž podkladě se zrcadlí snahy obdivovatelů o neustálé ožívování kultu zapomenutého autora.

Životopisná část vychází nejen z informací pocházejících ze shromážděné sekundární literatury, ale je také podložena autentickými deníkovými záznamy a dostupnou korespondencí.

Segment věnovaný dílu je primárně založen na prostudované pramenné literatuře, a proto se z velké části opírám o vlastní interpretaci. V závěru se snažím shrnout načerpané poznatky, zhodnotit Kocourkovo vynaložené úsilí a stručně nastínit, jaký osud postihl tvorbu po autorově smrti.

2 ŽIVOT

Josef Kocourek pocházel z okolí mystikou a spiritismem opředeného Novopacka. Narodil se 22. ledna 1909 v Brdě u Nové Paky v domě č. p. 16 a zemřel tamtéž po dlouhém boji s tuberkulózou ve věku čtyřiaadvaceti let 31. března 1933.

Josef Kocourek, *expresionista, lyrik, extatik, zběsilec a vizionář, menšinový učitel, přesvědčený socialista, solitér, bohém, palič vlastních děl, svůdce dívek předurčený podle vlastních slov k zbláznění a životu bezútěšnému a smutnému, malíř postižený oční vadou, nemocný člověk hazardující se zdravím, ale především básník nadaný schopností doslova spalovat každou vteřinou života*,³ dnes neodmyslitelně patří k autorům, kteří výrazně ovlivnili český literární svět, i když jeho jméno upadlo do zapomnění dříve, než mělo možnost proniknout do povědomí širší veřejnosti. I přesto, že jako spisovatel nepatřil k hlavnímu proudu české literatury, jeho tvorba dokázala uchvátit řadu čtenářů.

2.1 Počátky literární tvorby

Josef Kocourek pocházel z proletářské rodiny žijící v Brdě, v níž převládala tkalcovská tradice. Jeho matka Marie byla dcerou tkalce Josefa Kováře a otec Josef Kocourek též vykonával povolání tkalce.

Kocourek tíhl již od útlého věku k literární činnosti. Autorovo nadání se začalo rozvíjet především v období studia na reálce v Nové Pace (1919–1927), které zakončil maturitou. Avšak jeho talent se projevil mnohem dříve, a to během nejranější docházky na brdskou dvoutřídku, na kterou nastoupil na podzim roku 1915. V pouhých šestnácti letech vytvořil svůj první umělecký počín – historickou hru *Roháč z Brda, lotr a psanec*, kterou dokonce brdští ochotníci zinscenovali (1925). Mezi další dramatické pokusy se řadí tragédie *Vyrvané srdce* a *Dva zaniklé životy* – ty se ovšem nedochovaly, neboť je autor spálil během svého zúctování s tvorbou.

Ačkoliv byl Kocourek v literární oblasti poměrně činný, jeho vlohy se primárně projeví ve výtvarném umění, kterému se věnoval i v pozdějších letech. V roce 1919

³ ONDRÁČEK, Vít. *Životopis Josefa Kocourka*. [cit. 2010-06-25]. Dostupné z WWW: <<http://www.typlt.cz/index.php?content=kocourek-ondracek>>.

nastoupil na reálku v Nové Pace, kde se spřátelil s levicově smýšlejícím učitelem češtiny a francouzštiny Miloslavem Jirdou (1895–1970), jenž pro mladého autora mnoho znamenal – pomáhal mu rozvíjet jeho talent, zásoboval ho rozmanitou literaturou, byl mu rádcem i oporou. Miloslav Jirda se také přátelil s Jaroslavem Janem Paulíkem, v té době již významným prozaikem a nakladatelem Pavla Prokopa. Oba se *snažili slibný talent Kocourkův uplatnit, působili na něj velmi pozitivně a pomáhali mu radou a kritikou*.⁴ Po Kocourkově smrti to byl právě Jirda, kdo se zasadil o vydání mnoha jeho děl, jež mu mladý autor odkázal.

Josef Kocourek dospíval a studoval s několika později proslulými umělci, mezi něž patřil malíř a grafik Quido Roman Kocian, dále pak budoucí členové Skupiny 42 – malíř František Gross, sochař Ladislav Zívř a fotograf Miroslav Hák. Quido Roman Kocian na Kocourka vzpomíná jako na osobu *od dětství nesmírně vnímavou, myslivou a citlivou. Měl neobyčejný smysl pro přírodu, soucit s pokořovanými tvory a gesto nevšedního chlapce. Výraz celé osobnosti byl spíše pochmurný. Málokdy byl vpravdě veselý. Jeho smích měl komický úder a silně páchl trpkou rozvážností*.⁵ Tito mladí umělci založili v sextě časopis s příznačným názvem Ra-ra-Ri-ri. Zatímco Josef Kocourek do něho vkládal své básně, říkanky, úvahy, satiry a legrační postřehy ze školy, František Gross a Quido Roman Kocian doplňovali texty obrazovou přílohou.

V septimě se Kocourek hluboce zamiloval do Marty Suchardové. Jeho láska nebyla bohužel opětovaná, což autorovo pubescentní srdce zasáhlo a ranilo natolik, že se rozhodl vtisknout své tíživé pocity do deníku, který si vedl téměř do své smrti. Dokonce i Josefovi spolužáci refleктоvali jeho vnitřní trápení. Quido Roman Kocian si vybavuje jednu z klíčových situací, která autora podnítila k jeho *živelnému básnickému chtění*.⁶ Po mnoha letech ji vylíčil v dopise Jaromíru Typltovi: *Tělocvična, spolužáci i oči od pláče krvavé jako jahody. Náhle se zkormoucený Josef proměnil. Postavil se přede mne jako voják a řekl na výsost odhodlaně: „Já se musím zastřelit!“ Po tomto projevu nejniternější napětí opadlo jako vzduté vody... zdálo se mi, že z něho v tu chvíli vyprchal všechn cit, kterým tak často přetékal jako*

⁴ SKALIČKA, Jiří. Cesta Josefa Kocourka k románu. *Česká literatura*, s. 144.

⁵ TYPLT, Jaromír. Příběhy čtenářů Josefa Kocourka. *Souvislosti*, s. 172.

⁶ Tamtéž, s. 174.

*úl medem... dovedl jsem ho k Cháronovi, aby jej převezl přes řeku zapomnění. Od té doby se k němu stále utíkal...*⁷ Autor se upínal k literárnímu světu, neboť mu sloužil jako prostředek úniku mimo trýznivou realitu. Tento imaginární prostor mu dal příležitost realizovat sebe sama, projektovat do něho obsah svého nitra – nacházel v něm svobodu a jakýsi pocit bezpečí. V jeho díle tak lze zpozorovat výraznou konfrontaci mezi „šedou“ realitou a barevným snem.

Počátky Kocourkovy spisovatelské dráhy byly poněkud divoké. V roce 1926 spálil u Rajmovy skály veškerou dosavadní tvorbu, což je podloženo deníkovým záznamem z 22. prosince 1926: *22. listopadu jsem spálil všechny Deníky a všechnu literaturu.*⁸ Jednalo se nejen o 600 stran deníků, jež začal psát znovu ještě téhož roku a které psal až do sklonku svého života, ale i o dramata, prózy a román *Žena*, o jehož přepracování se pokusil ještě několikrát. Z téhož roku dále pocházejí následující prózy: *Jensen a Lilie, Blázen, Noc, Žena mystického psa, Modrá slečna*.

V roce 1926 se rovněž podařilo otisknout dvě básnivé prózy *Cesta a Děšť* v brněnském časopise Niva a v Ruttově Cestě.

Na počátku nového roku Kocourek předal druhou verzi románu *Žena* Miloslavu Jirdovi: *Dal jsem Jirdovi Ženu. Nebude to stát za mnoho. Myslím. Ale psal jsem mu, že je to mé nejlepší camrání.*⁹ Poté se začal věnovat psaní próz, které souhrnně nazval *Kouzelné povídky*, z nichž se dochovala pouhá hrstka. Miloslav Jirda uspořádal několik drobných povídek do souboru *Šest milostných*, jenž byl vydán v roce 1962.

Josef Kocourek prožíval velká muka – nesužovala ho pouze nešťastná láska, propukly u něho i silné migrény, které mu bránily v plném soustředění se na další tvorbu, a to ho donutilo ke krátké literární odmlce. Od tvůrčí činnosti však zcela neupustil – propadl kouzlu deníku. Osobním zápisům přisoudil ohromný význam, proto se každodenní záznamy stávaly obsáhlejší a propracovanější. Tuto činnost propojoval s malířskou a později i fotografickou vášní.

Prvním významným milníkem byl pro Josefa osmnáctý červen 1927 – úspěšně složil svou první zkoušku dospělosti – maturitu. Jako nadějný mladý umělec toužil

⁷ Tamtéž, s. 174.

⁸ KOCOUREK, Josef. *Marto. Deníky 1927–1932*, s. 20.

⁹ Tamtéž, s. 36.

po studiu v Praze, kde se chtěl věnovat malířství. Ovšem trýznivá finanční situace rodiny Kocourkovy mu vzdělání tohoto druhu bohužel neumožnila. Okolnosti ho donutily se přestěhovat do Jičína a v letech 1927–1928 studoval matematiku a hudební výchovu v takzvaném doplňovacím kurzu při učitelském stavu.

Kocourkův tvůrčí rok 1927, ve kterém dokončil cyklus *Kouzelných povídek*, znamenal jakýsi neucelený předvoj jeho literární tvorby, kdežto spisovatelská činnost následujících a zároveň posledních let autorova života přináší kompletní sbírku jeho díla.

2.2 1928 – učitelská a literární činnost

Autorův pobyt v Jičíně zřejmě předznamenal budoucí směr jeho života, který lze do jisté míry charakterizovat jako bohémský.

Po dobu studií se Josef Kocourek potýkal s existenčními problémy, avšak světlým bodem byl milostný vztah s o rok mladší studentkou Marií Šolcovou. Jejich vzájemná náklonnost byla trnem v oku nejen paní bytné, ale především ve škole jim přinesla značné problémy. Kvůli nepřiměřenému chování na školním výletě nebyli oba studenti připuštěni k maturitě. Z tohoto důvodu se Josef musel připravovat na reparát, který 10. září 1928 úspěšně zvládl, čímž získal oprávnění k vykonávání učitelské profese. Jeho dívka musela opakovat celý třetí ročník znovu.

Po maturitě byl vyslán jako menšinový učitel na svou první štaci do malého severomoravského městečka Mírov na Moravě. Chudému mladíkovi nastaly krušné časy. Bydlel ve školním kabinetě, nedaleko školy stála mírovská trestnice a na obědy chodil do Národního hostince, kde se blíže seznámil s místním životním stylem a zvyky obyvatel. Právě zde se také sblížil s Anežkou, která patřila mezi nejdůležitější osoby, jež výrazně zasáhly do jeho života.

Během pobytu v Mírově také krátce působil na škole ve Studené Loučce, jejíž prostředí se mu stalo předlohou pro drobnou prózu a verše, které jsou haleny do negativního oparu.

Autorův poměrně bídný život v Mírově ho na konci roku 1928 podnítil k žádosti o přeložení na jinou školu. Co se týká spisovatelské činnosti, věnoval se především psaní melancholických veršů, z nichž vzešla rukopisná sbírka *Mírov*, upravil povídky *Eleonoru* a *Červenec*, které vyšly v roce 1930 v Ruttově Cestě, pro Signál přepsal

Svatého a pannu. Opilá loď, sbírka básní, kterou chtěl věnovat Jirdovi, zůstala nepovšimnuta. Zájem nebyl ani o prózy *Modrá slečna*, *Šest bláznů*, *Muž a Pasačka*.

V Kocourkově tvorbě vytvořené během pobytu v Mírově se objevují jisté nesrovnalosti spojené s dobou vzniku některých próz. Chybí kupříkladu přesná datace rukopisu povídky *Krkonoše*. Zmatečně působí i několikeré přejmenování díla *Srdce v dlani*, původně nazvaného *Hospoda, paní a srdce*, které bylo v upravené verzi vydáno 4. května 1928 v Ruttově Cestě pod názvem *Ruka, jež prošla srdcem*. Tímto textem Kocourek započal odklon od kouzelných povídek, které vystřídaly tzv. obrázky, formálně i tematicky odlišné texty.¹⁰ Autor v pracích napsaných v letech 1926–1927 a ve fejetonech z přelomu dvacátých a třicátých let využívá reálného předobrazu společenských či soukromých záležitostí (např. *Srdce v dlani*, *Mniška*).

2.3 1929 – rok ve znamení úspěchů a trápení

Rok 1929 začal pro Josefa Kocourka i přes neustálé finanční a zdravotní problémy poměrně zdařile. V časopise *Cesta* byla uveřejněna povídka *Terinka*, která zde nesla název *Miluška*, a autor se mohl pyšnit i dalšími úspěchy – časopis *Signál* otiskl dvě povídky *Žena a pastýř* a *Svatý a panna*. Výše zmíněné drobné literární úspěchy ho motivovaly k vynaložení dalších sil – vrhl se do psaní třetí a zároveň poslední verze románu *Žena*, který dokončil 25. února 1929.

Měsíc březen vnesl do Josefova života několik změn. Nejprve byl přeložen poloněmeckého městečka Štíty (dříve Šilperk), ve kterém vykonával funkci měšťanského učitele. Druhou změnu zaznamenal v oblasti citové – do jeho srdce se hluboce vryla Anežka.

Koncem dubna musel Kocourek vyhledat lékařskou péči, neboť přestal vidět na pravé oko. To způsobilo jeho pozdní příjezd na novou štaci (8. května).

Ve Štítech se začal opět plně věnovat literární činnosti. S vervou se pustil do psaní románu *Srdce*, který dopsal 25. května 1929. Netrvalo dlouho a našel si novou dívku, studentku Růženu Bartoňovou (Jirda jí dal krycí jméno Aťka).

V červnu se Josef Kocourek vrátil do rodného Brda, kam se na nějaký čas uchýlil s vážnými zdravotními problémy. Jeho stav byl natolik kritický, že musel strávit

¹⁰ SKALIČKA, Jiří. *Průvodce životem a dílem Josefa Kocourka*, s. 31.

téměř dvacet dní v jičínské nemocnici. Poté se vydal zpět do Štítů, kde si poprvé pohrával s myšlenkou napsat román *Zapadlí vlastenci 1932*, jenž se stal vrcholným a zároveň posledním dílem Josefa Kocourka.

Štíty Kocourkovi také poskytly příležitost navázat nové přátelské, ale i milostné vztahy. Na konci září vstoupil do bohémské skupiny Klub podivných živností (název podle G. K. Chestertona), jejíž členové jsou blíže představeni v románu *Zapadlí vlastenci 1932*. Obzvláště doktor Václavík, jeden z příslušníků společenství, pro Josefa hodně znamenal, jelikož mu byl oporou a pomáhal mu překonávat osobní problémy. Specifikem Klubu bylo publikování časopisu Šíp, do kterého Kocourek přispíval a ke kterému vytvořil i obálku. Další velkou radost autorovi udělalo otištění fejetonu *Mniška* v časopise Ruch.

Pobyt na této štaci je rovněž spojován s jeho milostnými aférami – zapletl se do jakéhosi milostného trojúhelníku. Neustále se vracel ke své prvotní lásce z Jičína, Marii, nedokázal se ubránit ani Růženě a zároveň toužil po vyzrálé ženě, Janě Prágllové, člence Klubu a přítelkyni dr. Václavíka. Tato vášeň ale zůstala nenaplněna.

Ohromné a především příjemné překvapení přišlo koncem roku. Ke Kocourkovi se dostala informace, že jedna z jeho povídek byla uveřejněna v lublaňském tisku. Iniciátorem byl Vladimír Zorzut, který měl ohromný zájem na otištění i dalších povídek.

Vladimír Zorzut (1910–1985), literární kritik a slovinský překladatel, obdivoval imaginativní tvorbu Josefa Kocourka, a proto se snažil jeho texty přiblížit zahraničním čtenářům. Kocourek a Zorzut spolu udržovali dlouholetou korespondenci (1929–1933), díky níž mezi nimi vzniklo přátelské pouto. Příмым dokladem je Zorzutův dopis určený Jiřímu Skaličkovi: *Roku 1929 jsem byl mladý člověk, obdivoval jsem vše krásné, zajímal jsem se o literaturu, a když jsem narazil na Kouzelné povídky Josefa Kocourka, byl jsem jimi opravdu nadšen. Navázal jsem s ním styky, které záhy získaly charakter přátelství, a když tak náhle zemřel, truchlil jsem za ním jako za drahým a blízkým člověkem.*¹¹

¹¹ SKALIČKA, Jiří. Torzo se dotváří: (Korespondence Josefa Kocourka s Vladimírem Zorzutem). *Severní Morava*, s. 28.

Z dopisu Vladimira Zorzuta, který zaslal Miloslavu Jirdovi, vyvstávají okolnosti jeho prvního setkání s dílem Josefa Kocourka: *Se jménem Josefa Kocourka jsem se poprvé setkal, když mně přišla roku 1929 do rukou česká literární revue Signál. V ní byla zveřejněna povídka Svatý a panna, která na mě zapůsobila zázračným dojmem... Každá Kocourkova novela nebo povídka mně byla prožitkem zvláštního druhu, proto jsem cítil potřebu, abych ihned přeložil vše, co jsem od něho přečetl.*¹²

2.4 1930 – život na novém působišti

Začátek nového roku Kocourkovi nepřinesl mnoho úspěchů ani v oblasti literární, ani po stránce soukromé – nešťastná láska k paní Janě se prohlubovala a ze svých stávajících pocitů se pokusil vypsát v románu *Muž bez vlasti*, jehož rukopis je dodnes bohužel nezvěstný.

Obrat k lepšímu nastal počátkem února, kdy mu Lidové noviny otiskly fejeton *Šilperk a Bergschenke*. Mnohem více ho však povzbudil dopis od Vladimira Zorzuta, ve kterém stálo, že přeložil prózu *Obraz* a sedm *Kouzelných povídek*, z nichž *Eleonora* bude publikována v předním slovinském tisku.

V březnu se Josef Kocourek rozhodl opustit Klub podivných živností i časopis Šíp. Jedním z hlavních důvodů k odchodu bylo odmítnutí doktora Václavíka zahrát Kocourkovu revue a také nenaplněná láska k paní Janě, o níž se rozhodl napsat chmurnou báseň *Večer*, jež byla poté uveřejněna společně s básněmi *Ariston* a *Loučení* v časopise Cesta.

Následovalo veliké zklamání – Josef se dozvěděl, že jeho román *Srdce*, do něhož vkládal tolik nadějí, nebude z důvodu krachu Prokopova nakladatelství vydán. Tuto hořkou zkušenost vystřídalo další milostné vzplanutí. Zamiloval se do učitelky, kterou Jirda pojmenoval Albína Heřmanská. Kocourka fascinovala její nedobytnost a morální čistota, ovšem ani přes velké úsilí nedosáhl vytouženého přání stát se jejím partnerem.

¹² SKALIČKA, Jiří. Spisovatel Josef Kocourek a Slovinci: (Torzo korespondence). *Severní Morava*, s. 27.

2.5 1931 – rok plný změn

Rok 1931 byl pro Josefa Kocourka nejen rokem navazování nových vztahů, jak tomu bývalo v předchozích letech pravidlem, ale i rokem ve znamení mnoha změn. Kocourek se rozhodl především poupravit svůj nepříliš zdravý životní styl – své zájmy rozšířil o sportovní aktivity. Obzvláště významnou roli pro něho hrálo lyžování, omezil návštěvy restauračních zařízení a jeho myšlenky začaly čím dál více prostupovat marxistické ideály, a to především díky propukající hospodářské krizi a nuzným poměrům, kterých byl na severní Moravě svědkem. On sám pocházel z chudé proletářské rodiny a právě z tohoto důvodu téměř celý život inklinoval ke komunismu. Rovněž i Jirda, prosocialisticky smýšlející profesor, v něm tyto myšlenky podněcoval. Avšak nyní se podílel mnohem aktivněji na prosazování leninského ducha a o rok později se rozhodl navázat spolupráci s Levou frontou. Další pozoruhodnou proměnu lze zaznamenat ve formální stránce jeho písemností, zejména v korespondenci a popřípadě i v denících – Kocourek zcela opomíjí psaní velkých písmen u proprií a na začátku vět.

Původně nešťastný a pesimisticky smýšlející Josef Kocourek se začal upínat ke studentce Růžence Bartoňové, do níž se postupem času zamiloval a s níž udržoval kontakt až do sklonku svého života – svěřoval se jí se svými trápeními a krutými zkušenostmi, které mu byly podnětem k napsání reportážní prózy věnované problematice rodného Podkrkonoší *Kalendář, v němž se obrací listy*.¹³ Soubor optimisticky laděných básní *Slunečný den*, jež pocházejí z tohoto období, potvrzuje, že se Kocourkův náhled na svět posunul do veselejší polohy. Rok 1931 je jakýmsi hlavním předělem mezi metaforickou tvorbou, s níž se loučí, a realistickým zobrazováním skutečnosti, kterému zasvětil zbytek svého života.

S prohlubující se hospodářskou krizí si Josef Kocourek stále více uvědomoval své místo v životě – ze všech sil bránil dělnickou třídu a jeho politické ideály měly vliv i na další tvorbu. Před druhým dnem mezinárodního boje proti nezaměstnanosti si dokonce zapsal (25. února 1931): *Lomcuje mnou vrozená nenávist ke všemu, co vládne, okrádá pomocí lži spravedlnosti a lži umění*.¹⁴

¹³ Poté se již plně věnoval líčení tvrdé reality v severomoravském kraji, které završuje románem *Zapadlí vlastenci 1932*.

¹⁴ KOCOUREK, Josef. *Marto. Deníky 1927–1932*, s. 481.

Rok 1931 je také spojován se změnou autorova dosavadního působišť. Okolnosti ho přinutily se přestěhovat do Řepové u Mírova, kde se stal správcem jednotřídky a kde měl na starosti vzdělávání pěti dětí, z nichž dvě pocházely z německé rodiny, a tudíž neovládaly český jazyk. Přesun ze Štítů do Řepové se mu stal námětem k napsání poemy *Loučení*, v níž vzpomíná na období strávené ve Štítech.

Ještě před nástupem na poslední štaci se o prázdninách trávených v Brdě zrodil další literární počín – sociální reportážní román *Kalendář, v němž se obracejí listy*.

Život v Řepové, Rippau, byl pro Kocourka až destruktivní – v tomto nehostinném prostředí, obývaném především Němci, trpěl samotou a pocity vykořeněnosti: ...já v Řepové, kde všechno je mdloba, zlodějství, podvod, hysterie, neupřímnost, pad'ourství, samota, cizina a nemoc.¹⁵ Porozumění tedy hledal alespoň u žen, konkrétně u Anežky, dívky, která ho obsluhovala v mírovské restauraci. S ostatními přáteli komunikoval pouze prostřednictvím jediného dostupného prostředku – korespondence.

Josefovo poslední dílo pocházející z roku 1931, poema *Frývaldov*, je reakcí na skandální událost, při níž došlo k zabití několika dělníků, kteří byli 25. listopadu 1931 zastřeleni při demonstraci v Dolní Lipové u Frývaldova (dnešní Jeseník). Tato událost a mnohé další policejní zásahy otřásly celou republikou. Na základě tohoto policejního teroru se mnoho umělců a dalších zástupců české inteligence semklo a podepsalo protestní rezoluce proti frývaldovskému krveprolití.¹⁶

2.6 1932 – blížící se konec

Po dokončení románu *Srdce Kocourek* tajně doufal v jeho vydání, avšak marně. V roce 1931 pocíťoval, že na jeho otištění bylo již pozdě a mnohem více toužil po knižní podobě reportážního románu *Kalendář, v němž se obracejí listy*, jelikož se v něm dotýkal aktuálního tématu.

Autor si také plně uvědomoval závažnost onemocnění tuberkulózou, které ho postihlo. Z tohoto důvodu se rozhodl napsat svou závěť. V neposlední řadě na něho doléhala i tíživá finanční situace, do které se v průběhu času dostal a která se stávala každým dnem neúnosnější. Nejpodstatnější část výše zmíněné závěti tvořila otázka

¹⁵Tamtéž, s. 507.

¹⁶SKALIČKA, Jiří. *Průvodce životem a dílem Josefa Kocourka*, s. 49–50.

dluhů a jejich splácení. K osobní krizi dále přispěla ztráta přátel a Růženky, jež odešla hledat štěstí do Prahy. Jejich vzájemná korespondence však přetrvávala – Růženka byla Josefovi jakousi zpovědnicí až do konce jeho života.

Asi největší ránu Kocourkovi zasadilo těhotenství Anežky. Ačkoliv si ji chtěl vzít a postarat se o ni a o dítě, její rodiče se vztahem nesouhlasili, a tak Kocourkovi nezbylo nic jiného než zajistit finanční obnos, kterým by zaplatil interrupci – tento výdaj výrazně přispěl k navýšení dlužní částky.

Jeho zdravotní stav se den ode dne zhoršoval. Je až s podivem, že čím hůře se cítil, tím více se upínal k literární činnosti. Plně ho zaměstnávalo psaní reportážních próz, jež nahradily dřívější, poetismem inspirovanou tvorbu. Větší zájem také projevil o publicistiku. Začal přispívat do novin – Levá fronta mu 29. ledna 1931 otiskla článek s názvem *O československého učitele*. I když byl vydán pod pseudonymem Jeden ze 40.000, autorství se bezesporu přisuzuje Josefu Kocourkovi. *Vyžádal si jej pro Levou frontu Pavel Prokop v dopise Kocourkovi z 3. prosince 1930 a také jej ihned publikoval... Autorství Kocourkovo pak přímo potvrzuje Kocourkův dopis Bedřichu Václavkovi z 26. února 1932, v jehož závěru Kocourek píše: „Abych nezapomněl, máte-li loňský ročník Levé fronty, článek v 10. č. – O českoslov. učitele – jsem psal já – také některé věci v Tvorbě pod všelikými jmény, ale to se už nepamatuji.“*¹⁷ Ve Slovenci (Lublaň) byl 20. července 1930 publikován jeho nekrolog *Za zemřelým Lvem Blatným* a v pozůstalosti byla objevena nedatovaná přednáška, kterou editoři následně nazvali *O inteligenci a slušném chování*.

Jelikož Kocourek tušil, že se jeho život každým dnem krátí, uchýlil se k napsání svého vlastního epitafu (v datu své smrti se zmýlil o pouhých devět měsíců), kterým 23. června 1932 zakončil svou deníkovou etudu. Kocourkovy další osudy je možné sledovat pouze prostřednictvím korespondence s Růženkou.

¹⁷ FILIP, Zdeněk. Jeden ze čtyřiceti tisíc (Josef Kocourek). *Severní Morava*, s. 15.

Nápis na hrob:

*Zde hnije pastýř bez bílého stáda,
keř hlohu bez květu, kus nebe bez hvězdy.*

*Poutníče, seňni svá unavená záda,
postav se od hlíny na příkrov bezedný.*

*Věř, že pastýř své stádo už rozehnal,
keř zvald, stín obral těžký trs hvězd,
děšť spláchl ohniště, kde krvi plápolal
a žil jen dvacet tři let.¹⁸*

Ke konci června byl jeho stav mnohem vážnější než kdykoliv předtím. Prázdniny chtěl prožít doma v Podkrkonoší, ale cestou se zastavil v Mírově, kde mu rodina řídícího učitele poskytla potřebnou péči – léčila ho z vysokých horeček a poté ho dr. Václavík odvezl do Brda. Vážná situace ho donutila podrobit se vyšetření v jičínské nemocnici. Ovšem diagnóza zněla jasně – pokročilé stádium tuberkulózy, které ho donutilo setrvat téměř sedm týdnů pod lékařským dohledem.

V tomto nelehkém období se mu paradoxně naskytla dříve tolik očekávaná nabídka vydání *Srdce*, avšak jen pod podmínkou vlastní investice, která činila 2 890 Kč, což znamenalo další zadlužení – i přesto tuto nabídku nakonec přijal.

Říjen strávil v domácím ošetřování. Z nemocnice byl propuštěn na základě prohlášení, že jeho případ je již beznadějný, leč Kocourkova neutuchající touha vytvořit román neopadla. Motivoval ho už pouhý fakt, že časopis Odboj pracujícího venkova začal na pokračování otiskovat *Kalendář, v němž se obracejí listy* (1932–1933). S vervou se tedy pustil do psaní románu s názvem *Zapadlí vlastenci 1932*, na němž pracoval do posledního vypětí sil.

Počátkem roku 1933 se k tuberkulóze připojila ještě chřipka. Josefovo tělo pomalu umíralo, tušil, že mu zbývá posledních pár dní života. Jediným světlým bodem mu byla víra v leninismus. Pokoušel se neustat v korespondenci s Růženou

¹⁸ KOCOUREK, Josef. *Marto. Deníky 1927–1932*, s. 540.

Bartoňovou, ale jelikož mu splývaly dny a týdny dohromady, nebylo pro něho jednoduché udržovat pravidelný kontakt. I přesto se jí snažil psát pozitivně laděné dopisy, nechtěl si připustit přicházející smrt.

První díl *Zapadlých vlastenců* 1932 Kocourek dokončil ještě před koncem roku 1932 a druhou část, jež je ostrou polemikou s idylou Karla Václava Raise *Zapadlí vlastenci*, začal psát až v únoru 1933. Kniha získala kompletní podobu necelý měsíc před jeho smrtí, proto po sobě nestihl román ani přečíst. Pochopitelné jsou i mnohé známky nepropracovanosti a zbrklosti, kterým se Kocourek pro velké vyčerpání organismu nemohl vyhnout.

Měsíc březen je dále charakterizován poslední korespondencí s nejdůležitějšími osobami v Kocourkově životě. Dopis Růženě pochází z 5. března: *Atko, včera jsem dopsal Vlastence, dnes jsem ležel jaksi unaven a umučen... Je to pár šťastných chvil, když se dodělá práce, s kterou se člověk nimral měsíce. Máš mít kus té radosti.*¹⁹ O týden později se rozloučil se svou první velikou láskou, Marií Šolcovou. Poté se jeho stav už jen zhoršoval.

Josef Kocourek nedokázal zvítězit nad tuberkulózou, s níž sváděl dlouhý a nelítostný boj, který bohužel nakonec prohrál. Zemřel jako nadějný spisovatel v útlém věku čtyřiaadvaceti let dne 31. března 1933 v Brdě a byl pochován 3. dubna tamtéž na místním hřbitově.

2.7 Pozůstalost Josefa Kocourka

Kocourek se během svého života dočkal knižního vydání pouze románu *Srdce*. Próza vyšla jeho vlastním nákladem a to v době, kdy již toužil po publikaci tematicky aktuálnější tvorby: *Kdyby bylo Srdce vyšlo tenkrát, jistý úspěch nebo neúspěch bych byl měl. Dnes po tom pes neštěkne a pro mne je to pouhý anachronismus.*²⁰ Mnohem více prosazoval otištění reportážního románu *Kalendář*, v němž se obracení listy, který spatřil pouze v časopisecké podobě – na pokračování ho od října 1932 vydával Odboj pracujícího venkova.

¹⁹ KOCOUREK, Josef. *Extáze*, s. 345.

²⁰ TYPLT, Jaromír. *Josef Kocourek*. [cit. 2010-06-25]. Dostupné z WWW: <<http://www.typlt.cz/index.php?content=josef-kocourek>>.

Ačkoliv Josef Kocourek zemřel příliš mladý, zanechal po sobě poměrně rozsáhlou pozůstalost, kterou odkázal svému učiteli, překladateli z francouzštiny a především příteli a rádci, Miloslavu Jirdovi, jenž autora podněcoval k literární činnosti již od raných školních let. Miloslav Jirda po dobu svého života usiloval o prosazení Kocourkova celoživotního díla. Během šedesátých let připravoval mnohé texty k jejich vydání, nicméně jeho práce vyvolala četné kontroverze týkající se neoprávněných editorských zásahů, které značně ovlivnily autorovu poetiku. V tomto aspektu je výjimečný již zmíněný román *Srdce*, který jako jediný zůstal v originální autorské podobě.

Jirda se Kocourkově tvorbě plně věnoval až do vlastní smrti, tedy do roku 1970, kdy tragicky zahynul. Díky němu a posléze i editorům Jiřímu Skaličkovi a Zdeňku Filipovi, kteří po Jirdově smrti neustali v prosazování a objevování ani dnes ještě ne zcela objeveného autora, dostaly Kocourkovy texty možnost spatřit světlo světa. V současnosti na jejich práci navazují další zanícení znalci, a to především Jaromír F. Typlt, Vít Ondráček či Michal Jareš.²¹

²¹ Činnost těchto osobností je blíže nastíněná v kapitole 3.4.

3 DÍLO

3.1 Charakteristické rysy Kocourkovy poetiky a zařazení do kontextu české literatury

U Josefa Kocourka se umělecké sklony, a to nejen literární,²² ale i výtvarné a fotografické povahy projeví již v útlém věku, což potvrzuje i výpověď jeho matky: *V papírech ležel už od malička. Já nevím, co to bylo za dítě. To chodil asi tak do druhé třídy, dala jsem mu dvacetník na housku – myslíte, že mne poslechl? Koupil si u Holmana, to byl tady kupec, archy papíru a psal a psal. Co my jsme se mu nadomlouvali. Všechno zbytečně.*²³ Autorovy počáteční ambice přetrvávaly a postupem času se čím dál více prohlubovaly.

První větší literární zlom nastal během studií na reálce v Nové Pace, kterou Kocourek navštěvoval. V té době si jeho zvýšeného estetického citění všiml učitel francouzštiny Miloslav Jirda. Kromě snahy formovat v něm správnou tvůrčí polohu – vzhledem ke svému profesnímu zaměření ho zásoboval především francouzskou avantgardní literaturou, tudíž v jeho tvorbě zaznamenáváme velký vliv surrealisty Josepha Delteila (1894–1978) a Jeana Giraudoux (1882–1944), jenž ho bezesporu inspiroval ústředním tématem svých próz, jímž je zobrazení vztahu mezi mužem a ženou či řešení problematiky člověka a nedosažitelného ideálu – také usiloval o jeho osvojení levicového smýšlení, které v posledních letech života výrazně ovlivnilo směr, jakým se autorova tvorba ubírala.

3.1.1 Juvenilie pod vlivem poetismu a expresionismu

Josef Kocourek zpočátku tvořil v duchu poetismu a expresionismu, v duchu směrů, které v jeho pojetí nestojí proti sobě v opozici, nýbrž se vzájemně prolínají. Hlubší analýzou Kocourkova díla však najdeme i jisté přesahy do dadaismu či surrealismu (příkladem by mohla být próza *Jensen a lilie*).

Poetismus se stal na našem území určujícím směrem ve 20. letech 20. století a vycházel hned z několika inspiračních zdrojů, a to především z textů francouzských

²² Josef Kocourek v dopise Bedřichu Václavkovi (26. února 1932) přiznává, že začal psát přibližně v 16 letech.

²³ MACHÁČKOVÁ, Jitka. Sedmdesáté výročí úmrtí brdského rodáka J. Kocourka. *Podhoran*, s. 11.

prokletých básníků, dadaismu, němé americké grotesky a pokleslejších druhů zábavy (kabarety, cirkus, ...). Jeho specifickým rysem je hra s imaginací, asociacemi a metaforami, jejichž prostřednictvím se umělcům podařilo z literatury odstranit negativní aspekty života. Snažili se o navození stavu bezstarostnosti, který později, ve druhé fázi (1927), vystřídal naléhavější tón obohacený o motiv smrti.

Podstata Kocourkova poetismu tkví v jeho práci s formou a jazykem. Ve své tvorbě se nenechal strhnout „jednostranným“ (veselým) uchopením látky typickým pro první fázi, nýbrž tvořil s intencí zachytit všeprostupující tragiku. Na základě jeho vytvořených prací lze také vypožorovat poetistické vzory, mezi něž vzdáleně patřili příslušníci Devětsilu, básnická tvorba Vítězslava Nezvala a prozaické práce Vladislava Vančury.

Expresionismus primárně podtrhuje negativní aspekty bytí a ubírá se poněkud subjektivnějším směrem než poetismus. Zaměřuje se zejména na vyjádření psychického stavu člověka, většinou nějakým způsobem narušeného, zachycuje pocity samoty, úzkosti, neštěstí, křivdy, tragiky atd., které Kocourek umocňuje tmavými barvami koexistujícími s depresivně laděným prostředím. U autora vítězí zoufalství vedoucí až do krajností – lidské neštěstí ústí v tragický závěr. Mnohoznačné metafory, které v díle dominují, tvoří jakýsi sentimentální obal, po jehož odkrytí na povrch vyvstávají opravdové lidské emoce typické pro expresionismus. Lyrizace tvorby vede k oslabování syžetu a text tak získává fragmentární charakter. Prózy mnohdy připomínají koláž či montáž, časté jsou nemotivované a nekomentované změny pozice vypravěče a dochází i k variování druhů vyprávění (do objektivních epických promluv vstupují lyrické, subjektivní monology).²⁴ Výjimkou není ani kontrastní vyjadřování, které je jedním z nejtypičtějších znaků Kocourkových děl. Přímý vliv na jeho tvorbu je třeba hledat v brněnské Literární skupině,²⁵ a to především v básnických pracích Jiřího Wolker.

Pro Kocourkovu juvenilní imaginativní prózu psanou pod vlivem expresionismu a poetismu je zpočátku charakteristická totální destrukce hranic mezi snovou atmosférou a šedivou realitou okolního světa, neboť autor záměrně uniká

²⁴ FIALOVÁ-FÜRSTOVÁ, Ingeborg. *Expresionismus. Několik kapitol o německém, rakouském a pražském německém literárním expresionismu*, s. 33–34.

²⁵ Josef Kocourek udržoval písemný kontakt s Josefem Chaloupkou.

do iluzorního prostředí, ve kterém nalézal vysvobození z bolestného vnímání skutečnosti. Z textů přímo vyzařuje pro Kocourka nejstěžejnější motiv srdce, který zobrazuje zároveň lásku a bolest, zmatečnou cestu a hledání východiska a je ruku v ruce doprovázen motivem dívky, jenž symbolizuje erotiku a smyslnost.

Próza se postupem času začíná uchylovat do konkrétnější, důvěryhodnější a tím pádem i méně subjektivní roviny a zčásti se z ní vytrácí snový charakter. Syžet se nápadně oprošťuje od statického výrazu²⁶ a naopak získává mnohem intenzivnější náboj.²⁷ Nicméně hra s metaforami a obrazy dále přetrvává.

Raná tvorba se celkově vyznačuje erotickým podtextem, asociativností a citovostí – Kocourek do ní vkládá kus sebe, své vnitřní pocity a duševní stavy. Ústřední post zaujímá tragika osudu, kontrasty a mistrná práce s básnickými obrazy. Z textu šlehá jedna metafora za druhou, autor si pohrává s jejich mnohoznačností a čtenáře dojíká svou schopností malířského vidění světa, díky níž se mu podařilo zachytit prchavý okamžik a jakýsi situační dojem. Prostřednictvím své unikátní vizuální představivosti dokázal postihnout drobný detail či výše zmíněné psychické rozpoložení subjektů, což vede k závěru, že mnohem důležitější roli než proniknutí do podstaty syžetu hraje atmosféra a emoce, jež jsou umocněny užitým spektrem barev. Představitelé soudobé literatury míjeli autorův přístup bez povšimnutí, jelikož díla budovali elementárně na základě příběhu. Kocourkovi se tak podařilo ozvláštnit a narušit zavedený trend.

Díky lyrizaci textu je kladen primární důraz na formu. Estetická funkce výrazně převyšuje funkci samotného děje, který nese znaky roztříštěnosti a vyznačuje se také shodou zcela neuvěřitelných náhod, vrstvením a prolínáním lidských osudů. Kocourek díla komponoval jako filmové střihy, které propojují reálný základ s iracionálními, snovými vizemi.

²⁶ Statickou tvorbu představuje především oddíl Cesta v souboru *Srdce v dlani*.

²⁷ „Kouzelné povídky“ získávají postupem času dynamičtější a svéráznější charakter a ústí vrcholnou fází, kterou reprezentují delší prózy, pro něž je typické prudké střídání sledu událostí (*Žena, Srdce,...*).

Jak je výše uvedeno, autorovu poetiku poznamenalo několik literárních vzorů, z nichž čerpal svou inspiraci.²⁸ Avšak není na místě tvrdit, že se jedná o pouhé epigonství, neboť převzaté prvky dokázal obohatit o vlastní neotřelý styl.

Již v mladistvých prózách lze rozpoznat první projevy znepokojení nad soudobými společenskými poměry (*Jensen a lilie*, *Srdce*, ...), jimiž se zvláště rozumí propastné rozdíly mezi bohatou a chudou vrstvou a maloměstské pokrytectví. Na tyto otázky je zpočátku nahlíženo ze zcela subjektivního úhlu pohledu, který je poté generalizován – v popředí dále nestojí pouhý náhled osamoceného jedince, nýbrž širšího spektra trpících individuí.

3.1.2 V intencích reportážně-dokumentární tvorby

Vlivem nuzných poměrů, v nichž Josef Kocourek vyrůstal a z jejichž spárů se v podstatě nikdy nevyprostil, a vlivem událostí, jež na něho razantně doléhaly během pobytu na severomoravských štacích, začal v sobě probouzet kompletně odlišné literární intence. Upustil od subjektivně pojatého světa plného metafor, v nichž už nadále neviděl smysl. Kocourkova tvorba se přesunula do objektivní, konkrétní polohy, v jejímž popředí stojí sociální a následně i politicky angažovaná tematika.

Josef Kocourek se zprvu upíná k problematice rodného Podkrkonoší, kterou uvádí v díle *Kalendář, v němž se obracejí listy*. Poté se uchyluje do oblasti severní Moravy, v níž působil jako menšinový učitel a kde také vznikla nejrevolučnější část tvorby, která prosazuje ideál komunismu. Výrazným inspiračním zdrojem, z něhož Kocourek čerpal, byl Marxův *Kapitál*, ale také román *Pomoc!*, jehož tvůrcem byl Maďar Dezső Szabó, a Gladkův *Cement* (na obě díla odkazuje jak v *Kalendáři*, tak i v *Zapadlých vlastencích* 1932).

Autor románů a reportážních fejetonů využívá metod realistické prózy, typizuje postavy i prostředí a snaží se zachytit co nejvěrohodnější a komplexní obraz společenských vrstev – primárně se opírá o status chudiny, již nastolený režim nejvíce postihuje. Práce jsou založeny na osudech reálných postav a popisu nuzné

²⁸ Veřejně se hlásil zejména k francouzské avantgardě – Giraudouxovi a Delteilovi. V českém kontextu hovoříme o vlivu poetismu a tvorby Vítězslava Nezvala a Jaroslava Durycha, s nímž se Kocourek toužil vždy setkat. Tento sen se mu splnil během pobytu v olomoucké nemocnici – zmínka o jeho návštěvě se nachází v deníkovém záznamu z 10. května 1929.

atmosféry daných regionů. Jejich autenticitu podtrhují vložené dobové novinové články, konkrétní cifry, dopisy, básně apod., což společně se svědectvím probíhajících či očekávaných událostí textům dodává reportážní, ba dokonce dokumentární charakter. Již se tedy nejedná o pouhou hru metafor, ale o využití uměleckého díla jako nástroje k boji s pokryteckou maloměstskou morálkou, nespravedlivým uspořádáním společnosti a podvratným státním aparátem, jenž úmyslně přehlížel problémy malých regionů a nesmyslně prosazoval nacionalistické myšlenky. Znechucení a nesouhlas s nastolenými podmínkami Kocourek vyjádřil svou mistrnou prací s ironií a satirickým vyličením událostí.

Díla jsou charakteristická dějovou dynamičností, strohostí projevu, ale i citlivým a zároveň útočným pohledem na skutečnost a uměním autora vyjádřit pravou podstatu lidského strádání.

Pozdější tvůrčí období Josefa Kocourka se rovněž vyznačuje prolínáním několika uměleckých přístupů. Realistické zachycení soudobé společnosti literát kombinuje s expresionistickými prvky. Reportážní styl je tedy obohacen o lyrické pasáže snové povahy, které dodávají černí a krutostí zbarvenému textu ještě bezútěšnější charakter, neboť metaforické prokreslení atmosféry a prostředí vytváří mnohem silnější čtenářský prožitek. Zmíněné rysy jsou zjevné především v *Kalendáři*, v němž se *obracejí listy* a v *Zapadlých vlastencích 1932*.

Josef Kocourek dokázal ve svých pracích do jisté míry předjímat i politický vývoj situací následujícího období. Nejenže ve svých fejetonech odkazuje na hrozbu fašistického Německa, ale také se pateticky dovolává vítězství rudé revoluce, která se zpožděním několika let opravdu dosáhla svého naplnění.

3.2 Promítání novopackého regionu do Kocourkova díla

Josef Kocourek strávil podstatnou část svého života v podkrkonošském kraji, jenž byl pro něho natolik inspirativní, že často vtiskal obraz prostředí a atmosféru doby do své tvorby.

Náměty, s nimiž Kocourek pracoval, lze rozdělit do dvou pomyslných okruhů. První z nich představují zejména mladistvé lásky, jež výrazně ovlivnily autorovo nazírání na okolní svět a jeho umělecké směřování. Do díla zřetelně pronikají jejich reálné předobrazy a rovněž autorovy pocity. Jedná se o texty s převážně milostnou tematikou, kterou zaštiťuje symbol srdce – pro Kocourka nejstěžejnější motiv (*Srdce, Žena, Kráska*). Druhou rovinu tvoří již zmíněné prostředí, v němž literát vyrůstal a které do mnoha próz promítá. Avšak i tato perspektiva bývá variována – na jedné straně opěvuje scenérii Krkonoš, Nové Paky a míst k ní přilehlých, ovšem na straně druhé ostře vymezuje negativní aspekty, které stěžují živobytí v bídou zmítaném kraji (*Srdce, Jensen a lilie, Kráska*, aj.).

V prvotním tvůrčím období z Kocourkových textů vyzařuje několik klíčových motivů a otázek, které se zvláště opírají o sociální problematiku regionu. Jelikož autor pocházel z chudé proletářské tkalcovské rodiny, vnímal propastné rozdíly mezi jednotlivými společenskými vrstvami mnohem citlivěji a prostřednictvím díla se na ně snažil poukázat. Do popředí tudíž často vystupuje konfrontace bezstarostného života dobře situovaných Němců s existenčními problémy podhorských obyvatel, s jejichž životy je spjat motiv tkalcovského stavu. Ten symbolizuje nevyrovnaný poměr práce a mzdy a lze v něm spatřovat nejen paralelu s osudem Kocourkovy rodiny, ale i mnoha dalších, neboť tehdejším specifíkem Podkrkonoší bývala textilní výroba (*Kalendář, v němž se obracejí listy, Krkonoše, Hory*). Literát se také vymezuje vůči maloměstské morálce, již charakterizuje pokrytectví, pomluvy, pokořování slabších jedinců či zažitá stereotypnost. Tu se snaží rozrušit v próze *Jensen a lilie*.

Zvláštní prostor v díle zaujímá motiv blázna²⁹ (*Jensen a lilie*) a především pak spiritismus, jenž se prolíná tvorbou společně s odkazy na dominanty Novopacka a Krkonoš. Děj bývá zasazen buď přímo do Nové Paky, popřípadě do jejího okolí,

²⁹ Město Nová Paka bývá přezdíváno „město bláznů“.

nebo je do syžetu zakomponován pouhý výčet konkrétních východočeských míst. Autor vše halí do mystického hávu prostřednictvím metaforického vyjadřování.

Kocourek byl ve svém počínání počátku velmi statický – spíše se uchýloval k zachycení rutinních záležitostí (*Cesta*) a časových výseků (*Děšť*). Již do těchto nejranějších textů začíná вплétat milostný podtext, protože jakožto mladý muž toužil po lásce. Převážná část tvorby odhaluje jeho niterný život, obzvlášť pocity z nenaplněného citu, které ho v tomto období nejvíce sužovaly. Postupem času přidává na dynamičnost a obohacuje text o autentickou složku, nejprve vyplněnou poměrně zastřenými narážkami na místní poměry. Později se jeho literární ambice přesunuly výhradně do reportážní polohy (*Kalendář, v němž se obracejí listy*). Josef Kocourek se nechal rovněž inspirovat fatálními dopady válečného období a katastrofou způsobenou mniškou. Dokladem jsou povídky *Vojevůdce* a *Mniška*.

Dílům, v nichž se region nejvíce odráží, jsou věnovány samostatné kapitoly: *Srdce*, *Kalendář, v němž se obracejí listy*, vybrané povídky z oddílů *Cesta* (*Cesta*, *Děšť*), *Kouzelné povídky* (*Krkonoše*) a *Obrázky* (*Vojevůdce*, *Hory*, *Mniška*), které jsou obsažené v antologii *Srdce v dlani*, dále pak *Žena*, *Jensen a lilie* a *Kráska*.

Pozornost je upřena i na kapitolu *Inspirace regionem*, do níž lze zařadit román *Zapadlí vlastenci 1932*.

3.2.1 Srdce

Kocourek začal pracovat na románu *Srdce* 13. února 1927 a jeho dokončení se podle deníkových záznamů datuje k 25. květnu 1927. *Srdce* je specifickým exemplářem, jelikož se jedná se o jedinou prózu, již vydalo nakladatelství Průlom ještě za autorova života a na rozdíl od ostatních děl nepodlehla editorským zásahům Miloslava Jirky.

Lyrické *Srdce* se řadí mezi raná díla, pro něž je stěžejní prolínání prvků poetismu a expresionismu. Text je přesycen barevnými básnickými obrazy, čímž nabývá jakýsi „kouzelný“ charakter. Próza je koncipována jako baladický příběh, jenž je rozdělen do dvanácti kapitol. Původní vydání z roku 1932 však v obsahu uvádělo pouze deset kapitol (šlo zřejmě o ediční chybu).³⁰

³⁰ SKALIČKA, Jiří. *Průvodce životem a dílem Josefa Kocourka*, s. 65.

Ústřední postavou románu je chudá dívka Františka, kolem níž se rozvíjí dějová linie. Její matka ji ještě jako malé děťátko odložila u sochy světce a následně se rozhodla zúčtovat s vlastním marným životem plným bolesti. Františku objevila mladá děvečka, která se jí ujala, i když, paradoxně, v onu osudnou noc utopila vlastní dítě. Od té doby začala Františka nová životní etapa na venkově. Svým chováním a uvažováním se ovšem zcela odlišovala od ostatních děveček a čeledínů. Vynikala bystrostí a inteligencí, oddávala se vlastnímu světu plného klidu a ticha, ve kterém jí neubližovaly ani děti, ani rozzuřený otec, který jí po narození na rameno vyryl krvavý kříž a děvčeti tak vnuknul pocity hanby. Tento šťastný svět představovaly krásy přírody – květiny, zvířata, ale i její oblíbená panenka, o kterou se svědomitě starala. *Svět kolem polí, dvora, kůlen a zahrady je jí územím, kde mimo několik květin poznává jenom svou osamocenost a pokoru... Obdivuje se jenom mozku; je nevyčerpatelným zdrojem zvědavosti a rozkoše.*³¹ Děvče představuje jakousi podivnou syntézu civilizace i pustiny se smyslem pro bohatství barev a linie, promíšené primérami vášněmi pracovat až do únavy a spát třeba ve větvích stromů.³²

Již v útlém věku se Františka hluboce zamilovala do Viléma Kriegera, syna statkáře, u něhož její matka pracovala. Jednoho dne ho dívka spatřila při zhýralých nočních orgiích s děvečkami. Tento fakt nedokázala přenést přes srdce, a proto se rozhodla vše nahlásit jeho otci, který ho následně nechal vyvést z vesnice. Zmíněná událost ji nesmírně zasáhla. Další rána přišla na Štědrý večer, kdy zahynula její matka. Zůstala zcela opuštěná a situace ji donutila se přestěhovat k babičce. Nedlouho poté se setkala se svým budoucím mužem, chudým tkalcem Janem. Po svatbě Jan oslepl a Františka nečekaně potkala Viléma, bohéma oddávajícího se ženským svodům, kvůli němuž manžela ihned opustila. Přidali se ke kočovné skupině provazolezců, avšak netrvalo dlouho a Františka se opět vrátila k Janovi, nyní metaři žijícím v ještě nuznějších poměrech než kdy předtím. I od něho brzy uprchla. Nakonec Františku oba muži spatřili v cirkuse APOLLO, v němž vystupovala spíše jako prostitutka než krásná slovanská bohyně, kterou přece má

³¹ KOCOUREK, Josef. *Srdce*, s. 43.

³² FLEJBERK, Zdeněk. *Můj smutek má milión kořenů: život a dílo českého učitele, básníka a spisovatele Josefa Kocourka*, s. 50.

*představovat.*³³ V tomto závěrečném úseku děj nabírá rychlý spád. Jan přeřezal lana stanu, který se zřítíl na Viléma, ale to Janovi nestačilo, jeho ambice byly větší – *nic nedbá pláče poutníků, kteří, neschopni nejmenšího pohybu, přihlížejí orgiím šilence, zamává kudlou, potopí ji do kupy masa, zpívá poutnickou píseň a v jejím rytmu vraždí.*³⁴ Příběh uzavírá smrt Viléma a poté i Jana, jehož řádění zastavil až majitel cirkusu. Tragický příběh umocňuje pomatení Františky, která *se zvrací na umučené tělo svého hochy a chechtá se mu do tváře, jak vedle nesou mrtvolu jejího manžela a drze ji otrou o její řadro, stulené pod pravým ramenem.*³⁵

Jádro románu vyplňuje sentimentální složka, jež vychází z tradičního námětu milostného trojúhelníku. Ve skutečnosti však nelze hledat hlubší smysl v syžetu – je zde spíše druhořadým činitelem. Kromě zmíněných lyrických pasáží plných básnických obrazů, kterých autor užívá nepřeborné množství, je celé dílo založeno na až neskutečné hře bohatých metafor, přirovnání, personifikací, oxymoronů a epitet: *Žárovka, zlatý pavouk, přissátý ke dnu stínítka, otrásá se tesknou, zelené hedvábí líně procezuje studené paprsky jako napjatá síť, do níž bolest lapila ženino srdce, a otrásá jím jako růží, hosenou do šílenství vichřice.*³⁶ Kocourek kombinuje i zdánlivě nelogická či atypická spojení, pohrává si s jazykem a oddává se imaginárnímu světu, do kterého často uniká z šedivé reality. Text je dokladem jeho nejen literárního, ale i výtvarného nadání – čtenář má velmi často pocit, jako by před ním vytanul obraz, který autor svým perem namaloval: *Vzduch nad temně červenými pahorky se chvěje jako jediný plamen. Olizuje třesoucím se jazykem roztavenou oblohu, rozkmitává opony lesů, sežihá pláň vřesu a metlice. Hory, modří psi, ležící na horizontu, rytmicky se nadouvají a vlní, hmyz leze po jejich siluetách a kusadly zavěšený v nebeské modři, sune se výš a výš. Pole jsou žlutá a sládnou. Květy vypjaly své nahé blizny až k slunci, veliké mouchy spí na svazích semeníků, bílý mramor země kolem řeky puká žárem, slunce jako krásná tanečnice visí s oblohy. Veliký černý motýl se vodorovně snáší doprostřed louky a těžkými tykadly s prášníkům kopretin smetává pyl.*³⁷

³³ KOCOUREK, Josef. *Srdce*, s. 196.

³⁴ Tamtéž, s. 197.

³⁵ Tamtéž, s. 198.

³⁶ Tamtéž, s. 8.

³⁷ Tamtéž, s. 46.

Josef Kocourek kladl veliký důraz na symbol srdce, který v jeho tvorbě zaujímá výsadní postavení. Důkazem je už samotný titul románu – *Srdce*. Nicméně tím nekonečná hra s tímto motivem nekončí – *lidé srdce chtějí vyrvat, ukrást, Františka je má uhasit, ukamenovat, podupat, tělo dokončuje cestu k němu...*³⁸ Ústředním tématem prózy je láska. Autor se snažil ztvárnit několik jejích podob, které spolu vzájemně kontrastují. Na jedné straně jsme svědky bouřlivého milostného vzplanutí, na straně druhé k nám promlouvá lidská bolest, která v textu převažuje. Mateřskou lásku střídá mladistvá touha po opravdovém citu, který doprovází strach z neznámé, teprve objevované, zcela nové oblasti poznání. V opozici dále stojí pouhá milenecká vášeň a pocity neštěstí a zrady, jež člověka podněcují k sebevraždě či vraždě. Celý příběh je v podstatě založen na neustálém balancování jednotlivých individuí mezi životem a smrtí, neboť každý neuvážený čin vede k odchodu ze světa – ať už jde o vlastní rozhodnutí či odplatu.

Již v tomto raném díle se objevuje několik odkazů na sociální tematiku, již se autor později výhradně věnoval. Román je zasazen do venkovského prostředí, které ani zdaleka nepřipomíná klidné místo a které ještě nepohltily výdobytky moderní civilizace. Statkáři zaměstnávají čeledíny a děvečky, pro něž je typický bídny život (ženy jsou nuceny vraždit své novorozence, jelikož jim životní podmínky nedovolují je vychovávat) a jako jediný pojízdný dopravní prostředek jim slouží povoz s koňmi. Proti této scénérii stojí atmosféra kouřem zahlcených měst. Lidé zde žijí ve zcela jiných poměrech – pracují v továrnách, využívají nových technologií a jezdí automobilem. Čtenář má najednou pocit neslučitelnosti těchto dvou rozličných světů – každý z nich jako by reprezentoval jiné století. Na podkladě těchto protichůdných prostor vyvstává problematika sociální nerovnosti mezi lidmi. Zatímco děvečky na vesnici jsou chudé, náchylné k nemocem, oblékají obnošené šaty a jejich majetek čítá pouze několik drobností, pánové žijící ve městech vlastní luxusní vozy a nosí honosné obleky. Svého přepychu využívají jako lákadla – daří se jim zneužívat naivitu bezbranných jedinců. I Jan a Františka reprezentují společenskou vrstvu, která musí za svůj život bojovat. Františka je prostá děvečka a Jan je chudý metař a tkadlec, nakonec i tulák, *je vysoký a vrásčitý, ruce plné*

³⁸ SKALIČKA, Jiří. *Průvodce životem a dílem Josefa Kocourka*, s. 66.

mozolů.³⁹ Autorovi se podařilo ostře vymezit podmínky života na venkově a ve městě, a to i přesto, že jsou popsány pouze okrajově. Sociálních prvků se nachází v románu sice pomálu, ale působí o to naléhavěji.

Dílo je komponováno jako baladický příběh založený na sváru mnoha protikladů, jimiž jsou především láska a smrt, nevinnost a zkušenost – konkrétně v sexuální oblasti – štěstí a smutek, bída a bohatství aj. Nejvýraznějším znakem románu je všeprostupující tragika a zvláště pak erotika. Postavy jsou přímo posedlé sexualitou, proto neustále narážíme na smyslná ženská těla, ňadra a klín. Především Vilém je ztělesněním člověka žádostivého po milenkách, člověka milujícího život, s nímž si neustále pohrává a jehož krás se stále ještě dostatečně nenasytil: *Vilém potřebuje tělo, které by se co nejdéle bránilo lásce, ňadra, která by před jeho rukama ustupovala k srdci, tělo, umučené touhou a odporem ke každému dotyku mužské pokožky, vybičované hlasem krve k milostné písni a přece tak krásné, jak vyrostlo pod křehkýma rukama dívky pro jediný okamžik slavnosti.*⁴⁰ Naopak Jan vystupuje jako hluboce milující, věrný, ale i nenávidějící muž, který, je-li k tomu okolnostmi donucen, bojuje za to, co mu „patří“ – v tomto případě za Františku, která se mu manželským slibem oddala.

Typickým rysem románu je absence dialogů a ojedinělý je dokonce i výskyt monologů. Nicméně tyto úseky upoutají pozornost jak svým rozsahem, tak především básnivostí, neotřelými obrazy, výčtem geografických míst a kladením mnoha otázek, na které protagonista nedostává odpověď: *Vilém ji bere tiše za ruku, ukazuje na vrcholky hor a šeptá: Vidiš, Františko, ty rozkované pahorky za cihelnou a kostry mamutů, které se na vypálených cihlách suší jako kytary? ... jak vrcholky hor stoupají z hedvábí světla jako ňadra, když země napodobila ženu, a hory, přicházející s horizontu, pnou se až pod mé dlaně? ... Až krvavá saranče poplují do Lombardie a roje včel se zavěsí na lano několik kroků za mnou, až v Krkonoších na provaz napadá první sníh a nad Itálií ocelové nitky budou kapalně žárem Vesuvu, ... až si potom štěpinou čediče vyrvu srdce a hodím je do plamenů jako jablko, z něhož sovy*

³⁹ KOCOUREK, Josef. *Srdce*, s. 118.

⁴⁰ Tamtéž, s. 131–132.

*vyklovaly jádra, až se naposled podívám do zrcadla a uvidím tě v něm tak bílou, jak teď sedíš u mých nohou, Františko, budeš mě ještě milovat, Františko, ty mlčíš?*⁴¹

Nad textem stojí autorský vypravěč, který anticipuje osudy postav a činí z nich pouze jakési loutky neschopné samostatné existence – pohrává si s jejich osudy a vede jejich kroky. Příznačná je i mozaikovitost díla. Kocourek naznačuje příběh, od něhož se odklání a až později se k němu opět vrací a dokončuje započatou myšlenku. K roztržitosti rovněž přispívá častý výskyt lyrických pasáží.

Josef Kocourek nebyl spokojený s datem otištění *Srdce*, neboť jeho vydání bylo předurčeno pro dvacátá léta, nikoliv pro třicátá, kdy naší zemí pomalu zmítala hospodářská krize. Zmíněné období lépe vystihuje sociální reportážní román *Kalendář, v němž se obracejí listy*. Ačkoliv se autor domníval, že jeho námaha byla zbytečná, *Srdce* zaznamenalo i pozitivní hodnocení. Kniha uchvátila Vladimira Zorzuta, což je patrné z korespondence s Kocourkem či z nekrologu: *Děj Srdce je téměř nezopakovatelný, člověk může číst řádek za řádkem, vše je od 1. do 219. stránky jeden a týž obrovský soubor barev, tónů, přirovnání, setkaných do exotického koberce. Kocourkova malířská paleta je celá duhová, i když každá barva má ve svém základu odstín něčeho kalného, hrozivého, sebevražedně trpkého: všechny barvy se nakonec zvrátí do beznadějné černi. Ta tragická duha je nad současnou dobou mučivě napjata jako středověká klenba. Copak je ještě někde vůbec nějaký paprsek naděje?*⁴²

Nadějný literát Josef Kocourek nebyl reflektován pouze v zahraničí, i v českém prostředí se našel člověk, který okomentoval jeho literární počín v Lidových novinách (1. prosince 1932). Autorem článku byl Miloslav Novotný a kromě několika zásadních výhrad vyjádřil také poměrně kladný úsudek – vyzdvihuje autorův styl: *...má překvapující výrazovou plnost, schopnost modulace, neotřelou barevnost, odstínovou jemnost, rozvichřenou nervózu postřehů a horečnou sálavost obrazů.*⁴³

Na základě obou posudků lze dospět k závěru, že i přes Kocourkovu nespokojenost byla část soudobé kritiky, která Kocourkovo *Srdce* vnímala, poměrně

⁴¹ Tamtéž, s. 177–179.

⁴² KOCOUREK, Josef. *Z konce světa (Výbor z tvorby 1928–1932)*, s. 159.

⁴³ SKALIČKA, Jiří. *Průvodce životem a dílem Josefa Kocourka*, s. 68.

příznivá. Jiří Skalička a Zdeněk Filip Kocourkovi však vytýkají nezralost jeho prvotin a považují je spíše za literární pokusy.

3.2.2 Kalendář, v němž se obracejí listy

Reportážní románová kronika *Kalendář, v němž se obracejí listy* je řazena do období, kdy na autora plně doléhaly životní strasti v odlehlých štacích severní Moravy. Vlivem negativních zkušeností z tohoto nehostinného kraje a vzpomínek na dětství prožité v chudobou opředeném Podkrkonoší se rozhodl uchýlit k diametrálně odlišné poloze tvoření. Prostřednictvím *Kalendáře* chtěl vyjádřit svůj nesouhlas s politikou meziválečného období a poukázat tak na otřesné podmínky, v nichž byli obyvatelé podhorských vesniček nuceni žít, respektive živořit.

Kalendář, v němž se obracejí listy vznikl, stejně jako většina Kocourkových děl, po překotném několikadenním maratonu – konkrétně po deseti dnech tvrdé práce v Brdě, kde roku 1931 trávil prázdniny. Autor prózu dopsal 21. srpna, o čemž svědčí vřechování v závěru knihy a deníkový záznam pocházející ze dne jeho zdárného dokončení: *Dopsal jsem KALENDÁŘ, V NĚMŽ SE OBRACEJÍ LISTY po deseti dnech nesmyslné práce, hladu a úzkosti. Možná, že to byl u mne omyl, zaznamenávat fakta mé rodné vesnice z pokřiveného pohledu PRÁCE A MZDY, možná, že to byl omyl místo metafor obdivovat tempo rozvratu vesnické psychy, což se mi asi nepodařilo, možná, že to byl omyl věřit v sociální poslání záznamů bídy a hladu, a možná, že je to všechno takové, co mne štválo k tomu, abych napsal KALENDÁŘ v deštivých dnech na konci srpna.*⁴⁴

Kocourek prózu zpočátku tajil – ani Miloslav Jirda o její existenci nevěděl. První osoba, která měla tu čest se s ní seznámit, byla Marie Šolcová. Jirdovi se dostal román do rukou až o něco později a reagoval na něho nanejvýš pozitivně, i když se značnými obavami o jeho přijetí soudobou společností. Autor se inspiroval reálnými předobrazy lidí, kteří byli podle očekávání rozhořčeni Kocourkovou „drzostí“, s níž líčil jejich osudy a životní peripetie. Po přečtení románu reagoval Jirda následovně: *Dočetl jsem KALENDÁŘ ještě v noci, je to moc dobré. Nevím ovšem, mohlo-li by to vyjít, kdyby se v tom někdo poznal, mohli by Ti rádně zatopit a knížku by Ti odkrouhl... Moc se mi to líbilo, je to vysoko nade vším, co jsi dosud*

⁴⁴ KOCOUREK, Josef. *Marto. Deníky 1927–1932*, s. 495.

napsal.⁴⁵ Vzápětí se vydal prózu konzultovat s Ladislavem Štollem, který ji poté zaslal nakladateli Boreckému, jelikož se předpokládalo, že by mohla vyjít zjara roku 1932 v knihovně Tvorby. Kvůli finanční krizi, s níž se nakladatelství potýkalo, nebylo možné dílo publikovat. Ovšem na obzoru vysvitla nová naděje, již představovalo pravidelné časopisecké otiskování *Kalendáře* na pokračování.⁴⁶ Role vydavatele se zhostil časopis Odboj pracujícího venkova. Zásadní zlom nastal až v roce 1937, kdy levicový časopis Lidová kultura uvedl román na trh. *Kalendář* se dočkal dokonce i své reedice, a to nedlouho po druhé světové válce – roku 1949 se Tomáš Svatoopluk rozhodl obnovit kult tohoto díla a otiskl ho pod novým titulem *Děšť spláchl ohniště*. Inspirací mu byl verš z autorova vlastního epitafu, který napsal před svou smrtí.

Jak bylo výše uvedeno, románová kronika dramaticky líčí osudy podkrkonošských obyvatel. Uváděná prostředí, do nichž je děj ukotven, jsou autentická, autor čerpá z vlastních zážitků nabytých během svých mladistvých let strávených v bídnych a bezútěšných podmínkách. Zavádějící by se mohly zdát pouze názvy konkrétních propriet, jež Kocourek záměrně přejmenoval. Z kontextu je však zřetelně průkazná jejich spojitost s rodným Brdem neboli Hinčinou, Novou Pakou, skrývající se pod názvem Nový Městec a Jičínem coby Hradištěm. Nejedná se pouze o spjatost s danými prostory a různými drobnými detaily, Kocourek naráží i na tamější obyvatelstvo.

Literát usiloval o zachycení co nejvěrnějšího obrazu života místních občanů. Z tohoto důvodu se v díle míhá ohromné množství protagonistů, které přináší i jistá úskalí – činí text poměrně chaotickým a nepřehledným. Do popředí vystupuje několik ústředních postav, mezi něž patří členové rodiny Mečířovy, Šolcovy, Habartovy, invalida Augustin, agrární poslanec Vlastimil Voráč a také tkalcovská rodina Krobotova. Jiří Skalička ve své monografii *Průvodce životem a dílem Josefa Kocourka* uvádí, že autor pravděpodobně stylizuje sebe sama do několika osob – přesněji do tuberkulózního mladíka Jana Krobota, syna tkalce, jenž je společně se svou stejně nemocnou sestrou Anežkou odsouzen k bolestivé smrti, a zřejmě i do sedmnáctiletého Jana Víta, který touží po zasvěcení do milostného života.

⁴⁵ Tamtéž, s. 503.

⁴⁶ Román vycházel od 20. října 1932 do 15. listopadu 1933.

Nejvýraznější roli zaujímá Antonín Mečíř a Marie Podubská. Jedná se o jediné osoby, které nejsou predestinované k zániku, nýbrž směřují k mnohem vyššímu poslání, jež je uvedeno na konci knihy – zastávají funkci jakýchsi zvěstovatelů a bojovníků za vítězství proletariátu: *Rudá štafeta. Vlasy poletují kolem tváří, polonahá těla se řítí kupředu. Tempo, tempo, tempo! Pěticípá hvězda! Plyn, plyn, plyn! Antonín šeptá, jak stín za stínem mine jeho zlekané a šťastné srdce: Německo, Francie, Španělsko - - - Pak se zvedne, sevře Madlinu ruku a běží za tmy. Nevrátí se už, až doběhnou. Tempo, tempo, tempo! Až do konce.*⁴⁷

Výše uvedená pasáž, ale i doslovné citace Kocourkových oblíbených autorů poukazují na jeho přímé inspirační zdroje. Jedním z nich bylo dílo *Pomoc!*, jehož autorem je maďarský sociální prozaik Dezső Szabó a dále pak román *Cement* od ruského spisovatele Fjodora Vasiljeviče Gladkova. *Cement* mu byl také námětem ke zpracování oslavné závěrečné části *Kalendáře*, v níž hrdinové „směřují k pěticípé hvězdě“.⁴⁸

Název *Kalendář*, v němž se *obracejí listy* není náhodný. Próza je vybudována na principu kalendáře. Autor tak navozuje nejen dojem plynoucího času, v jehož průběhu se proměňuje život obyvatelstva, ale podtrhuje i cykličnost ročních období, která s sebou přináší mnohé další aspekty, jako například různé typy počasí. Ty buď zlehčují, či ztěžují pracovní proces, odvíjí se od nich vyšší či nižší míra nezaměstnanosti, nebo náchylnost k nemocem apod. V případě občanů Hinčiny jako by k zásadnějším změnám ve způsobu života, a to především k pozitivnějším, nemělo nikdy dojít. Náplní jejich všedních dní je pouze vidina práce a „směšné“ mzdy, proto se neustále pohybují na pokraji života a smrti.

Již od počátku vyprávění lze postřehnout konkrétní časovou ukotvenost, od níž se odvíjí syžet. Příběh začíná 6. července 1924 a je dovršen 21. června 1931, dnem, kdy se Karle Šolcové narodí potomek. Po náročném porodu trpí hladem, avšak její společenský status jí neumožňuje nasytit vlastní dítě, natož sebe sama: ...*vězte, že se dne 21. června 1931 v malé horské obci narodilo nezaměstnané dělnici dítě, že rodička měla hlad a poslala svou matku, aby pro ni šla vyžebrať housku za 25 haléřů... A stín staré Šolcky se klátí s kusem vyžebnaného chleba k baráku. Jsou to*

⁴⁷ KOCOUREK, Josef. *Kalendář, v němž se obracejí listy*, s. 194.

⁴⁸ SKALIČKA, Jiří. *Průvodce životem a dílem Josefa Kocourka*, s. 72.

*vítězství. Vítězství nasycení nad hladem, vítězství tuberkulózy nad zesláblým tělem Karliným, vítězství, které zabije, protože život dne 21. června 1931 je práce a mzda, hladoví a sytí, popravčí a popravování.*⁴⁹

V textu jsou časové údaje uváděny spíše sporadicky a zastávají funkci jakési opěrné konstrukce, která dává změti příběhů řád. Zpočátku se Kocourek držel přesného kompozičního vzorce, jehož základ tvořila datace, nicméně poté začíná docházet k jeho rozvolňování – nebylo v jeho silách toto schéma zachovat. Úvodní ambice zachytit téměř každý den střídá užívání až otřepaných frází ve snaze poposunout příběh o něco dál:⁵⁰ *Utíkají týdny, měsíce a léta*⁵¹ či *měsíce a léta rychle míjejí.*⁵²

Hlavním tématem prolínajícím románem je nevyrovnaný vztah práce a mzdy: *Všechno je práce a mzda.*⁵³ Občané podhorské Hinčiny se neustále potýkají s existenčními problémy. Z namáhavé práce mužů, žen, ba dokonce i malých dětí, jež jsou z finančních důvodů nuceny od útlého věku vykonávat těžké práce, těží především vykořisťující aristokratická vrstva poskytující jim zaměstnání a státníci. Třebaže navenek hlásají pomoc a oddanost svému lidu, realita se od pouhých prázdných slov diametrálně liší – primární je zachování a prohlubování jejich vlastního blahobytu. Josef Kocourek velmi pečlivě studoval aktuální mzdové výměry charakterizující jednotlivá zaměstnání a následně je aplikoval do textu, který tak poskytuje hrůzný obraz dobových poměrů, například: *Celé Podkrkonoší je zaplaveno korálemi. Navlékají šestileté děti nad početnými úkoly, navlékají stařeny nad hrobem a matky s nemluvnaty v náručí. Za 8 Kč denně! Exportní firmy Tanvaldu, Jablonce, Železného Brodu a Zásady bohatnou. Stavějí se luxusní paláce, stavějí se města, bankovní filiálky a nemocnice. Mzdy se však menší, úměrné poptávce po práci a nejistotě, jak dlouho může trvati skvělá konjunktura obchodu... Pletou stařeny nad hrobem, práce znamená výplatu v Kč, kilogramy cukru, mouky a másla. Navlékají matky s novorozeňaty v náručí, tucet tašek znamená 8 Kč, pak 6, 5, dnes jenom 2,50.*

⁴⁹ KOCOUREK, Josef. *Kalendář, v němž se obracejí listy*, s. 192.

⁵⁰ SKALIČKA, Jiří. Cesta Josefa Kocourka k románu. *Česká literatura*, s. 150.

⁵¹ KOCOUREK, Josef. *Kalendář, v němž se obracejí listy*, s. 62.

⁵² Tamtéž, s. 136.

⁵³ Tamtéž, s. 64.

*I to znamená mzdu.*⁵⁴ Zmiňované skutečné cifry ve spojitosti s konkrétními daty evokují dojem autenticity. I když se Kocourek zaměřuje zejména na vymezení sociálních rozdílů mezi jednotlivými skupinami obyvatelstva, v závěru prózy popisuje finanční potíže nejen chudých, ale i bohatých lidí a próza díky soubornému náhledu na realitu nabývá reportážní charakter.

S detailně popsanými otřesnými podmínkami korespondují další úskalí příznačná pro tuto cílovou skupinu lidí: přemíra alkoholu, cigaret, prostituce přinášející pohlavní nemoci a v neposlední řadě i častá nemoc chudých, souchotiny. V závěru se výrazně navýšil počet nakažených touto chorobou – s prohlubující se hospodářskou krizí se úměrně zvyšoval počet nezaměstnaných, a tudíž i hladovějících, což bylo živnou půdou pro tuberkulózní onemocnění. Veškeré negativní dopady na osobnost jsou v knize vylíčeny až naturalisticky.

Vytvořené dílo poskytuje komplexní obraz podhorské dědiny postupující od válečné fáze, kdy lidé strádali, přes poválečnou snahu o revitalizaci státu doprovázenou občasnými výboji nespokojených občanů, až po naprostý rozklad celého venkovského systému v době krize.⁵⁵ Završení *Kalendáře* je ovšem poněkud optimističtějšího rázu, neboť Kocourek spatřuje spásu v rudé revoluci.

Prostřednictvím románu dává autor zřetelně najevo své zaujetí vůči ruralistům a venkovské próze. Předmětem jeho kritiky je zdůrazňování hodnoty venkova jako sepjatého organismu, který reprezentují vlídné mezilidské vztahy a ochota pomoci druhým, a přílišná idealizace tohoto prostředí. Své názory podpírá základními lidskými neduhy typickými pro maloměsto – jsou jimi: pokrytectví, pomluvy, radost z cizího neštěstí, pokořování slabých atd. Uchyluje se i k jakémusi odsudku poetistů, kteří odmítají vidět krutou realitu, a proto svět raději halí do barevných obrazů: *Purpur západu, esteticky dokonalá linie aeroplánových křídel, jak říkají poetisté, nekonečně krásná architektura živého těla sportovce, architektura humoru, dobrodružství pod vrcholem cirkusového stanu nebo socialistického světového názoru, kterou reprezentuje ve vlasti Krobotů grafik a publicista Karel Teige, to je pravděpodobně stvořeno pro jiný svět, jiné smysly a země. Člověk, zakletý do mašiny*

⁵⁴ Tamtéž, s. 41.

⁵⁵ SKALIČKA, Jiří. *Průvodce životem a dílem Josefa Kocourka*, s. 73.

*práce, oslepl pro svět barev a tvarů dříve, než se básníci naučili pořádně vyslovovati číslici 8, což se stává i v první třídě obecné školy.*⁵⁶

Dynamický a tragédiemi prosycený román *Kalendář, v němž se obracejí listy* je průkopnickým exemplářem vzešlým z Kocourkova literárního přerodu, během něhož se dokázal vyprostit ze spárů snových subjektivních obrazů a vizí, jež nahradil zcela odlišným přístupem, prózou reportážního typu založenou na zobrazení reálného života viděného z pozice vykořisťovaného obyvatelstva.

Josef Kocourek tímto textem definitivně opustil svou původní poetiku „kouzelných povídek“. Uvědomil si, že nemá význam vytvářet iluzorní prostory a unikat do nich, když se kolem něho děje tolik zločinů, na něž má možnost pomocí literatury upozornit. Svým kritickým a analytickým přístupem ke zpracování venkovské látky se Kocourek zařadil mezi předchůdce socialistického realismu. Tato metoda se u něho projevuje zejména v typizaci postav a prostředí, v ostrém poukázání na problematiku lidí žijících v podhorských oblastech a především pak v nadšeném přijetí komunistických ideálů.⁵⁷

Román *Kalendář, v němž se obracejí listy* byl představiteli oficiální kritiky naprosto opomíjen. Ovšem levicově orientované časopisy či přední reprezentanti tohoto proudu jako Ladislav Štoll a Julius Fučík hodnotili prózu kladně. *Levá fronta v Praze pak uspořádala o Kocourkově Kalendáři diskusní večer, na němž přednášel Miloslav Jirda a k nejhorlivějším diskutérům patřil Ivan Sekanina.*⁵⁸

3.2.3 Povídková tvorba

3.2.3.1 Cesta

Povídku *Cesta*⁵⁹ napsal Josef Kocourek ještě v době svých studií na novopacké reálce (1926). Básnický v ní popisuje svou každodenní stereotypní cestu z rodného Brda do Nové Paky a zpět. Próza postrádá dějovou linii. Kocourek se vyjadřuje pomocí obrazů a ve své práci využívá především přirovnání, metafor a epitet. Daří se mu vykreslit krajinu tak barvitě, až člověku vyvstává na mysli její portrét,

⁵⁶ Tamtéž, s. 43.

⁵⁷ SKALIČKA, Jiří. Cesta Josefa Kocourka k románu. *Česká literatura*, s. 151.

⁵⁸ FILIP, Z., SKALIČKA, J. Sedm otázek místo doslovu. In KOCOUREK, Josef. *Srdce v dlani*, s. 125–126.

⁵⁹ Povídku *Cesta* se podařilo otisknout časopisecky v Nivě.

ze kterého ovšem nevyzařuje optimismus, nýbrž spíše chlad a mlha. ...vím, že má cesta vede k cíli, jenž je studený jako čelo mrtvého... přibližují se městu jako kyvadlo své nejkrajnější poloze; kyvadlo se vrátí – já navečer znovu budu hledat tvář sluneční na západě...⁶⁰

Za pozoruhodný jev lze považovat, že už v této prvotině nacházíme prvky básnivosti vedle velmi konkrétních údajů,⁶¹ jako například: *Dnes ještě, dne dvacátého sedmého února tohoto roku dvacátého šestého, mohl sníh zasypávat nerovnosti zarosené země, nemyslili bychom na jaro a nebolely by nás jarní mrazy.*⁶²

3.2.3.2 Déšť

Povídka *Déšť*⁶³ pochází ze stejného období jako předchozí próza a ztvárňuje deštivý den, který autor líčí z pohledu tichého účastníka za oknem svého domku. Bohatými básnickými obrazy se podobá próze předchozí – Kocourek přirovnává, personifikuje krajinu a jiné neživé předměty, jež z okna pozoruje: *Vítr popohání kapky, dává jim formu a přilepuje je na sklo okna. Voda se plazí v příkopech jako harašivý žlutý had, jenž právě svléká popraskanou kůži, a běží po věčné cestě do pološera.*⁶⁴ Tato drobná próza působí vlivem šedivého počasí melancholicky a ze závěrečných řádků je možné vycítit až tragiku Kocourkova osudu: *Vteřiny času posunuly mne v houpavém rytmu o několik hodin blíže smrti.*⁶⁵

3.2.3.3 Krkonoše

Povídka *Krkonoše* bývá řazena do „kouzelných povídek“. Poprvé se ji podařilo uveřejnit na stránkách *Cesty* a kromě edice *Srdce v dlani* je také dostupná v aktuálním deníkovém vydání – *Marto. Deníky 1927–1932*, jehož cílem bylo zveřejnit veškeré Kocourkovy zápisy.

Prózu *Krkonoše* tvoří dvě ústřední linie. První si všímá krás krkonošské krajiny. Vypravěč se však místy uchyluje mnohem dál za horizont, vyniká vševidoucí schopností. Kocourek neopomíná zmínit ani kult spiritismu, který je pro tento kraj

⁶⁰ KOCOUREK, Josef. *Srdce v dlani*, s. 12.

⁶¹ SKALIČKA, Jiří. *Průvodce životem a dílem Josefa Kocourka*, s. 104.

⁶² KOCOUREK, Josef. *Srdce v dlani*, s. 10.

⁶³ Povídku *Déšť* otiskl Miroslav Rutte ve svém časopise *Cesta*.

⁶⁴ Tamtéž, s. 14.

⁶⁵ Tamtéž, s. 14.

příznačný. Přírodními skvosty regionu se kochají veselé návštěvnice z Německa, s jejichž bezstarostným životem kontrastuje tvrdá práce tkalců, kteří *rytmicky tkají krkonošskou mlhu*⁶⁶ a jejichž stav se rozléhá po širém kraji.

Druhá, protikladná linie zaznamenává touhu mladého páru zemřít – nakonec umírá pouze dívka, kterou přítel zastřelí a následně pohřbí: *Vykrojil do dna pod Sněžkou hluboký hrob, vystlal jej tichými sasankami, zvedl mrtvou a položil ji do něho.*⁶⁷ Hlavním motivem prózy je tedy všudypřítomná smrt, konkrétněji, cesta vedoucí ke smrti.

3.2.3.4 Vojevůdce

Přesná datace vzniku povídky není známá. Podle Jiřího Skaličky pochází z pozdějšího tvůrčího období, což dokládá její strojopisná forma.

V povídce *Vojevůdce* Kocourek udává konkrétní jména postav – kovář Augustin, žena Kateřina a jejich potomek jsou hlavními subjekty textu. Zpočátku šťastné soužití manželů, s nímž paralelně korespondují dominanty Krkonoš, vystřídá příchod války, která je destruktivním činitelem. Přináší pouze krev, bídu, neštěstí a smrt, proto Kocourek volil i příhodné spektrum barev – užívá odstín černé, bílé a červené v mnohých variacích (krvavá, rudá, ohnivá, ...). Autor líčí nejen bídu Kateřiny a její honbu za přežitím, ale následně i rozklad Augustinovy osobnosti. Vlivem střepiny, která ho zasáhla, se pomátl a jeho mysl naplňuje pocit, že se neustále nachází uprostřed válečného dění. Po příchodu domů uniká do tmy a vymýšlí podivné bojové strategie. Kocourek touto válečnou tematikou pravděpodobně reagoval na dobové události – na první světovou válku.

3.2.3.5 Hory

Prózu *Hory* publikoval 5. května 1927 časopis Niva (původní rukopis chybí)⁶⁸ a v mnohých rysech se shoduje s povídkou *Mniška*. Obě práce jsou obohaceny o naléhavější tón, jehož Kocourek docílil využitím básnické reportážnosti. Zdá se, jako by chtěl možná až trochu hyperbolickým způsobem zachytit nehostinnost kraje, ve kterém vyrůstal. Již v úvodu popisuje Krkonoše, avšak tentokrát nevytváří pouze

⁶⁶ Tamtéž, s. 44.

⁶⁷ Tamtéž, s. 48.

⁶⁸ SKALIČKA, Jiří. *Průvodce životem a dílem Josefa Kocourka*, s. 110.

obraz jejich přírodních skvostů, ale především je odkrývá v celé své bídě. Nacházíme se *na horách tkalců, jimž se nevyplácí mzda úměrná práci, na horách šiček kapesníků, jimž se nedává mzda tak veliká jako jejich námaha, na horách stříbrných sasanečků a bílí nemohou přece kvést banány, vína a okurky...*⁶⁹ Kocourek klade vedle ubohých poměrů pohostinnost německého kraje, v němž lidé šeredí s dary přírody a užívají si výtobytků společnosti (např. automobily), což je v ostrém rozporu s podmínkami v podhorské oblasti, kterou charakterizuje tvrdá práce a chudoba. V textu se také střetáváme s odkazy na sociální nerovnost mezi lidmi, která podnítila hladovějícího spiritistu ke spáchání trestného činu – zastřelil cizince pro „pouhý“ pomeranč. Příběh zakončuje jeho tragický osud. Chudý muž neunesl tíživou myšlenku, že vraždil pro „malichernost“, a dobrovolně umírá. Dochází tedy ke dvojí konfrontaci, a to jak s tvrdou realitou tehdejší doby, tak s vyprávěním o starci, které je stále ještě obohaceno o prvky charakteristické pro „kouzelné povídky“.

3.2.3.6 Mniška

Rukopis *Mnišky* je nezvěstný, ale její podoba se zachovala – 6. října 1929 ji na svých stránkách uveřejnil Ruch.⁷⁰ Námětem Kocourkovi byla reálná katastrofa, kterou způsobila v podkrkonošských lesích mniška (1914–1915).⁷¹ Literát vzpomíná na smutné období, během něhož vymřely lesy v širém kraji. Reportážně, se skutečným prožitkem, který umocňuje hra chmurných barev, popisuje přemnožení mnišek, jejich umírání a následné obnovování krajiny, s nímž souvisí i znovunalezení lidského štěstí, jež symbolizují teplejší odstíny (růžová, bílá, zlatá, ...), motiv prosluněného července a lásky mladých lidí: *...až se z továren vrátí milenci, půjdou s nimi dlouhou alejí, dívka utrhne největší malinu, hoch zamhouří oči a dívka ji vloží do rtů jako prsten. Možná, že se jí milenec zeptá, co bylo tak sladké, a ona zašeptá: „Mniška“.*⁷² Kocourek zde, stejně jako v předchozím textu, kombinuje reportážní metodu s metaforickým vyjádřením.

⁶⁹ KOCOUREK, Josef. *Srdce v dlani*, s. 91.

⁷⁰ SKALIČKA, Jiří. *Průvodce životem a dílem Josefa Kocourka*, s. 110.

⁷¹ MACHÁČKOVÁ, Jitka. Sedmdesáté výročí úmrtí brdského rodáka J. Kocourka. *Podhoran*, s. 11.

⁷² KOCOUREK, Josef. *Srdce v dlani*, s. 96.

3.2.4 Žena

Novela *Žena* upoutá čtenářovo oko již samotnou bohatou historií, která čítá několikéré variace této rané prózy. První pokus pocházející z roku 1927 zanikl pod rukama samotného autora v Rajmově skále spolu s ostatní dosavadní tvorbou, kterou spálil. O prudkém pohnutí mysli se dočítáme z Kocourkova deníkového záznamu (26. prosince 1926): *Taky jsem spálil Ženu. ŽENU. Svoji nejlepší práci. A letos ji chci ještě napsat znovu.*⁷³

O den později si Kocourek zapsal, že vytvořil *podrobné schéma na NOVOU ŽENU*⁷⁴ a na Silvestra téhož roku byl s druhou verzí novely hotov – *psal jsem celý rok až do posledního dne. 31. prosince na Silvestra jsem dokončil novou Ženu. 54 velikých stran... Chtěl bych ještě dnes přečíst Ženu a zítra ji dát Jirdovi, aby rok 1927 začínal literárně.*⁷⁵

Z dochovaných deníků je patrný literární vývoj autora. Mladistvá tvorba se vyznačovala silným erotickým podtextem. Pracím dominovalo časté použití symbolů jako klín a ňadra. To však neznamená, že se Kocourek později této tematice vyhýbal, snažil se pouze rozšířit svůj úzký profil o nové náměty. Po napsání druhé *Ženy* byl pravděpodobně sám překvapen, jak malé množství těchto výrazů použil: *V Ženě jsem nenapsal ani jednou: pohlaví klín. ňadra a kurva jen jedenkrát. V té mystické toho byly plné stránky. Bože můj, vždyť já jsem to spálil.*⁷⁶ Zatímco A. C. Nor nemohl próze přijít na chuť, J. J. Paulík byl uchvácen především kapitolou o Josefu Širovi,⁷⁷ již literát publikoval jako samostatnou povídku pod názvem *Strojvůdce*. Veškeré snahy o otištění knihy byly bohužel beznadějně.

Poslední pokus o ztvárnění *Ženy* pochází z roku 1929, tedy z doby, kdy Kocourek vykonával profesi menšinového učitele v Mírově. Prózu dokončil přesně 25. února a ještě téhož dne ji okomentoval v dopise Miloslavu Jirdovi slovy: *Je pět hodin zrána na úterý a dopsal jsem svůj osmý román, tj. Ženu ve zpracování právě třetím. Je mi líbezně. Jsem tak unaven, že si stěží uvědomuji, jsem-li vůbec... Pracoval jsem na těch stu stranách necelých pět dní, jak je mým zvykem.*

⁷³ KOCOUREK, Josef. *Marto. Deníky 1927–1932*, s. 20.

⁷⁴ Tamtéž, s. 22.

⁷⁵ Tamtéž, s. 27.

⁷⁶ Tamtéž, s. 28–29.

⁷⁷ SKALIČKA, Jiří. *Průvodce životem a dílem Josefa Kocourka*, s. 116.

*Improvizovat román je však dvojsečná zbraň a bránil jsem se tentokrát velmi, abych se zase nepořezal... Věřte mi, že jsem zakusil muka docela pekelná, než jsem napsal prvních dvacet stránek a než jsem zanevřel na celý svět, a polykaje stovky zorek, žral jsem stránku za stránkou, až jsem s pomocí boží hotov. Přečtěte to brzy a napište mi obratem, že jsem zase napsal věc zbytečnou, abych ji uložil do sbírky románových rukopisů.*⁷⁸

Miloslav Jirda provedl několik zásahů do textu novely a posléze ji převedl do strojopisné podoby, kterou Kocourkovi předal. Avšak on zcela ztratil veškeré ambice vydat její třetí verzi – soustředil se na jiný, pro něho v té době důležitější okruh témat, proto bylo otištění *Ženy* nakonec ponecháno výhradně v rukou jeho editora a rádce.

Jirdovy snahy prosadit Kocourkovo dílo na veřejnosti se naplnily až v roce 1968, kdy *Ženu* otisklo královéhradecké nakladatelství Kruh (dřívější prosby na Karla Poláka zůstaly v tomto případě nevyslyšeny – svolil pouze k vydání *Zapadlých vlastenců* 1932). V roce 2000 se dočkala i své reedice, kterou zajistilo nakladatelství Carpe Diem.

Žena spadá do období autorova nejen literárního, ale zejména duševního rozpuku. Hlavní esence jeho prvotin vychází z bezmezné imaginace, okouzlujících obrazů a neotřelých metafor opředených notnou dávkou smyslnosti, ba dokonce nespoutaným sexem. Protipól k této poetisticky hravé a expresivní próze tvoří motivy tragiky – všudypřítomná smrt ať už v podobě sebevraždy, či vraždy.

Ústřední postavu lyricko-epického příběhu ztvárňuje mladá dívka Anna. Ta se vlivem okolností zaplétá do milostného trojúhelníku, který ji nutí k volbě mezi nespoutaným životem a manželstvím (z její strany nemotivovaným láskou: *Anně se zdá, jako by úhel černých rafí lapal po jejím srdci a chtěl je sevřít a rozdrtit ve studených kusadlech*⁷⁹) s movitým a zároveň oddaným Karlem Zavřelem, do něhož byla v podstatě vržena svým milencem, chudým studentem práv, Vladimírem Tomkem, ze zjištěných důvodů. Anna nedlouho po svatbě volí první, mnohem dobrodružnější možnost, načež se ocitá ve víru až neskutečných událostí, které spojuje jediné: neutuchající dychtivost po opravdovém prožitku, který ji

⁷⁸ JIRDA, Miloslav. Doslov. In KOCOUREK, Josef. *Žena*, s. 120.

⁷⁹ KOCOUREK, Josef. *Žena*, s. 7.

burcuje k pouti, na jejímž konci by začalo její srdce⁸⁰ znovu bít. Nicméně skutečnost se od pouhého snu výrazně liší. Vladimír spáchá z nešťastné lásky sebevraždu a Anna putuje dál – podléhá strojuvůdci Josefu Šírovi, lupiči Janu Arentovi a několika dalším mužům, v zápalu zabíjí mladého malíře a jen o vlasek uniká vražednému amoku zedníka. S gradujícím dějem se stupňuje i lidské neštěstí, které vede k tragickému závěru – čtyři zhýralé existence (bankovní úředník Karel Zavřel, Anna, Josef Šír, Jan Arent) předčasně končí svůj hanebný život ranou z revolveru. Anně se tento osud shodou okolností vyhne – její cesta ještě neskončila.

Próza je založena na boji člověka s láskou a chtíčem, jenž obvykle ústí v sebetrýzeň, nenávist a posléze i v smrt. Čtenáři se naskýtá komplexní obraz různých podob „lásky“. Zpočátku naivní protagonistka Anna nedokázala přes zaslepenou touhu po Vladimírovi vidět realitu v pravých barvách. Nedlouho poté se v mužské přítomnosti mění v osobu zmítanou pudem a vášní, v prostitutku, pro niž není ani vražda překážkou. Čím více propadá těmto svodům života, tím více si však uvědomuje své neštěstí, neboť *život je už dávno mrtvý. Vnímá jen svoji touhu. Kdyby k ní teď přišli všichni muži, kteří kdy pili z jejího těla, nepoznala by mezi nimi ani Vladimíra Tomka, ani svého muže. Její duše je vyhlazena rukama bolesti jako číše na hrnčířském kruhu.*⁸¹ Další formu uspokojení lidských tužeb představuje zneužití ženy, které vede k nechtěnému těhotenství Františky. Dívka, zraněná a psychicky narušená, raději končí svůj život, jelikož se nedokáže vyrovnat s tímto nesmazatelným stigmatem: *Zemřela jako nejbídnější tulačka. Našli ji možná polonahou, budou ji na pitevním stole řezat a prohlížet jako bastarda, aby z jejích vnitřností usuzovali na zkažený organismus rodičů.*⁸² Práce rovněž vyzdvihuje mateřskou oddanost, nenaplněnou lásku, ale i pouhou žádostivost po opačném pohlaví. Kvůli svému zvrhlému životu se postavy postupně jak společensky, tak i sociálně degradují. Anna, žena bohatého a váženého člověka, se stává poběhlicí bez zázemí, Karla Zavřela dohnala nešťastná láska k vyhledávání společnosti prostitutek a k nadměrné konzumaci alkoholu atd.

⁸⁰ Motiv srdce zaujímá v Kocourkově tvorbě výsadní postavení. Je symbolem jakési cesty, na jejímž konci se zrcadlí cíl, či začátek nové pouti.

⁸¹ KOCOUREK, Josef. *Žena*, s. 102.

⁸² Tamtéž, s. 85.

Tato milostná novela se skládá z šestnácti kratších kapitol dále rozdělených do několika drobných úseků komponovaných jako filmové stříhy – jednotlivé segmenty na sebe navazují poněkud volně. Každá kapitola je v podstatě zasvěcena novým příběhům, které se až neuvěřitelně vplétají do syžetu, prolínají se, nebo se rozvíjí situace, na kterou doposud chyběla odpověď, což může působit vykonstruovaně. Rozrůstá se i seznam protagonistů, jejichž osudy jsou vzájemně propojeny. Postavám však chybí výraznější prokreslení z hlediska psychických procesů – jejich pocity jsou sotva znatelné, podána je pouze elementární charakteristika osob: *Josefu Šírovi je čtyřicet let... Je obrovské postavy, svalstvo vyplňuje každou skulinu jeho šatu, zpod kožené čepice se hrne černá kštice, modrá halena je pomazaná uhlím a olejem, velké ruce jsou naskrze prosáklé párou a svírají pevně páky a ucha cínových olejníček.*⁸³ Autor tedy nechává na čtenáři, aby si utvořil vlastní úsudek. Jeho mínění se nakonec ukážou jako mylná, jelikož si Kocourek často pohrává s rolemi subjektů. Obzvláště výrazným rysem textu je vyobrazení ženských hrdinek jako mlčících figurek, za něž mluví pouze krása a neodolatelnost jejich těl.

Žena je plná dramatických zvratů, lyrických popisů, mezi něž je vkládána řada dopisů, deníkových záznamů, novinových článků, číselných údajů a jiných nacionálií. Specifikem novely je nesčetné množství geografických názvů spjatých s východočeským krajem (Krkonose, Trutnov, Labe, Martinice,...), čímž literát podtrhl svůj hluboký vztah k domovu.⁸⁴ Nepřehlédnutelné jsou i filozofující pasáže týkající se vztahu umění a sexuálního prožitku, zmínky o onemocnění tuberkulózou a bohémském životním stylu Vladimíra Tomka, který do jisté míry koresponduje s životem samotného Kocourka – jako by do textu otiskl sebe sama. Z příběhu vyzařuje bezbřehá honba za dosažením pocitu naplnění a štěstí, který nakonec střídá pouhá lidská bolest, nespoutaný život a nemoc.

Jiří Skalička ve své monografii *Průvodce životem a dílem Josefa Kocourka* uvádí vliv několika významných literátů na Kocourkovu poetiku. Za nejvýraznější inspirační zdroje lze považovat Wolkerovy erotické prózy, Langerovy

⁸³ Tamtéž, s. 33.

⁸⁴ Místa spojená s okolím Novopacka společně s významným specifickým místních občanů, kterým je spiritismus, patří též mezi dominantní motivy, jež prorůstají Kocourkovou tvorbou.

novoklasicistní povídky, Vančurovu ranou poetistickou tvorbu a Paulíkův eroticky laděný tramský román. I přes tuto skutečnost a nepřízeň soudobé kritiky je Kocourkova *Žena* ctěným dílem pro svou metaforickou a obraznou hodnotu, ale i pro působivou imaginaci, snovou atmosféru a v neposlední řadě je dokladem autorova literárního zrání.

Ačkoliv význam novely *Žena* jakožto mladistvého díla nebyl v minulém století doceněn, o mnoho let později se dočkala jisté satisfakce. Zasloužili se o ni Kocourkovi obdivovatelé (Jaromír F. Typlt, Vít Ondráček, ...), jejichž cílem je snaha oživit „starou“, avšak svým způsobem neustále aktuální a především originální tvorbu. Možná právě tento důvod je podnítil k vydání reedice této prózy. Rozšířit řadu Kocourkových příznivců se také pokusil Český rozhlas Vltava, jenž prostřednictvím pravidelného cyklu s názvem *Schůzky s literaturou* uvedl dramatizaci románu *Žena* (1993). Jejím iniciátorem byl rozhlasový režisér Miroslav Buriánek, který Kocourka objevil čirou náhodou. O prvním setkání se zmiňuje v dopise Jaromíru Typltovi a zároveň v něm objasňuje, proč se mu *Žena* zdála jako vhodný materiál ke zpracování (11. listopad 2008): *...Někde v časopise jsem o něm četl studii a zaujala mne jeho citovost, smyslovost, pohlavnost, palčivá posedlost Ženou, která uchvacuje jemným tajemnem, rozněcuje a drásá smysly. Tak nějak mám Kocourka vrytého jako člověka nešťastného, ale posedlého štěstím psát. Ženu napsal ve věku adolescence! Byl to velký talent, tolik nabitý energií, a to v zapadlých koutech severozápadní Moravy. Ve své rozhlasové inscenaci jsem citoval z jeho deníků a snažil jsem se rozněcovat, drásat smysly hudebně zvukovými obrazy.*⁸⁵

3.2.5 Jensen a lilie

Povídka *Jensen a lilie* je pravděpodobně prvním dílem, jež se zrodilo po autorově zúčtování s dosavadní obsáhlou tvorbou v Rajmově skále, a je považována za jakousi předzvěst nově vznikající druhé verze novely *Žena*. Její konečná podoba se připisuje datu 9. prosince 1926. Průkazným materiálem je vročení na konci povídky i zápis v deníku, jenž pochází z 26. prosince 1926. Matoucí by se mohl zdát pouze samotný název *Blázni*, pod kterým se dílo *Jensen a lilie* skrývá. Tento výraz má v textu poměrně prominentní postavení, tudíž se zdá více než

⁸⁵ TYPLT, Jaromír. Příběhy čtenářů Josefa Kocourka. *Tvar*, s. 7.

pravděpodobné, že je řeč o tomtéž díle: *9. prosince jsem dopsal BLÁZNY, 114 stran. Úspěch = 0. Nestačil jsem. Modrá slečna = 0. Já = 0 + 1. Mizérie, nic víc než lyrická mizérie.*⁸⁶

Třebaže je *Jensen a lilie* jedním z prvních Kocourkových literárních pokusů, je také počinem, který čekal neuvěřitelných sedm desítek let, než se dočkal knižního vydání, jež bylo veřejnosti představeno v lednu roku 1998 v nákladu pouhých 187 výtisků. Na jejím vydání se podílel Jaromír F. Typlt ve spolupráci s Vitem Ondráčkem, jenž prózu obohatil o ilustrace. Ani Jaromír Typlt do jisté doby netušil, že próza *Jensen a lilie* existuje. Dlouhá léta se skrývala v osobní knihovně již zesnulého sochaře, novopackého rodáka, spolužáka, ale i blízkého přítele Josefa Kocourka, Ladislava Zívra. Po umělcově smrti (1980) se opatrovníci veškeré pozůstalosti stala manželka Jitka, která poskytla strojopis díla Vítu Ondráčkovi. Podle edičního dodatku se jedná o původní text, neboť obsahuje rukopisné poznámky, které patří Kocourkovi a také drobné gramatické úpravy, jejichž původcem je zřejmě Miloslav Jirda.

Tato povídka sestává z jednadvaceti kapitol kratšího formátu, jež jsou stejně jako ostatní autorova raná díla přímo přesyceny neuvěřitelnými metaforami, barvitými obrazy, bláznivou snovou atmosférou, jež zahaluje Novou Paku, dějiště příběhu, do mystického a zároveň tragického hávu. Próza *Jensen a lilie* pochází z období, kdy autor podléhal vlivu avantgardních směrů, z nichž nejvíce upřednostňoval ryze český poetismus a expresionismus, avšak našli bychom i prvky surrealismu, ba dokonce i dadaismu.

Lyrický subjekt, malíř Jensen, hledá *barvu duše, barvu života, barvu nejkrásnější, jelikož už ví, že v obrazech ji neobjeví.*⁸⁷ V přívalu emocí se tak zbavuje strůjce šedivé nudy, která ho provází na každém kroku, čili obrazů vyplňujících jeho pokoj. Kocourek do textu bezesporu vtiskl osud vlastní tvorby, a zároveň čtenáři bije do očí jeho malířská vášeň projevující se zvláště v prokreslených básnických obrazech. Tato záliba je podána v paralele s malířem Jensenem, jemuž není schopná poskytnout *barvu absolutní krásy a dokonalý tvar*

⁸⁶ KOCOUREK, Josef. *Marto. Deníky 1927–1932*, s. 20.

⁸⁷ KOCOUREK, Josef. *Jensen a lilie*, s. 10.

linie,⁸⁸ a proto ji hledá jinde – u žen, na jedné straně tak dokonalých, leč i zničujících stvoření, což Kocourek v díle potvrzuje. Jensen dobrovolně umírá v zajetí touhy po ženě, která nepřichází. Když v poslední minutce svého života pročítá deník dívky, po níž tak usilovně pátral, zjišťuje, že udělal chybu. Nicméně čas je neúprosný, neodpouští lidské chyby – pohřešky již není možné vrátit zpět.

Zatímco se malíř překotně snažil nalézt „barvu Absolutna a dokonalosti“ v ženské náruči, paradoxně na povrch vyplouvá odpověď, že tou jedinou a nejdokonalejší je smrt a s ní související smuteční odstíny. *Jensen a lilie* se tedy odehrává v pochmurném a šedivém prostředí – opírá se zejména o ostře rezonující kontrast černé a bílé barvy.

Novopackou skupinu, s níž je malíř v úzkém kontaktu, tvoří členové „dvanáctíúhelníku“, Klubu výjimečných, „bláznů“, jejichž poznávacím znakem je jistý druh deformace. Ve středu obrazce stojí Nihilista, původce celosvětově se šířící smrti a milovník lidské bolesti, která ho naplňuje blahem, a tudíž ji předurčuje i malíři: *...každá tvá rána bude mi polibkem, bude mým nejvyšším vzrušením.*⁸⁹ Klub bláznů Jensenovi pomáhá v hledání jeho „snu“. Realizují se pouze v noci, během níž svádí až nebezpečnou hru s místním obyvatelstvem, která ve městě vyvolává vzrůstající pocit nejistoty a zmatku. Nihilista se následně vydává na svou „vražednou pout“ kolem světa a po naplnění svého vytčeného cíle se vrací zpět na původní místo činu – do Nové Paky, kde očekává nadšené přivítání Klubu výjimečných. To ovšem nepřichází, jelikož i toto město je již opředeno všudypřítomnou smrtí. Zdá se, jako by s jeho odchodem paralelně umlkal i veškerý novopacký život. Autor vedle sebe klade na misku vah apokalyptickou zkázu malého městečka, Nové Paky, jež stojí v centru dění a pohrává si s existencí lidstva, a vymření všech lidí rozprostřených po celém světě.

Jak bylo již výše uvedeno, ústředním dějištěm snového příběhu je Nová Paka, Kocourkovi důvěrně známé město, ve kterém prožil podstatnou část svého mládí. Z textu dýchá jeho atmosféra, a to díky poměrně důkladnému výčtu jeho dominant. Jsou jimi: kašna, pavlánský klášter, socha Panny Marie, náměstí, říčka Rokytka, Centrální radnice, nemocnice a různá restaurační zařízení apod. Kocourek se jej však

⁸⁸ Tamtéž, s. 11.

⁸⁹ Tamtéž, s. 21.

nesnažil ztvárnit v jeho původnosti. Naskýtá se zde nový, snovostí vyplněný znetvořený obraz Novopacka, z něhož vychází strach, úzkost a depresivní nálada. Snovost vzbuzují především lyrické popisy prostředí a subjekty, které se v textu vyskytují. Samotní členové Klubu výjimečných působí fiktivně už jen kvůli svým postižením a prostory, ve kterých se pohybují, nemají též žádný reálný podklad: *Hospoda u Černooké Julie. Hospoda Klubu, kousek od starého pavlánského kláštera... Polovina sálu byla přeměněna v černé, právě zorané pole. Klub do něho zaséval tabák na své speciální cigarety, uprostřed voněl šípkový keř. V pravém rohu u černého žlabu klidně slintal ohromný vůl s bílou lysinou v podobě cípaté hvězdy na čele. Vůl mrvil pole. Byl oděn v bílou dámskou košilku, mezi voskovými rohy měl napjatou anténu.*⁹⁰ *... Uprostřed místnosti motocykl se sidecarem. Na nohou kostry psi budka; v podobě krásného psa tam chovali vzácnou želvu. Hodiny v podlaze. Ručičky stojí, číselník se pomalu pohybuje... Celek byl lahodnou disharmonií nesmyslů.*⁹¹

Dalším znakem textu jsou stručné a krátké výpovědi, jež autor použil záměrně, aby zdůraznil napětí a vyhrocenost situací. V próze *Jensen a lilie* dochází k jakési symbióze protikladů (bílá versus černá, láska versus smrt, žhavá dívčí náruč versus studená mrtvola Jensena, ...). Události se vyznačují rychlým spádem a stejně jako ve většině autorových prací i zde je jedinec vržen do boje se smrtí, jíž se nedokáže neubránit a téměř vždy nakonec podléhá destruktivnímu osudu. Členění do kapitol, prudké střídání reality a imaginativních představ dává dílu fragmentární charakter a ze stylistického hlediska působí poněkud neuceleně.

I přes všeprostupující temnotu a depresivitu z prózy šlehá humorný podtext doprovázený ironickým nádechem. Kocourek pojal nastínění atmosféry novopackého prostředí poněkud netradičně, s nadsázkou, neboť z malého městečka vytvořil klíčový prostor vedoucí svět do záhuby. Ovšem již z tohoto rádobý iracionálního světa prosakuje kritika soudobé maloměstské, ale i celosvětové morálky, s níž bojuje protagonista-jedinec.

Kritika povídku odsoudila jako pubertální a nevyzrálý výjev, což je z jistého úhlu pohledu patrné. Na druhou stranu, všimneme-li si neotřelých a strhujících metafor či obrazů, je nutné přiznat, že už i z juvenilních prací Josefa Kocourka

⁹⁰ Tamtéž, s. 24.

⁹¹ Tamtéž, s. 25.

vyzařuje jeho až nezkrotná imaginace, kterou postupem času rozvíjel a posouval do zcela odlišných poloh.

3.2.6 Kráska

6 večer / *Dopsal jsem Mme. Guillot. / 80 stránek*,⁹² napsal Josef Kocourek 20. srpna 1927 do svého deníku. Novela se tedy původně nejmenovala *Kráska*, nýbrž *Madame Guillot*. Další zmínky o genezi prózy jsou okrajové, víme pouze, že 13. srpna Kocourek napsal prvních pět stran textu a o tři dny později, 16. srpna, k nim přibýlo dalších třináct stran.

Novela *Kráska* patří společně s několika dalšími pracemi uloženými ve Vlastivědném muzeu v Šumperku k těm dílům, která se ještě nepodařilo vydat knižně. Krok vpřed učinila redakce literárního časopisu *Tvar*, která se rozhodla čtenářům zpřístupnit další část Kocourkovy tvorby, a to alespoň prostřednictvím pravidelného otiskování novely na pokračování.⁹³ *Tvar* uvádí *Krásku* současně s medailonkem, v němž poukazuje na existenci dvou strojopisných kopií, jež se vyskytují ve Vlastivědném muzeu. Jedna z nich je opatřena korekturou, jejímž autorem byl zřejmě Miloslav Jirda. Samotný rukopis chybí, což vydavatele vedlo ke kompromisu – sloučit obě dostupné verze dohromady. V rámci zachování původnosti díla se oprostili od manipulace s Jirdou upraveným textem – z něho byly využity pouze připomínky výhradně literární povahy, aby nedošlo k narušení autorova svérázného stylu.

Dějště celé prózy tvoří Novopacko. V úvodu Kocourek nejprve charakterizuje podhorský kraj, jehož specifikem jsou nejen překrásné scenérie, které halí do změti metafor: *Kumburk kouří. Tiše a daleko. Zvičina se nalévá modrým mlékem jako prs. Bílý kostelíček a restaurace je na něm jako růžová bradavka*,⁹⁴ ale především bída, nemoci a smrt: *Tato krajina dává krásné dívky, které jsou z poloviny nemocné a z poloviny chromé*.⁹⁵ Poté je autor v lokalizaci o něco konkrétnější – své vyprávění zasazuje zejména do Staré a Nové Paky, avšak často odbíhá i do jiných prostředí. Mezi nejvýraznější patří výlet na Kokořínsko, jehož zmínku je možné považovat

⁹² KOCOUREK, Josef. *Marto. Deníky 1927–1932*, s. 305.

⁹³ *Kráska* vycházela od počátku roku 2010 do 24. června 2010.

⁹⁴ KOCOUREK, Josef. *Kráska*, s. 1.

⁹⁵ Tamtéž, s. 1.

za jakýsi odkaz na milovanou oblast Karla Hynka Máchy, do níž ukotvil i děj románu *Cikáni*. Z novely lze také zřetelně rozpoznat některé zakomponované předobrazy reálných postav, lásek a kamarádů, kteří prošli Josefovým životem (František Gross aj.).

Jedním z hlavních protagonistů je dvaadvacetiletý student a bohém Jan Medek, do jehož postavy se Josef Kocourek plně stylizuje, neboť do ní vkládá vlastní pocity, myšlenky a životní osudy – oba se shodují v až příliš mnoha rysech. Jan žije v Brdě a odtud každý den putuje stejnou cestou do Nové Paky, kde navštěvuje poslední ročník reálky (datum maturity Jana Medka a Josefa Kocourka je téměř identický). Další určující znak spatřujeme ve vztazích k ženám. Jan miluje svou učitelku Olgu Neffovou, zaplavuje ji milostnými dopisy, doprovází ji domů do Staré Paky, nicméně ona nereaguje ani na jedno z jeho vášnivých psaní, ve kterých se vyznává ze svých citů. Chová se k němu odmítavě, stejně tak, jako se chovala Marta Suchardová⁹⁶ ke Kocourkovi. Poté Medek poznává novou lásku, Jarmilu, což způsobí jeho kolísání mezi dvěma ambivalentními ženami. Zdá se, jako by z textu přímo promlouvala Kocourkova rozporuplná postava, která po celý život hledala útěchu v ženských náručích. Společným specifikem lyrického subjektu a autora jsou také vážné kontemplace o dobrovolném odchodu ze světa, který je pro Kocourka, ale i Medka jediným vysvobozením z nešťastné lásky a hořkého života. Nelze si nepovšimnout i nápadné zmínky o Josefových šilhavých očích: *A přijde den, kdy v moři bezhvězdného času člověk pochybuje o své nutné účelnosti, a přece je nutné plížit se se zkřivenýma očima do Nové Paky a se srdcem z poloviny rozpadlým sedět v poslední lavici a snít o nových krajinách a nadějích znovu nalezených a živých...*⁹⁷ V próze je rovněž podtrhnut fakt, že literát tíhnul k výtvarnému umění – Kocourek se zde přímo vyznává ze své vášně: *Medek maloval a je to rozkoš jako láska. Láska v barvách a v tvarech, v rukou a duši.*⁹⁸

Milostná lyricko-epická skladba *Kráska* vykresluje strasti mladého zamilovaného studenta Jana Medka, které autor podává v paralele s nešťastným životem Olgy Neffové, učitelky novopacké reálky. Olga byla vlivem

⁹⁶ Josef Kocourek často doprovázel Martu Suchardovou z Nové Paky do Staré Paky, což se shoduje s popisovanou cestou, již vážil Jan Medek po boku Olgy Neffové.

⁹⁷ KOCOUREK, Josef. *Kráska*, s. 13.

⁹⁸ Tamtéž, s. 25.

okolností donucena změnit své působiště – odešla z Prahy do Staré Paky, kde našla útočiště v rodině své sestry Zdeňky. S jejím příchodem začíná příběh získávat na dramatickosti a tedy i dynamičnosti. Zatímco se Zdeňka slepě domnívala, že má šťastné manželství, její manžel Josef se bez ostychu oddával milostným hrátkám s Olgou. Žádná lež však netrvá věčně a jednoho dne Zdeňka přistihla svého muže s Olgou in flagranti. S tímto tíživým břemenem se nedokázala vyrovnat, a proto se pokusila o sebevraždu, leč neúspěšně. Josef si ve vyhrocené situaci uvědomil svou chybu a po vzoru Zdeňky se odstěhoval. Olga zůstala napospas svému černému svědomí v domě manželů Černých sama, ale i přesto odmítala citem překypující psaníčka od svého nápadníka a z jejího vystupování čísel pouze chlad. V závěru chlapec vzdal své úsilí a Olga si uvědomila, jak jeho přítomnost, byť jen písemnou, postrádá. Najednou zůstala dočista osamocena, neměla nikoho, kdo by se zajímal o její osobu. Vyдалa se tedy na svou osudnou pouť, jež vyvrcholila tragickým koncem.

Společně s příběhy Olgy Neffové a Jana Medka se rozvíjí další lidské osudy do sebe vzájemně vlétané. Podobně jako u ostatních raných děl mají až nereálný snový charakter. Jako příklad uveďme cestu Jana Zrzavého, jenž opustil svou přítelkyni. Později se ukazuje, že jí byla právě Olga Neffová. Shodou náhod se k němu dostala informace o jejím místě pobytu a vzápětí se vydal po jejích stopách. Ačkoliv se jejich životy zpočátku zcela rozcházel, na konci jako by došlo k jejich opětovné syntéze: *...přes hranu železného vozíku cosi visí. Došel až na kolejnice, a viděl bílou ženskou ruku a na dně utopenou ženu. A vedle plul na vodě muž svírající v rukou rozedranou podobiznu v bromu. Kdyby byl tu podobiznu vzal, zvedl ženinu hlavu a srovnával tyto dvě podoby, byl by poznal podle očí Mme Guillot a podle dlouhých řas svou milenku.*⁹⁹

Dramatický syžet eskaluje až do paradoxního obrazce – žena umírá po boku snoubence, který ji kdysi opustil, a milenec, Josef Černý, jenž Olze též zlomil srdce, se ocitá v roli nálezce obou těl.

Stěžejním motivem prolínajícím se novelou je zobrazení cykličnosti ročních období a volné plynutí času. Josef Kocourek se díky schopnosti malířského nahlížení

⁹⁹ Tamtéž, s. 30.

na skutečnost zaměřil prioritně na prokreslení krajiny, jejíž paleta barev ovlivňuje pocity lyrických subjektů. Zvolenou výchozí periodou je podzim, jelikož nabízí širokou škálu odstínů. Později však nabývá výlučně monotónní charakter – začíná převládat šed' symbolizující sychravost, ponurost a depresivnost, která v textu dominuje. Pestrost se tak omezuje pouze na hru černé a bílé. Tmavé barvy zároveň korespondují s neutěšenými životy protagonistů: *Mlha absorbuje radost, roníc příjemný smutek ze všech buněk a pórů, aniž si je vědoma své funkce.*¹⁰⁰

Na podkladě novely *Kráska* se také rozprostírá hlubší otázka týkající se sociální problematiky. Již úvodní pasáže narážejí na bídné podmínky, v nichž občané podkrkonošských vesniček žijí. Názor autora na téma bohatství a chudoby doplněný o kritiku maloměstského pokrytectví, pomluv a statičnosti ovšem prostupuje celou prózou: *Znali ji málo a její život nijak nerozvlnil pokoj maloměstských zvyklostí. Dům pražského architekta zůstal stále jako by vyřazen z ulice Staré Paky, jako místo cizí a nevyrostlé do domácí půdy. Jenom nezaměstnaní, dělníci a žebráci tu zazvonili, aby našli práci nebo almužnu.*¹⁰¹

Toto milostné dílo se řadí do období Kocourkových avantgardních experimentů – je komponováno na expresionistické a poetistické bázi. Odráží autorův vlastní imaginární svět, proto je nejvíce prostoru věnováno jeho bujně fantazii, již dominují metafory a obrazy, které se promítají do syžetu. Typická je i jistá fragmentárnost novely, neboť význačným specifikem textu jsou volně navazující kapitoly, jejichž nedílnou součástí jsou vkládané dopisy a milostné básně, které přispívají k roztržitosti díla. Dochází též ke střídání promluv autorského vypravěče a vnitřních monologů samotných lyrických subjektů, tudíž má čtenář možnost nahlédnout do citového života protagonistů.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 6.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 11.

3.3 Inspirace regionem

3.3.1 Zapadlí vlastenci 1932

Román *Zapadlí vlastenci 1932* je považován za vrcholný počín Kocourkovy nepříliš dlouhé literární kariéry, kterou bohužel předčasně ukončilo zhoubné onemocnění. Autor začal psát dílo v době, kdy mu zdravotní stav již neumožňoval vyučovat na odlehlých štacích severní Moravy. Byl připoután k lůžku doma v Brdě, a jelikož tušil blížící se konec, pustil se s nebývalou vervou do práce na románu původně známém pod názvem *Vlastenci, zapadlí 1930*. První část knihy vznikla ještě před koncem roku 1932 a konečné podoby se román dočkal až 4. března 1933, tedy necelý měsíc před Kocourkovou smrtí.

Myšlenku vytvořit prózu o „zapadlých vlastencích“ Kocourkovi vnukla žena, s níž udržoval pravidelnou korespondenci – Marie Šolcová. Ta ho v dopise ze dne 23. září 1929 prosí o vypracování přednášky na téma *Ženy u Raise: Hochu, vyhovíš? Vždyť Tě budou takoví Zapadlí vlastenci zajímat, Ty jsi taky takový zapadlý kantor, ne?*¹⁰²

Josef Kocourek se vrhl do zpracování tématu se zaujetím, avšak pojal ho zcela odlišným způsobem, než si Marie přála. Své dílo koncipoval jako polemiku s Raisovými *Zapadlými vlastenci*, neboť ti jsou ukázkou idylického kantorského života v podkrkonošských vesničkách, zatímco Josefovy zkušenosti se diametrálně odlišovaly od Raisova líčení reality, která je v jeho díle výrazně nadnesená.

Tyto prózy se v uchopení látky nejen rozcházejí, ale objevují se v nich i jisté analogie života Raisova hrdiny, Karla Čermáka, a samotného autora *Zapadlých vlastenců 1932*, Josefa Kocourka. Protagonisty spojuje region, z něhož pocházejí, a jistou paralelu lze spatřit i v jejich osudech. Oba byli nuceni vlivem nepříznivé rodinné finanční situace vzdát se studií a vydat se vykonávat učitelskou profesi do zapadlých štací. Na základě těchto zmíněných okolností musela být Kocourkovi tematika „zapadlých vlastenců“ velmi blízká – ponoukala ho k tomu, aby do díla vložil veškerou zbylou energii, a tak odhalil krutou skutečnost týkající se nejen trablů učitelů sloužících na zapadlých štacích.

¹⁰² KOCOUREK, Josef. *Extáze*, s. 220.

Miloslav Jirda neměl dlouhou dobu o existenci románu ani ponětí. Objevil ho až po druhé světové válce, ale nastolený režim mu neumožňoval knihu veřejně publikovat. Příčinou byly autorovy revoluční myšlenky a ostrá kritika tehdejší doby. Zdeněk Filip zdůvodnil nepřijatelnost knihy v době kapitalismu následovně: jedná se o *otevřené obvinění české buržoazie, která svou diskriminací národnostních menšin přímo zaháněla jejich příslušníky do náruče fašismu, byla to příliš adresná kritika tehdejší oficiální národnostní, kulturní a školské politiky. Všichni potrefeni by se jistě brzo a náležitě ozvali...*¹⁰³

Po úvodních nezdařilých snahách o vydání románu se Jirdovi nakonec podařilo prosadit jeho knižní edici díky levicově orientovanému státnímu aparátu, který s nadšením vítal tvorbu podporující stávající systém. *Zapadlé vlastence 1932* (1961) vydalo se zpožděním několika desítek let nakladatelství Mladá fronta.

Pro tuto verzi *Zapadlých vlastenců 1932* jsou příznačné značné ediční zásahy, jež provedl Miloslav Jirda (Kocourek k nim svolil). Jisté úpravy byly bezpochyby třeba, protože dílo nese zjevné známky překotné práce a Kocourek již neměl čas provést případnou korekturu textu. Jirda se však neomezil pouze na opravu jazykových a stylistických závad. Uchyloval se ke škrtnutím a přepisům zvláště vulgárních pasáží či pro něho nepříliš vhodných výrazů, popřípadě doplňoval verše apod., čímž zřetelně zasáhl do autorova osobitého výrazu. Editori druhého vydání (1982) si naopak vytkli cíl zachovat autenticitu strojopisu, aby čtenáři nebyla zastřena původní tvář *Zapadlých vlastenců 1932*.¹⁰⁴

Schéma románu není příliš složité. Skládá se ze dvou dílů, které jsou dále členěné do osmi samostatných kapitol. První část nazvaná *Běženci* je zasazena do prostředí severomoravské vesničky Arnau (Štítý) a orientuje se především na charakteristiku osob vyskytujících se v bezprostřední blízkosti protagonisty, Mikuláše Koukola, Kocourkova alter ega. Koukol působí v Arnau jako menšinový učitel a ve společnosti přátel prožívá jak radostné, tak i nepříliš šťastné chvíle. Poté se na chvíli loučí a odjíždí na prázdniny domů. Po dvou měsících dovolené se vrací zpět na Moravu a zde tráví ještě jeden školní rok – 1930/1931. Druhá část románu je komponována jako polemika s Raisovými *Zapadlými vlastenci* a nese titul *K cíli*

¹⁰³ Tamtéž, s. 177.

¹⁰⁴ SKALIČKA, Jiří. *Průvodce životem a dílem Josefa Kocourka*, s. 88–89.

jedinému. Děj je ukotven do vesničky Rašpava (Řepová), kam hrdina odchází vykonávat učitelskou profesi. Náplní jeho práce je výuka pěti dětí, z nichž dvě jsou německé národnosti. V tomto díle jsou podány informace o poměrech na zapadlé štaci a nechybí ani detailní popis Koukolova vyrovnávání se s nastolenými osobními, politickými a sociálními problémy, do nichž byl vržen. Dílo je završeno odjezdem nemocného protagonisty do rodného kraje (1932).

Klíčové postavy, které se prolínají textem, mají své reálné předobrazy. Nasvědčuje tomu podrobná charakteristika hrdinů, o nichž se autor rozepisuje i ve svých denících, ale jejich ucelený obraz nedostáváme ihned – další skutečnosti jsou odkrývány postupně. Do popředí vystupují převážně členové bohémského klubu, které literát poznal během svého pobytu ve Štítech. Tito lidé výrazně zasáhli do jeho života na severní Moravě, a tudíž se jimi nechal inspirovat. V knize jsou prezentováni pod krycími jmény, aby nedošlo k jejich kompromitování. Konkrétně se jedná o Jana Klíše, Mílu Bartošovou, Klemu Saxovou a Dr. Markla. Důležitou roli hraje i Koukolova žačka Gretka, milenka Eliška Panklová, řidič Lojza aj. Kocourek do prózy v rámci navození dojmu autenticity vkládá široké spektrum postav (policisty, funkcionáře, učitele, dělníky,...), jež se vyznačují svou typovou výrazností.

Třebaže jsou mnohé údaje o protagonistech pravdivé, v textu se nacházejí i značné odchylky, obzvlášť u mužských postav. Jedním z příkladů je osud dr. Markla (dr. Václavík), který záměrně způsobí autonehodu, při níž umírá, jelikož neunesl tíhu svého bídneho života. Dr. Václavík ve skutečnosti přežil Kocourka o mnoho let. Jiný osud postihl i řidiče a majitele autobusu, Lojzu, románového revolucionáře, jenž v závěru stojí v čele demonstrace, při které Koukol zahyne.¹⁰⁵

U ženských hrdinek je situace odlišná. Ve většině případů se popis jejich vlastností a životních zvratů shoduje s deníkovými záznamy autora. Jedinou výjimkou je paní Klema Saxová (Jana Práglová), s níž Kocourek v díle jakoby účtuje, neboť hluboce zranila jeho city.

V úvahu je třeba vzít ještě jedno východisko. Postavy mohly podlehnout takovýmto pro autora nezbytným úpravám z důvodu, aby syžet získal dynamický

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 85.

náboj, kterého by při využití všech skutečných údajů kniha zřejmě nedosáhla. Toto tvrzení podpírá vyobrazení prorežimně nakloněných funkcionářů a jejich sympatizantů, kteří v textu zastávají nápadně negativní funkci, což na ně vrhá stín nedůvěryhodnosti. Vynikají hamižností, povrchností a jejich jediným cílem je vytěžit z každé situace co nejvíce – i za cenu lidského neštěstí.

Jelikož se jedná z velké části o autobiografické dílo, je třeba se zaměřit i na samotného protagonistu Mikuláše Koukola, do jehož osoby Kocourek stylizuje vlastní pocity a životní peripetie osobního, politického a sociálního rázu. Prostřednictvím Koukola na povrch pronikají autorovy zkušenosti a názory. Znepokojují ho sociální rozpory mezi lidmi a síla politické demagogie. Na jedné straně čtenář přihlíží bezmyšlenkovitému rozhazování bohatých lidí a na straně druhé na něho doléhá bídny život v zapadlých vesničkách, kde tvrdou prací a hladem trpí jak dospělí, tak i děti již od útlého věku: *Většina dětí je chudokrevných a tělesně nevyvinutých. Jenom dušičky jsou o mnoho napřed. Tomu je naučila práce, která na ně čeká, až přijdou ze školy. Obtáčejí knoflíčky, všude po všech horách. Děti od tří let i stařeny nad hrobem. Nutí je k tomu hlad. Ráno se rozednívá a vstanou. Oči bolí od slabého světla petrolejové lampičky a otvírají se pomalu a bolestně. Do školy, do školy! „Proč nemáš vypočítané všechny příklady?“ „Musel jsem natáčet.“ „A proč tě nutí k práci?“ Dítě se směje. Je daleko chápavější než jeho blbý učitel. Co je to hodin práce pro malé proletáře! Co utrpení! Co únavy! Ty je máš učit lásce k vlasti, za kterou její synové hrdinně umírali. A někdy se ti skoro zdá, že se děti dívají nenávistně, a i když věří, cynicky se ušklíbují, v zubech překusujíce vlastní hlad.*¹⁰⁶ Z ukázky vyzařuje pokrytectví školského systému, který učitelům prikazoval, aby dětem vštěpovali nacionalistické myšlenky a aby jim záměrně zatajovali nepříjemné skutečnosti dějící se na území státu.

Kocourek v próze neidealizuje svůj život, zachycuje jej, až na pár drobných výjimek, s nebývalou důsledností. Ačkoliv do postavy Koukola promítá své revoluční myšlenky, na jejichž základě je na Mikuláše nahlíženo jako na zastánce role bojovníka za socialistické ideály, ve skutečnosti je více bohémem, který hledá sám sebe, než aktivním propagátorem komunismu. Autentické výpovědi vrstevníků

¹⁰⁶ KOCOUREK, Josef. *Zapadlí vlastenci 1932*, s. 82.

a pamětníků však potvrzují, že literát vyličil Koukolův nevázaný život plný alkoholu a cigaret s nadsázkou. Jeho zdravotní stav mu již neumožňoval žít tak nezřízeným způsobem, jak je v knize popisováno.¹⁰⁷

V druhé části *Zapadlých vlastenců 1932* Kocourek reaguje a odkazuje na *Zapadlé vlastence*. Tento román mu slouží jako východisko pro zobrazení kontrastů mezi „pohádkou“ tehdejší obrozenecké doby a soudobé neutěšené reality, kterou státníci a jiní zástupci buržoazie nevnímali, respektive nechtěli vnímat a svou faleš a hamižnost halili do demokratického kabátu.

Karel Václav Rais pohlíží na učitelskou profesi jako na „vznešenou a bolestnou“, neboť *jest smířena s bídou*¹⁰⁸. Velký důraz klade primárně na vzdělávání a utužování vlasteneckého ducha: „*Všecko se změní – čeština nám zas už pomaloučku leze do škol, literatury si všímají i Němci... Šafařík slavně ukázal, kdo jsme, co jsme, Palacký píše Dějiny, divadlo začíná kvést, české písně se zpívají...*“¹⁰⁹ Josef Kocourek vnímá vlastenectví a samotnou výuku ze zcela jiného úhlu pohledu. Učitel na zapadlých štacích hraje spíše roli politického nástroje. Z tohoto ušlechtilého poslání se tedy zcela vytratil původní záměr formovat vzdělanou společnost, o níž se pokouší kantoři v Raisových *Zapadlých vlastencích*. Toto tvrzení dokládá výše uvedená ukázka líčící práci dětí a jejich školní docházku.

Dalším stěžejním rysem jsou aluze na postavy z Raisova románu. Například peripetie preceptora Čermáka jsou podávány v paralele s životem Mikuláše Koukola. Vždy však s notnou dávkou ironie a sarkasmu. Jejich osudy se většinou rozcházejí, neboť preceptor Čermák přichází do ryze českého prostředí, v němž je nadšeně přijat místní komunitou, která se mu snaží pomoci adaptovat se. Mikoláš Koukol se sice též začleňuje do skupiny přátel, ale zbytek obyvatel ho častuje nevraživostí a nepohostinností a dává mu najevo, že v severomoravském kraji není vítán. Zejména pak během pobytu v Rašpavě je zcela opomíjen místními, ve většině případů německy mluvícími občany, jejichž potomky měl paradoxně vyučovat v českém jazyce.

¹⁰⁷ SKALIČKA, Jiří. *Průvodce životem a dílem Josefa Kocourka*, s. 86.

¹⁰⁸ RAIS, K. V. *Zapadlí vlastenci*, s. 25.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 136.

Z obou románů lze vyzorovat i zásadní jednotící aspekt – podhorské regiony charakterizuje chudoba, již ovšem Kocourek přikládá mnohem větší důležitost než Karel Václav Rais, který ji nevymezuje příliš negativně – není zde destruktivním činitelem. Staví ji na úroveň jakési ctnosti, která nekazí lidský charakter. I přes veškeré problémy se protagonisté upínají k rodinnému štěstí, jež je jedním z nejelementárnějších prvků v jejich životech: *Nouze je tady ve všem, jenom na dětech ne, těch Pánbůh nadílí!*¹¹⁰

Kocourek se nesnaží pouze polemizovat se *Zapadlými vlastenci*, ale dokonce s nimi i pracuje. Z textu vypreparoval doslovné citace, jimiž pojmenoval jednotlivé kapitoly (pod jejich názvem nacházíme odkaz na příslušnou stranu v románu).

Autor rovněž využívá přímých citací ze *Zapadlých vlastenců*, které náležitě komentuje a konfrontuje je se skutečností o sto let pozdější, čímž demonstruje propastné rozdíly dvou rozličných realit. Čtenáři tak dává prostor ke kritickému zhodnocení těchto období. K prvnímu srovnání se uchyluje již na počátku románů, když se protagonisté stěhují na místo určení: *Zboží na saních naložené bylo přikryto formanskou plachtou, ale po stranách bylo viděti menší truhlici zažloutlého kování, zdobenou malovanými ptáky a květinami, části rozdělané postele, nacpaný slamník a ve výši pod plachtou byl patrný veliký uzel. „Až pojedeme lesem, musíme to přece vidět, mejlka tady bejt nemůže,“ povídal voška.*¹¹¹ Kocourek na uvedenou pasáž reaguje se sarkastickým úšklebkem, s nímž komentuje tehdejší stav společnosti. Přestože oba učitele dělí jedno století, jejich proces stěhování na první štaci je téměř identický: *I ranec peřin si vezu v autobuse, docela tak jako preceptor Čermák, když jej ve čtvrtek dne 24. měsíce února roku 1842 strýček Česka z Lánů stěhoval na první učitelské působiště. Mnoho se tedy nezměnilo za sto let, lidé zbudovali pouze dokonalejší prostředky pro přepravu učitelských ranců, přejmenovali některé funkce a národ se rozrůstá a je šťastný, vzdělaný a mírumilovný jako bývával.*¹¹² Autor následně hodnotí první ráno v novém prostředí: *Když se pozdětínský preceptor*

¹¹⁰ RAIS, K. V. *Zapadlí vlastenci*, s. 20.

¹¹¹ Tamtéž, 12–13.

¹¹² KOCOUREK, Josef. *Zapadlí vlastenci 1932*, s. 145.

*v pátek probudil, padalo malým oknem do světničky prvé jitřní šero. Když se probudil Mikuláš Koukol, nebylo šero o nic světlejší,...*¹¹³

Na pozadí románů se odvíjí i milostný příběh. Mravný preceptor Čermák je věrný spořádané katoličce Albíně, avšak bohém Koukol uniká do náručí řady žen. Řekl-li Adam Hejna v *Zapadlých vlastencích*, že „lásky z lidí bláznů činí, proto se jí nesmíme poddávat“,“¹¹⁴ Kocourkovo alter ego se jí poddávalo rádo, jako by opět reagovalo na upjaté období, které Raisův román postihuje. Nicméně Kocourek se uchyloval ještě mnohem dál. Zatímco Karel Václav Rais opíral své dílo o víru v Boha, Mikuláš Koukol se proti ní ostře vymezuje, místy se jí až vysmívá: *Můžete věřit a tisíckrát věřit a najednou se dostaví chvíle, kdy jste bezradná, kdy nemáte formulku pro vyhnání d'ábla, kdy se sesouváte. My se utíkáme k lidem a vínu. Vy máte Boha, pro všechny případy? ...Vždyť se mění den co den a vy jste jistě tak vnímavá, abyste pochopila, z čeho pramení naše nenávisť k hodnotám, které cítíte.*¹¹⁵ Možná proto Kocourek pojmenoval věřící dívku, po níž Koukol toužil zvláště kvůli její dráždivé čistotě, Albína Heřmanská. Nejedná se i v tomto případě o další aluzi na Raisův román?

Druhý oddíl *Zapadlých vlastenců 1932* nevychází pouze z Raisova díla, ale je založen převážně na skutečných faktech, jejichž pravdivost narušuje až závěrečná pasáž. Kocourek v ní popustil svou fantazii až příliš. Umírající Mikuláš Koukol se stává jakýmsi hrdinou, jenž obětuje poslední dny svého života a statečně padne v dělnické demonstraci: „*Naše síla je v jednotě, naše síla je v našich miliónech, naše síla je ve chvíli, až všichni najednou si řekneme: a teď moc patří nám a my ji chceme!*“ Četníci povykují a prodírají se zástupem. Jde jistě o toho chlapa: „*Lojzo!*“ Koukol vyskočí z auta, prodírá se ustupujícími četníky a pořád křičí: „*Lojzo! Ty to jseš!*“ *Slyší ho, skočí ze schodů, právě padá, krev teče z úst, ale Lojzovy ruce ho drží vysoko nad zemí, jsou skoro mateřsky teplé... Někdo jiný stojí nejvýše a volá: „A uděláme jeden pochod!“*¹¹⁶

Bází celého díla je nikoliv syžet, nýbrž snaha poukázat na těžký život menšinových učitelů, dobové události, sociální nerovnost a nesmyslný školský

¹¹³ Tamtéž, s. 151.

¹¹⁴ RAIS, K. V. *Zapadlí vlastenci*, s. 210.

¹¹⁵ KOCOUREK, Josef. *Zapadlí vlastenci 1932*, s. 89.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 254.

system vynucovaný českou buržoazií na zapadlých pohraničních štacích, kde byl pobyt česky mluvících obyvatel spíše raritou. Na světlo vyvstává nepochopitelná skutečnost, že zcela běžnou učitelskou praxí bylo vzdělávat malou skupinu dětí, v níž téměř polovina pocházela z německy mluvících rodin.

Kocourek je v knize nekompromisní, sarkasticky a ironicky naráží na obludnou činnost státního aparátu, maloměšťáctví, lidskou hamižnost a kariérismus, který člověka žene k ohavnostem, mezi něž neodmyslitelně patří pokrytectví, vykořisťování bezbranných jedinců a prosazování pouze vlastního blaha.

Všímá si také jak německého, tak i českého šovinismu. Z textu vyvěrá jeho nepodjatost, nepociťuje zášť vůči žádnému z národů, ač by se jeho zaujatost zdála pochopitelná. Němci se k němu během pobytu v Řepové nechovali vlídně (odmítali ho obsloužit v restauračním zařízení apod.). Oba národy vidí jako sobě rovné, i když je jejich sociální ukotvenost odlišná.

Kocourek koncipoval *Zapadlé vlastence 1932* jako koláž a pokusil se sloučit několik zdánlivě rozporuplných přístupů. Jádrem textu tvoří subjektivizované vyprávění v ich-formě – hojně využívá vnitřních monologů v kombinaci s *technikou montáže fakt a dokumentů, s reportážním zachycením skutečnosti. Právě přítomnost těchto prvků umožňuje autorovi, aby i při zdůraznění subjektivního momentu byl naprosto přesný a důsledný i v popisu dobových realit.*¹¹⁷ Veškeré události jsou podány nepřikrášleně v celé své krutosti. Jsou obohaceny o dokumentární prvky v podobě novinových článků, zpráv, lokálek, dopisů a básní, což společně s konkrétními údaji týkajícími se náplně práce a mezd umocňuje autenticitu díla. Kocourek důkladně studoval místní poměry, aby mohl čtenáři vylíčit děsivou skutečnost s náležitým důrazem, například: *...je to malý dřevěný kroužek, v něm napjatý kus bílého plátna, prokreslený řadami čtverečků, rozměrů asi 3 x 3 mm. Každá strana čtverečku se musí obšít čtyřmi stehy. Čtverečky tvoří ornament. Toledo. Jsou velmi nepatrné, oči bolí...což oči! Musí se jíst. Tedy: za tisíc čtverečků se platí dnes, 10. února, 8 Kč. Víc faktor nedá. To je: 4 x 4 x 1.000, to je 16.000 píchnutí*

¹¹⁷ PYTLÍK, Radko. Umění dívat se kolem sebe. *Česká literatura*, s. 61.

*jehlou, šestnáct tisíc upřených pohledů do věčně stejné bílé plochy, všechno za 8 Kč.*¹¹⁸

Nejenže Kocourek propojuje autobiografičnost s faktografickými údaji, ale dává průchod i svému malířskému vidění, které tvořilo platformu jeho mladistvých děl. Lyrických a metaforických vyjádření hojně užívá v pasážích popisujících prostředí a dramatické události. Díky jeho mistrné práci s obrazy dílo nabývá na dramatičnosti, bezútěšná situace získává ještě hrůznější charakter a čtenář se náhle ocitá v bezprostřední vzdálenosti od místa činu – je tichým, avšak přímým pozorovatelem. V próze se vyskytují i prvky později využívané socialistickým realismem, a tak lze Kocourka považovat za předchůdce této metody. Shodné rysy se projevují v typizaci hrdinů a prostředí, dále pak ve snaze odhalit pravou skutečnost a samozřejmě v revolučním náhledu na svět – v jeho očích vítězil ruský socialismus.

Dramatické napětí úzce souvisí i s konfrontací vnitřních monologů s dialogickými pasážemi. Dochází k jejich prolínání, ale velmi často bývá hranice mezi těmito dvěma polohami rozrušována, a to vlivem polopřímé, nevlastní přímé řeči či opakování a rozvětňování monologů.¹¹⁹

Specifická je také grafická stránka *Zapadlých vlastenců 1932*. Autor je proslulý hledáním inspirace v řadách předních představitelů poetismu, o čemž svědčí i tento román. Kocourek variuje typ, velikost a proložení písma, posouvá text do středu stránky apod. Takovéto odchylky se objevují ve vkládaných materiálech – v citacích dopisů, básní, novinových článků aj.

Reportážní román *Zapadlí vlastenci 1932* je dílem reflektujícím hořké dobové události a poměry přelomu 20. a 30. let 20. století. Josef Kocourek se neostýchal využít subjektivních náhledů na realitu k dosažení co nejkomplexnějšího pohledu. Jeho cílem bylo zachytit bídný a potupný život učitelů na zapadlých štacích republiky, čímž také umožnil čtenáři nahlédnout hlouběji do problematiky opomíjených prostředí. Prostřednictvím prózy se mu dále podařilo poukázat na nesmyslné počínání politické garnitury, již charakterizoval a v podstatě i dnes stále charakterizuje slepý nacionalismus, faleš, plané sliby a lži převlečené za demokratické myšlenky. Kocourek svá tvrzení umocňuje faktickými údaji, jež

¹¹⁸ KOCOUREK, Josef. *Zapadlí vlastenci 1932*, s. 113.

¹¹⁹ PYTLÍK, Radko. Umění dívat se kolem sebe. *Česká literatura*, s. 63.

čerpal z poznatků získaných na severní Moravě, kde působil a kde mu sociální nespravedlnost bila každý den přímo do očí. Dalším terčem jeho kritiky byla otázka morálky zbohatlých maloměšťáků a s ní spojené vykořisťování občanů žijících v krutých poměrech, kterých byl sám často svědkem. Na pozadí zmíněných zásadních konfliktů stojí otázka cykličnosti, koloběhu života. V jeho průběhu v zásadě nedochází k markantnějším změnám, které by vedly ke zlepšení podmínek – situace se naopak stává v mnohých případech ještě tristnější.

Vzhledem k vývoji poválečných událostí sklidilo vydání *Zapadlých vlastenců* 1932 (1961) velký úspěch a soudobá kritika knihu přijala s nadšením.¹²⁰ Ač dílo vznikalo na počátku 30. let, v období rozmachu socialistické literatury byla právě tato tematika týkající se trablů dělnické třídy a tepání buržoazních ideálů velmi populární. Zřetelným důkazem jsou několikerá vítězství ve čtenářské anketě, ve které obdržela titul nejlepší kniha roku.¹²¹

Přestože byl Kocourkův román oceněn, nedá se říci, že by se jeho jméno zapsalo do povědomí širokého okruhu čtenářů. O to pozoruhodněji působí úsilí Miloslava Klímy, který na jeho motivy napsal drama s názvem *Běženci*. Inscenace *Běženců* byla věnovaná 30. výročí osvobození Československa Sovětskou armádou a na jevišti ji uvedlo Západočeské divadlo v Chebu.¹²²

Románem *Zapadlí vlastenci* 1932 se také inspiroval režisér Jiří Svoboda, jenž tematiku díla zpracoval do dvoudílné filmové podoby (1983). Film pod názvem *Horečka* odvysílala Česká televize dohromady pouze dvakrát. Avšak proč se Jiří Svoboda nechal unést právě tímto, téměř neznámým, i když pro českou kulturu tak přínosným dílem? Odpověď lze hledat v dopise (3. březen 2008) určeném Jaromíru Typltovi, v němž se vyjádřil takto: *...Proza mne tehdy zaujala nejen fakticky – popisem sociálních rozdílů českých a německých obyvatel pohraničí –, ale především halucinativní atmosférou a nesmírně moderním způsobem vyprávění v ostrých střizích významů i nálad. Takový film bych zase někdy rád natočil.*¹²³

¹²⁰ Zejména literární kritici Radko Pytlík a Jiří Opelík oceňovali nejen aktuální tematiku, ale i umělecký odkaz díla.

¹²¹ SKALIČKA, Jiří. Život, živoření a tvorba Josefa Kocourka na severní Moravě. In KOCOUREK, J. *Z konce světa*, s. 198.

¹²² MRÁČEK, Vladimír. *Běženci*. *Pravda*, s. 5.

¹²³ TYPLT, Jaromír. Příběhy čtenářů Josefa Kocourka. *Tvar*, s. 7.

Kocourkovo vrcholné dílo *Zapadlí vlastenci* 1932 nese stopy překotného psaní, a to obzvlášť ke konci života, nicméně jeho odkaz má nesmírnou hodnotu. Literát předkládá materiál, jenž je autentickým svědectvím doby – do textu vtiskl vlastní zážitky, které ho znepokojovaly a jež se mu protivily. Snad proto se nebál vystoupit z davu autorů, kteří respektovali soudobé nastavení systému. Explicitně, sarkasticky a s velkou mírou cynismu zachytil ohavnosti dějící se na pozadí kapitalistické společnosti. Na druhé straně z díla srší Kocourkovy revoluční myšlenky, v jejichž úspěch věřil. Stál za názorem, že přijetím komunismu se země vysvobodí ze spárů nespravedlností konaných na slabých jedincích a že se celkově zlepší poměry na území státu.

Josefu Kocourkovi byl předlohou Raisův román *Zapadlí vlastenci*, který vznikl v období národního obrození. Čtenář má tak možnost kriticky zhodnotit dva zcela odlišné texty vzniklé s odstupem jednoho století. I když se přístupy autorů zřetelně rozcházejí, a to především ve vyobrazení poslání učitelské profese a v obraze tehdejšího maloměsta, Karel Čermák a Mikuláš Koukol mají něco společného – potkal je podobný osud, který je zavál do chudých podhorských regionů.

3.4 Odraz severomoravského regionu v Kocourkově tvorbě

3.4.1 Loučení

Bibliofilské vydání poemu *Loučení* (1957) patří společně s *Kalendářem*, v němž se obrací listy mezi jediná díla, která se po autorově smrti podařilo vydat v knižní podobě do počátku 60. let 20. století. Tato původní verze *Loučení* doprovázená ilustracemi studentů Výtvarné školy v Praze není v dnešní době bohužel dostupná. Její přepis je součástí výboru z Kocourkovy tvorby *Z konce světa*, jenž uspořádal Jiří Skalička.

Poemu *Loučení* Josef Kocourek zasvětil krásnému, leč chudému kraji, kde se ční bílý štít *Bergschenke*.¹²⁴ V textu sice neuvádí konkrétní název městečka, se kterým se loučí, ale je nepochybně se vyznává ze svého vztahu k severomoravským štítům, v nichž působil jako menšinový učitel. Průkazným materiálem je záznam v deníku pocházející ze dne 26. června 1931, tedy z doby, kdy odchází domů na prázdniny

¹²⁴ KOCOUREK, Josef. *Z konce světa*, s. 40.

a po nich ho čeká nová štace v Řepové: *A pak jsem napsal báseň věnovanou dru Václavíkovi, báseň o vysokých horách, dívce, která vyšívala Toledo, o hospodách, kamarádech a loučení.*¹²⁵

Subjektivní lyricko-epická skladba se skládá ze třinácti kratších částí, z nichž vyzařuje sugestivní procítěnost, s jakou se Kocourek loučí se svými přáteli a prostředím, které výrazně zapůsobilo na jeho osobnost. Práce je protkaná neotřelými metaforami a asociativností připomínající nezvalovský přístup. Zmíněné okolnosti řadí dílo na jednu stranu umělecky velmi vysoko, ovšem na druhou stranu se z perspektivy jedince nezasvěceného do Kocourkových životních strastí a radostí prožitých ve Štítech jedná pouze o text skládající se ze sledu nicneříkajících obrazů. Zřejmě proto nelze očekávat, že v době vydání byla poema pochopena širším čtenářským okolím.

Josef Kocourek vykresluje zapadlý kraj v celé své podmanivosti, ale i hrůze, kterou představují bídné poměry, v nichž je obyvatelstvo nuceno žít – autor ani zde nezastírá sociální problémy doby. Skladbě vévodí velmi procítěná pasáž vyjadřující kontrast mezi chudým severomoravským krajem, kde

*dívka s šedýma očima skloněna nad bílým kruhem toleda
do plátna čtverečky ve tvaru srdce vypichuje*¹²⁶

a bohatými občany významnějších a větších měst:

*A jenom ty ruce, stvořené pro pouhou rozkoš lásky nebo pláče,
tkají své strašné čtverečky pro bílé živůtky dam a městských
paní,
pro bílé ubrusy kaváren a barů,
nad něž se k ránu opilá tvář sklání.*¹²⁷

¹²⁵ KOCOUREK, Josef. *Marto. Deníky 1927–1932*, s. 490.

¹²⁶ KOCOUREK, Josef. *Z konce světa*, s. 40.

¹²⁷ Tamtéž, s. 40.

Na povrch však neproniká pouze jednostranné zachycení tvrdé práce – ta je střídána zábavou v podobě večerních pitek, tanečních zábav v Bergschenke apod.

Loučení vyobrazuje skupinu přátel, jejíž součástí byl i autor. Líčí nejen jejich bohémský styl života, ale i svou zamilovanost následně vystřídanou bolestí z nenaplněného citu. I přesto, že byl ve Štítech konfrontován s mnoha nepříjemnými záležitostmi, se kterými byl nucen se vyrovnat, vzpomíná na přátele s notnou dávkou nostalgie, neboť s nimi strávil mnoho chvil – věnoval jim poměrně prostou a dojemnou pasáž, která se v textu opakuje v několika variacích. Kocourek jí dokonce završil celou poemu:

*Bylo nás sedm, pak čtyři a pak tři,
Neumírali a odcházeli a už se nespátří.
Bylo nás sedm, pak šest a potom každý sám,
Neumírali a odcházeli, není se proč ptát kam – ¹²⁸*

Nakonec Kocourek přiznává, že po jeho odchodu se v životě lidí nic nezmění – čas bude plynout dál stejně tak, jako plynul doposud. Zdá se, jako by byl smířen se skutečností, že „navždy“ opouští kraj, ve kterém prožil kus svého života. Je si ovšem také plně vědom opuštěnosti a samoty, která ho obklopuje.

Přestože jsou vnější inspirační vlivy na formu a způsob podání poemu *Loučení* viditelné, je třeba na ni nahlížet ze zcela jiné perspektivy. A to z pohledu básníka, jenž prostřednictvím barvitých metafor obdivuje prostou, leč krásnou krajinu, přátele vyskytující se v jeho bezprostřední blízkosti a v neposlední řadě nelze opomenout, že k veřejnosti v celé své „vnitřní nahotě“ promlouvá citlivý a empatický autorský subjekt.

3.4.2 Frývaldov

Poemou *Frývaldov* Josef Kocourek zareagoval na demonstraci nezaměstnaných dělníků, která se odehrála 25. listopadu 1931 v Dolní Lipové u Frývaldova. Její šokující výsledek, jenž čítal osm mrtvých, dvacet zraněných, zasáhl celou zemi.

¹²⁸ Tamtéž, s. 51.

O tento alarmující výčet obětí se zasloužili policisté, kteří účastníky stávky chladnokrevně zastřelili.

Nastíněná událost, již předcházely jiné podobného charakteru, vzbudila odpor ke státnímu aparátu. Zvedla se ohromná vlna protestních akcí, během nichž mnoho umělců, vědců a dalších zástupců české inteligence podepsalo rezoluce proti bezpráví.

Někteří umělci však na krveprolití reagovali vlastním specifickým způsobem. Výjimkou nebyl ani Josef Kocourek, který se rozhodl revoltovat prostřednictvím osobitého literárního počinu. Podnětem k vytvoření básně o Frývaldovu mu byl novinový článek líčící hrůzy masakru. Závěrečná pasáž autorova prvotního lyrického textu je součástí *Zapadlých vlastenců 1932*. Jeho úplná podoba je bohužel nezvěstná. Kocourek se dále, poněkud obšírněji, věnuje danému tématu ještě v několika kapitolách výše uvedeného románu.

*A na silnici
kde sliny četníků zalila dělnická krev
kluk mrskne bičem a káču roztočí
A malé děti jak lezou po všech čtyřech
položí mrňavé dlaně na černé stopy
Vždyť je to krev
maminko maminko
pojd'
kluk
káču
roztočí
vem
bič¹²⁹*

O dva dny později, tedy poté, co Kocourek napsal svou báseň, navštívil místo činu osobně. Zde se patrně setkal s Juliem Fučíkem (na jeho osobu odkazuje

¹²⁹ KOCOUREK, Josef. *Zapadlí vlastenci 1932*, s. 205.

v poemě), jelikož i on dychtil po dostupných autentických materiálech z Dolní Lipové u Frývaldova.

Otřesný zážitek v Kocourkovi probudil myšlenku vytvořit lyricko-epickou skladbu, poemu *Frývaldov*, kterou dokončil 30. listopadu 1931 a věnoval ji „památce zabitých soudruhů“. Již z úvodu tedy lze vypožorovat autorův postoj k události a cíl práce – symbolizuje boj za sociální spravedlnost, o čemž svědčí jeho pevná víra v rudou revoluci.

Nejen on, ale i jiní literáti, jako například již zmíněný Julius Fučík, který v Tvorbě uveřejnil úderné reportáže nazvané *Frývaldov 25. listopadu* a *Na křižovatce v Dolní Lipové*, či Vítězslav Nezval, jemuž Rudé právo otisklo revoluční báseň *Frývaldov*, ač poměrně okleštěnou, otevřeně vyjádřili svůj postoj k tomuto činu. Na rozdíl od veřejně publikovaných textů, strojopisná verze Kocourkovy poemy, kterou 5. prosince 1931 dedikoval doktoru Václavíkovi, se dočkala otištění až v roce 1961 (třicet let po tragické události) v edici MěstNV v Šumperku. Poté byla vydána ještě dvakrát – v roce 1971 tamtéž z iniciativy Vlastivědného ústavu v Šumperku a naposledy v souborném díle s názvem *Z konce světa* (1980).

Kocourkova lyricko-epická skladba *Frývaldov* bývá připodobňována k dílům významných autorů proletářské poezie 20. let, mezi něž patřili zejména Jiří Wolker a Konstantin Biebl. Svou úderností ve čtenáři také evokuje prosocialistické verše Stanislava Kostky Neumanna či Vítězslava Nezvala, jenž svým dílem z 30. let navázal na Wolkerovu tvorbu. *Kocourkův Frývaldov dokazuje celou svou kompozicí, svým stylem a jazykem příbuzenství s Nezvalem. Nebudeme si zastírat, že bylo použito nezvalovského volného verše, že se setkáváme s ohňostroji nezvalovských metafor a že narážíme na nezvalovsky nekonvenční rýmy s asonancemi nebo i jen zvukovými ozvěnami. Zároveň však přináší Kocourek něco, co je Nezvalově poezii dočasně cizí: syrové ještě téma a údernou myšlenku z něho vyrůstající.*¹³⁰

Autor poemu komponoval do čtyř oddílů, které čítají 280 veršů, převážně volných v rozsahu od 8 do 18 slabik, sdruženě rýmovaných, s častou jambickou

¹³⁰ FILIP, Z., SKALIČKA, J. Kocourkův Frývaldov. In KOCOUREK, Josef. *Frývaldov*, s. 24.

*vzestupnou tendencí a s rýmy střídavě mužskými a ženskými. Strofy jsou nepravidelné, v rozsahu od jednoho a dvou veršů až po osmnáct.*¹³¹

V první, nepříliš rozsáhlé části je frývaldovský incident zasazen do časového kontextu, který reprezentuje příznačné bezútěšné listopadové počasí:

*bylo to na konci listopadu,
mlha se trásla v oknech a na nebi se množil stesk,
ponurý čas vlekl své umrlčí vozy
za červotoči rozežrané trámy chalup a za brány měst.*¹³²

V druhém oddíle se Kocourek zabývá sociální problematikou. Zaznamenává atmosféru propukající hospodářské krize, jež se zřetelně projevila i na území českého státu – nejvíce však poznamenala obyčejné občany. Tehdejší situaci podává v kontrastu s životními podmínkami na socialistickém východě, kde lidé žijí „spokojeně“, jelikož mezi nimi neexistují sociální rozdíly. Celý text zaštiťuje nadpis v novinách upozorňující na „OSM MRTVÝCH NABLÍZKU FRÝVALDOVA“, s nímž koresponduje vylíčení obsahu článku, jenž byl v souvislosti s frývaldovským krveprolitím zveřejněn a Kocourek k němu přikládá vlastní subjektivní zhodnocení.

Třetí, nejdelší pasáž poemy nejprve zdůvodňuje příčinu demonstrace a snaží se přiblížit její průběh, tudíž tento segment získává podobu reportáže. Opět je podtrhnut markantní rozdíl mezi chudými dělníky, jejichž jedinou zbraní jsou hole a kamení, a ozbrojenými policisty, kteří svou výbavou převyšují nad silami proletářů. Následuje výčet obětí včetně charakteristiky mrtvých a zmínka o Juliu Fučíkovi. Autor chce zřejmě zdůraznit, že se spolu setkali na místě činu. V dalším úseku je čtenář konfrontován s různými náhledy občanů na krvavý masakr – jedni akci odsoudili, jiní jednoznačně přivítali. Vyskytly se i názory, že komunisté akci záměrně vyprovokovali. Tato tvrzení Kocourek rezolutně odsuzuje a zároveň obhajuje dělnickou třídu, jejíž jedinou prioritou je boj za lepší životní podmínky. Podotýká také, že je několik prohraných bitev nezastraší.

¹³¹ SKALIČKA, Jiří. *Průvodce životem a dílem Josefa Kocourka*, s. 79.

¹³² KOCOUREK Josef. *Frývaldov*, s. 7.

*nebyl to rozpor, nebyl to chaos, nebyl to vztek,
nebyl to soucit s mrtvými ani snad stesk.
byla to spíše jen víra nejpevnější,
že někde nad krvavými loužemi u Frývaldova bloudí šťastný život
a že se uskuteční.*

*protože padlo osm mrtvých, deset vstane,
aby šli dokončit hřbitov světa a bitvy neprohrané.¹³³*

Závěr třetího dílu pozbývá funkci reportáže, jedná se spíše o heroizaci boje dělníků za vládu proletariátu. Autorovy revoluční myšlenky začínají nabývat na intenzitě – Kocourek vzrušeně konstatuje, že žádná oběť není v tomto nerovném souboji dobra se zlem zbytečná.

Čtvrtou, a tedy poslední část tvoří jakási Kocourkova vize nového světa. Propojuje ji s oslavnými verši vzdávajícími holt vítězství rudé revoluce. Z textu pramení nezdolný optimismus, nadšení a víra ve šťastnější život, za který bojovali i dělníci demonstrující u Frývaldova, i když neúspěšně:

*postavíme svět nový ze skla a krve, aby v něm děti své matky měly,
vždyť už ti k Frývaldovu šli budovat, však nedostavěli.
pak přijdou ještě jiní, bude jich víc a budou statečnější,
a jejich sen se nerozplyne v krvi, neboť se uskuteční.¹³⁴*

Kocourek pracoval i s formální stránkou *Frývaldova*, kterou záměrně ozvláštnil – inspiroval se avantgardním uměním. V průběhu roku 1931 inklinoval k vynechávání velkých písmen u proprií, ale i u slov na počátku vět – *Frývaldov* je ukázkovým příkladem této techniky.

Z poemy *Frývaldov* číší Kocourkovo ohromné zaujetí sociální otázkou. Prostřednictvím veršů vytváří důvěryhodnou reportáž z místa činu, ospravedlňuje demonstranty, čímž v podstatě vybízí k vytvoření „správného“ úsudku o celé

¹³³ Tamtéž, s. 16.

¹³⁴ Tamtéž, s. 19–20.

bezútešné situaci. Postupně ji rozvíjí o patetickou ideu nového světa, v němž neexistuje beznaděj, nýbrž rovnocennost každého občana a to bez výjimky.

Frývaldov spadá do uměleckého období, které reprezentuje Kocourkovo balancování na pomezí avantgardní a proletářské poezie. Dochází tak k syntéze obou dvou protichůdných přístupů – poetická hravost s textem a metaforičnost se prolíná s komunistickými ideály.

3.4.3 Fejetony

Josef Kocourek se během svého působení na severní Moravě věnoval rovněž psaní fejetonů. Některé z nich jsou představeny v oddíle *Z konce světa*, jenž je součástí povídkové antologie *Srdce v dlani* (1964), kterou vydalo díky spolupráci Zdeňka Filipa, Jiřího Skaličky a Miloslava Jirky tehdejší Krajské nakladatelství v Ostravě.

Obsažené nedatované fejetony se svou tematikou přibližují autorovým sociálně laděným rozsáhlejším prózám, které zvítězily nad hrou s obrazy a metaforami. I tyto fejetony se vyznačují vysokou literární hodnotou. Zpočátku je vystihuje reportážní pohled na prostředí odlehlých oblastí severní Moravy, který doplňují sporadické zmínky o problematických otázkách kraje. Ovšem postupem času sociálně naléhavých myšlenek v drobných prózách přibývá a v poslední fázi je ještě umocňuje politický podtext (například: *Na víkend k Maria Schnee*).

Zvolený název cyklu není náhodný – Jiří Skalička v monografii o Josefu Kocourkovi zmiňuje, že dvě prózy – *Na víkend k Maria Schnee* a *Z konce světa* – byly vydány už dříve v novoročence Krajského nakladatelství Ostrava (1962) pod titulem *Z konce světa* a editoři souboru se rozhodli respektovat původní pojmenování.

3.4.3.1 Studená Loučka

Fejeton *Studená Loučka* byl publikován v Lidových novinách 5. února 1930.¹³⁵ Próza poskytuje vhled do dění vesnice ležící nedaleko Mírova, kde Kocourek zastupoval kolegu z Chrudimi. Autentičnost textu umocňuje kromě autobiografických rysů autorský vypravěč, jenž detailně popisuje osobní učitelské

¹³⁵ SKALIČKA, Jiří. *Průvodce životem a dílem Josefa Kocourka*, s. 111.

zážitky a krásný, avšak chudý kraj. Protagonistou je samotný Josef Kocourek: *Hovořili jsme... "Z Nové Paky? Já z Chrudimi, a tož jsme z jedné země a budeme přáteli! Ovšem!"*¹³⁶ Na podkladě prózy Kocourek poukazuje na problém bídy česky pojmenované německé vesničky a na nesmyslný školský systém. Českou školu navštěvují děti neovládající český jazyk a náplní učitelské práce je podávání informací, jež jsou pro jejich životy předurčené k tvrdé práci a živoření zcela nepodstatné. Ze závěru reportáže vyplývá Kocourkovo přesvědčení, že mezi lidmi obklopenými přepychem a chudými občany zapadlé vesnice, jimž se bohatí vysmívají a bez povšimnutí míjejí jejich domovy, existuje nepřekonatelná bariéra.

3.4.3.2 Šilperk a Bergschenke

V próze *Šilperk a Bergschenke*¹³⁷ Kocourek prezentuje ambivalentní aspekty života na severní Moravě. Nejprve podává detailní obraz města Šilperk, *kde lidský smutek pevně přirostl k hroudám neúrodných políček, sytě člověka zbytečnou touhou po jakémsi dalekém štěstí*,¹³⁸ jemuž dominuje neponičená scenérie, nicméně i nehostinnost kraje a bída, jejímž žijícím ztělesněním je postava chodícího „přízraku“ Bumluga. S tímto prostředním postrádajícím lidskou radost a všeobecně jakékoliv kulturní zpestření kontrastuje tančírna Bergschenke, v níž se každou neděli stírá hranice mezi ryze českým a německým občanstvím a v níž se do brzkých ranních hodin baví obyčejní jedinci. Tančírna jim pomáhá se alespoň na chvíli oprostit od tragiky všedních dní.

3.4.3.3 Loučení s městečkem

Fejeton *Loučení s městečkem*¹³⁹ tvoří prozaický protějšek k poemě *Loučení*, kterou Josef Kocourek napsal v době, kdy se stěhoval ze štace v *Šilperku* na nové působiště v Řepové. Ústředním tématem prózy je loučení se s místní atmosférou, zvyklostmi a s přáteli. Kocourek se nejprve vyznává z emocí, s nimiž se přesouvá z místa na místo. Vlivem konstantního stěhování upadá do až apatického stavu, ovšem loučení, *jež je vždycky podobné blouznění nebo jiným neřestem, které*

¹³⁶ KOCOUREK, Josef. *Srdce v dlani*, s. 101.

¹³⁷ Fejeton otiskly Lidové noviny 5. února 1930.

¹³⁸ KOCOUREK, Josef. *Srdce v dlani*, s. 105.

¹³⁹ Fejeton publikovalo v Severomoravském kalendáři (1963) Krajské nakladatelství v Ostravě.

*nadouvají tvé dětské srdéčko a vyvyšují je mezi nejskvělejší úkazy nebes,*¹⁴⁰ toto rozpoložení narušuje – je pro něho symbolem smutku a stesku. Po stručném vystižení specifik Šilperka následuje vykreslení tvrdé práce dívky vyšívající toledo¹⁴¹ a popis tragického osudu postavy Bumlzuga, jež je *zosobněním té ztracené země. Zemře-li jeden, bída si stvoří nového nositele svých blouznivých krás. Zajdou všichni stejně.*¹⁴² Rekapitulace zážitků ústí v závěr, ve kterém autor přirovnává sebe sama k Bumlzugovi, avšak jejich životní cesty se rozcházejí, neboť Kocourka *čeká jiná země než zmrzlé oraniště nebo silniční příkop.*¹⁴³

3.4.3.4 Z konce světa

Próza *Z konce světa* přibližuje Kocourkovy osobní zkušenosti a dojmy z poslední štace v Řepové, Rippau. Úvodní zármutek a melancholie se prohlubuje v pocity naprosté vykořeněnosti a opuštěnosti, čemuž přispívá i samotný fakt, že autor je jediným česky mluvícím obyvatelem zapadlé vesničky. Text je vyplněn ubíjejícími rutinními činnostmi, které se každý den opakují ve stejném sledu. Kocourek také v próze vzdává hold umění Karla Teiga a Vítězslava Nezvala, ruským filmům a pětiletce. Samostatnou kapitolu tvoří kulturní vyžití, jehož jedinou náplní je promítání filmu pochybné kvality. Po jeho zhlédnutí Kocourek upadá do ještě hlubší letargie, ale vzápětí si uvědomuje, že *život je třeba přijímat tak, jak se nám nabízí. Můžete plakat, můžete proklínat myšlenku, která vás zrodila, ale Řepová se nezmění.*¹⁴⁴

3.4.3.5 Na víkend k Maria Schnee

Na víkend k Maria Schnee zakončuje cyklus reportážních fejetonů a zároveň se stává odrazovým můstkem pro nové nazírání na skutečnost. Sociální náhled na realitu je nově obohacen o politický aspekt, což vytváří komplexní obraz dobových souvislostí. Autor zde popisuje výlet s dr. Václavíkem k pamětihodnosti zvané Maria Schnee (10. a 11. října 1931). Během cesty si všímá přepychových

¹⁴⁰ KOCOUREK, Josef. *Srdce v dlani*, s. 108.

¹⁴¹ Tento hrůzný zážitek Kocourek popsal i ve svých denících, v *Zapadlých vlastencích 1932* a v poemě *Loučení*.

¹⁴² KOCOUREK, Josef. *Srdce v dlani*, s. 109.

¹⁴³ Tamtéž, s. 110.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 116.

monumentů, luxusních automobilů a moderních budov, které zdobí Hitlerovu zemi. Tento fakt působí paradoxně ve srovnání s bídými poměry v Československu. Josef Kocourek však nezastává pouze roli vypravěče – vžívá se do pozice vizionáře a předvídá válečnou hrozbu, kterou nacistické Německo ovládané Hitlerem opravdu představovalo. Svědčí o tom samotný vývoj historických událostí – propuknutí druhé světové války.

3.4.4 Z konce světa (Výbor z tvorby 1928–1932)

Výbor z Kocourkovy tvorby, který uspořádal a edičně upravil Jiří Skalička, vydalo v roce 1980 nakladatelství Profil. *Z konce světa* se skládá z průřezu jak volně, tak i méně dostupné pozůstalosti Josefa Kocourka, kterou uchovává Vlastivědný ústav v Šumperku. Samotný titul *Z konce světa* (inspirace názvem reportážního fejetonu) prozrazuje, že se Skalička věnuje výhradně období Josefova působení na severní Moravě (1928–1932), kde také vznikla převážná část jeho tvorby. Kocourek se zaměřoval na problematiku tohoto regionu v mnoha literárních pracích, a to nejen v rozsáhlých románech, ale i ve fejetonech kratšího formátu apod., a proto bývá často řazen spíše mezi spisovatele moravského než podkrkonošského kraje.

Výbor *Z konce světa*, jehož název byl zvolen *symbolicky vzhledem k zapadlým místům, v nichž se téměř na konci světa ocital*,¹⁴⁵ upoutá pozornost už pouhou žánrovou diverzitou. Antologie je rozdělena do šesti nezávislých částí, které spojuje jedině: vznikly v zapadlých částech Moravy.

3.4.4.1 Z konce světa – výbor z prózy

Jiří Skalička nejprve přibližuje výbor z prózy nazvaný *Z konce světa*, který se podařilo z velké části publikovat buď časopisecky, nebo jako součást výboru *Srdce v dlani: Z konce světa, Studená loučka, Šilperk a Bergschenke, Na víkend k Maria Schnee, Loučení s městečkem*. *Z konce světa* obsahuje reportážní fejetony z míst, která Kocourek navštívil. Již zde jsou uvedeny počiny veřejnosti dosud

¹⁴⁵ KOCOUREK, Josef. *Z konce světa (Výbor z tvorby 1928–1932)*, s. 129.

utajené, jimiž jsou prózy *Mírov* a *Dlouhá chvíle*, které pocházejí z období Kocourkova pobytu na Mírově.

Mírov se skládá z pěti kapitol podávajících geografické a historické informace o tomto městečku. Nechybí ani zmínka o místní věznici a dozorcích. Textu dodává humorný nádech vtipně koncipovaná kapitola nazvaná *Psikaři*, což byli zaměstnanci soukromé hlídací společnosti. Zmíněné faktografické údaje je třeba brát s jistou nadsázkou, jelikož autor nakládal s informacemi poněkud volně.

Fejetonovou reportáž *Dlouhá chvíle* (*Z pamětí mírovského dozorce*) napsal Josef Kocourek ve spolupráci se zaměstnancem místní trestnice, Antonínem Šulou. Próza byla otištěna v Lidových novinách 5. června 1932 pod názvem *Z pamětí mírovského dozorce*, tedy pod kompletně změněným titulem a se značnou ediční úpravou – v původní podobě nebyla nikdy vydána. Tato nepříjemná situace roznítla kontroverzi mezi Kocourkem a redakcí novin.¹⁴⁶

3.4.4.2 Loučení – výbor z básní

Oddíl *Loučení* čili výbor z básní zahrnuje kromě drobné poezie i dvě rozsáhlejší poemysly *Loučení* a *Frývaldov* včetně její kratší podoby uvedené v románu *Zapadlí vlastenci* 1932. Ostatní básně jsou specifické svým pojmenováním, které odkazuje na konkrétní místa severní Moravy, jež Kocourek navštívil a jež v něm evokovala vzpomínky a různé emoce. Antologie uvádí následující básně: *Olomouc*, *Studená Loučka*, *Šumperk I*, *Šumperk II*, *Mírov*, *Šilperk a Bergschenke*. Z hlediska kompozice nejsou příliš složité – autor využil volného verše, který zřídka doplnil rýmem či asonancí.¹⁴⁷ Rovněž se vyznačují barvitou imaginací a metaforičností, s níž si Kocourek mistrně pohrává. Své básně koncipoval tak, jako by vytvářel malířské dílo. Propojením básnických obrazů, smyslu pro detail a jakési empatie s autentickými zážitky vzniká velice sugestivní poezie, ze které ční autorovy převážně chmurné pocity. Příkladem je báseň s názvem *Olomouc*, ve které jsou zachyceny jak nálady města, tak i autorovo osobní duševní rozpoložení:

¹⁴⁶ SKALIČKA, Jiří. *Průvodce životem a dílem Josefa Kocourka*, s. 130.

¹⁴⁷ KOCOUREK, Josef. *Z konce světa (Výbor z tvorby 1928–1932)*, s. 131.

*Z pelechů města se kouří
jak z hrdla spícího opilce,
cesty se třpytí, tramvaj už necinká.
Labutím v parku házím milostný dopis,
Hledaje v stínech básníka – ¹⁴⁸*

Studená Loučka je lehce erotická báseň, která je však protkaná negativním motivem smrti.

Z Šumperka I vyzařuje nostalgie spojená s žádostivostí po dívce:

*Má oči kreslené žhavými rydly
a ruce studené,
...
dívka se zadívá do oken rudé vily,
možná že milenci právě šli spat,
možná že jeden z nich
v náruči druhého šel umírat. ¹⁴⁹*

Básní *Šumperk II* se Kocourek vyznává ze vztahu ke své „malé milence“ *Atce*.¹⁵⁰

*Sirény zpívají o polednách, zvony bijí,
odejdu, má malá milenko,
všechno miji. ¹⁵¹*

Skladba *Mírov* je reflexí a shrnutím charakteristických znaků tohoto města, jemuž dominuje věznice. V autorově mysli vyvstává zejména smutek spojený s nešťastnou láskou a zvláště pak touha po domově a kouzlu Krkonoš. Ze závěru básně je také cítit Kocourkovo uvědomování si vlastního osudu:

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 53.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 55.

¹⁵⁰ SKALIČKA, Jiří. *Průvodce životem a dílem Josefa Kocourka*, s. 131.

¹⁵¹ KOCOUREK, Josef. *Z konce světa (Výbor z tvorby 1928–1932)*, s. 56.

*A přece když musím na lásku vzpomínat,
slyším jen zbloudilé sýčky, jak kají ze samoty.*

...

*A přece
daleko na západě, kde hvězdy
a mléčná dráha spájejí nebe s obzorem jak cín,
ve vonných keřích malin a rulíku
Krkonose leží jak kytara.
A přece než umru
otají ještě Beskydy a břicha Jeseníků*

...

*Ale až umru,
chci být pochován pod prahem hřbitovních vrat.
Budou mi po srdci šlapati milenky,
až půjdou růže zalévat.¹⁵²*

Pro báseň *Šilperk* je určující strohost projevu. Autor tak chtěl patrně navodit neutěšenost, tesklivost, samotu a smutek, který pociťoval kvůli neopětované lásce paní Jany.

Bergschenke zpracovává stejné téma, a tudíž je dokladem zhrzených citů, avšak zde jsou emoce zasazeny do hospodského prostředí, které Kocourkovi přátelé často navštěvovali.

3.4.4.3 Poslední rok – deník z Řepové

Jiří Skalička věnoval pozornost i Kocourkovým deníkům, konkrétně poslednímu patnáctému svazku, jenž je ve výboru nazván *Poslední rok*. Ještě do nedávné doby byl deník z Řepové jediným edičně neupraveným svědectvím autorova života na poslední severomoravské štaci.¹⁵³ Tímto se dostáváme k odlišnosti od pojetí

¹⁵² Tamtéž, s. 57–58.

¹⁵³ Výjimka: v rámci zachování anonymity reálných osob bylo využito jmen pocházejících ze *Zapadlých vlastenců 1932*.

Extáze, souboru dostupných deníkových záznamů, která sice odkrývá Kocourkovy osudy, nýbrž editor Miloslav Jirda v denících škrtal a přepisoval tak hojně, že došlo ke kompletnímu narušení původního rázu textu.

Deník je uveden dopisem ze dne 29. srpna 1931 určeným Marii Šolcové (zde Irmě Králové), v němž Kocourek reflektuje své pocity a stávající pozici v Řepové, a končí vlastním epitafem (23. červen 1932). Skalička nezvolil zápisy z Řepové do výboru náhodou, jelikož právě ony jsou důkazem hořkého života v zapadlém německém městečku, kde si čeští státníci vynucovali výuku v mateřském jazyce, ač šlo o holý nesmysl. Není tedy divu, že se čeští učitelé nesetkávali s nadšeným přijetím do místní komunity. Kocourkovým jediným komunikačním prostředkem byla korespondence s přáteli a také dodržoval tradici pravidelných deníkových zápisů – umožňovaly mu vypovídat se z tíživých myšlenek. Avšak poslední léta Kocourkova života nedoprovází jen nastíněné strasti. Závěrečný deník je odrazem autorova nejsložitějšího období vůbec, a to jak z hlediska psychického, tak i zdravotního, finančního a soukromého. Rovněž je významným dokladem vzniku jeho vrcholné tvorby.

3.4.4.4 Publicistika

Samostatná kapitola je též zasvěcena Kocourkově publicistice, která, přestože není příliš rozsáhlá, odkrývá autorovy postoje k mnoha důležitým otázkám. Literát se chtěl začít aktivně podílet na boji proti nešťastným politickým praktikám a veřejně tak reagovat na nepříznivé životní podmínky menšinových učitelů a vyvstálé problémy, jimž musel na štacích čelit.

První příspěvek nazvaný *O československého učitele* byl otištěn Levou frontou 29. ledna 1931 pod pseudonymem Jeden ze 40 000. Jak bylo již v kapitole o autorově životě řečeno, z Kocourkovy korespondence s Bedřichem Václavkem plyne, že autorem článku byl právě on.

Josef Kocourek ve statí tepe aktuální stav školství – vyčítá mu omezenost a nedostatek svobody k projevu vlastních názorů, nucené nabádání nic netušících dětí k podpoře vládnoucího aparátu a zamlžování pravdy: *učinili z nás, osmnácti- až dvacetiletých hochů, injekční aparáty, které do svěřených dušiček vstříkují úctu*

*ke kapitalistickému řádu a nesmyslné náboženské toleranci, úctu k představitelům republikánské lžispravedlnosti, úctu a lásku k historii, usměrněné v našich hlavách pro potřebu vládnoucí třídy, úctu a hrůzu před distinkcemi četnictva a legií.*¹⁵⁴ Kocourek se pouští do ostré kritiky politické garnitury, Sokola, českého fašismu, Národní jednoty a pochopitelně i maloměšťáctví. Nepřehlédnutelná je také narážka na vlastní osobu, jež kvůli nedovoleným aktivitám podléhala disciplinárnímu vyšetřování.

Článek je jakousi agitací k boji za lepší uspořádání společnosti, kterého republika dostane až po vítězství socialismu. Apeluje na učitele, aby se vzepřeli nastoleným hodnotám a nenechávali sebou manipulovat jako loutky: *Jsme tedy pacholky buržoazie a udržujeme příští generaci v pelechu kořistivého měšťáctví. A přece nás není tak málo, abychom museli beznadějně konstatovat takové pravdy. Bude nás zítra víc?*¹⁵⁵

Kocourkův korespondenční přítel a především obdivovatel jeho díla, Vladimír Zorzut, autora požádal o příspěvek, jenž by zhodnotil a sumarizoval dílo významného českého literáta Lva Blatného. Touto prosbou Josefa podnítil k napsání nekrologu s názvem *Za zemřelým Lvem Blatným*, který ve slovinském překladu vydal lublaňský Slovenec (20. července 1930).

Jiří Skalička ve výboru uvádí dosud nedostupnou přednášku reagující na praktiky Národní jednoty, jež postrádá nejen dataci – uvádí se zhruba rok 1931 – ale původně chyběl i titul, který k textu dodatečně doplnil až Skalička a zní *O inteligenci a slušném chování*. Text rozvržený do dvou segmentů v první řadě pojednává poměrně obecně o maloměstské morálce členů Národní jednoty, kteří si jakožto nejvyšší představení Mírova přisuzují právo ovládat životy méně vlivných občanů. Je až s podivem, že právě tito lidé vyrůstali ve stejných podmínkách jako ti, kteří jsou jimi nyní pronásledováni. Prostřednictvím přednášky Kocourek poukazuje na pocity nadřazenosti, povrchnost, hamižnost a faleš, která se na Mírově ztotožňuje s upřímností, že upřímnost má cenu leda pro okamžitý prospěch a obratem jsi zrazen hůř jak Přemysl Otakar na Moravském poli... že na Mírově nerozeznáš pravdu

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 101–102.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 103.

od lži...¹⁵⁶ Dalším předmětem jeho kritiky je prachsprosté udávání lidí, zde konkrétně uvádí svou osobní negativní zkušenost, ale i bezbřehé pomluvy, prosazování vlastenectví, o jehož pravém významu nemá nikdo ani potuchy apod.: *Na menšině se má pěstovat činorodé vlastenectví, což je fráze stokrát bezúspěšně omílaná. Být vlastencem, to neznamena být inteligent.*¹⁵⁷

Druhý díl přednášky je mnohem osobnější, Kocourek v ní prezentuje vlastní střet se zástupci „intelligence“, kteří ho očerňují i přesto, že jeho aktuálním působištěm je Řepová, nikoliv Mírov. Zpočátku se Josef pokusil hájit sebe sama a přijít na důvod, proč se stal středem pozornosti: *Pokud vím, nestojím za to a nijak netoužím po tom, aby se mně mírovské paničky věnovaly a tolik se zajímaly o moji budoucnost, jako se dělo skoro dodnes. Nikomu snad nepřekážím, lidem se na Mírově spíše vyhýbám, než bych je hledal, komu to vadí, že se mně tak mstí? Za co?*¹⁵⁸ V posledních pasážích se věnuje hlubší analýze, v níž hledá podstatu rozkladu lidského charakteru na menšině. S touto problematikou také souvisí ztráta důvěry v ostatní občany. Svůj výklad uzavírá srovnáním neutěšené situace v Mírově s nerovným bojem Dona Quijota proti větrným mlýnům – v obou případech spatřuje paralelu.

3.4.4.5 Korespondence

Jednu z nejstěžejnějších rolí sehrála v Kocourkově životě korespondence s přáteli a především pak s milenkami, jež je součástí vydaných deníků. Jiří Skalička do výboru začlenil i část z této poměrně rozsáhlé sbírky – rozhodl se uvést méně dostupnou korespondenci s přáteli a předními představiteli levicově orientovaných časopisů a nakladateli.

V listech dedikovaných Bedřichu Václavkovi a Pavlu Prokopovi literát naléhavě žádá o otištění vlastní tvorby, což potvrzuje jeho urputnou snahu prosadit se na veřejnosti. Vzájemná komunikace vypovídá o literárních problémech, které doprovázely vydání *Srdce* a *Kalendáře*, v němž se *obracejí listy*, a osobních potížích na stávajícím působišti. V dopise Bedřichu Václavkovi je dále objasněna autorská

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 108.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 108.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 109.

spjatost Josefa Kocourka s uveřejněným článkem *O československého učitele*, jenž byl uveden pod pseudonymem.

Skalička odkrývá i odpovědi Ladislava Štolla, Bedřicha Václavka a redakce Odboje pracujícího venkova. Jedná se vesměs o texty zvažující možnost vydání *Kalendáře, v němž se obracejí listy*. Například redakce Odboje pracujícího venkova mu oznamuje časopisecké otiskování díla, výši honoráře a uvádí reakce čtenářské obce, které byly rozporuplné.

Uvedeno je i dlouhodobé a vřelé dopisování s Vladimírem Zorzutem, slovinským překladatelem a literárním kritikem, s nímž se Kocourek nikdy nesetkal, ale udržoval s ním písemný styk téměř do své smrti.

Vladimír Zorzut přišel vlivem historických událostí o veškerou cennou korespondenci, překlady a další dokumenty, které za dlouhá léta nastřádal. Kocourkova pozůstalost je v tomto směru o něco bohatší: *Máme tu k dispozici sedm dopisů, dva korespondenční listky a tři pohlednice. Z Kocourkových opisů vlastní korespondence je zachováno šest čísel (tři dopisy, dva korespondenční listky a jeden pohled) a dvě zmínky v deníku.*¹⁵⁹ První oficiální list pocházející od Josefa Kocourka je nezvěstný, dochovala se pouze Zorzutova odpověď z 8. prosince 1929. Na základě dostupných materiálů bylo zjištěno, že oba muži spolu byli nejvíce ve spojení v roce 1930, kdežto v letech 1931 a 1932 nebyla konverzace již tak častá. Zorzutův dopis z 3. října 1932 uzavírá jejich vzájemnou výměnu názorů.¹⁶⁰

Již v úvodním listu adresovaném Kocourkovi (8. prosinec 1929) Zorzut obdivuje Kocourkův talent, který u něho objevil po přečtení první „kouzelné povídky“, již byl *Svatý a panna* otištěný v literární revue Signál. Drobná próza plná „zázračných metafor“ ho uchvátila, a proto toužil poznat jeho veškerou tvorbu a okolnosti jejího vzniku. Jelikož v Kocourkovi spatřoval velký talent, začal ho překládat a publikovat ve věhlasných slovinských denících Jutro a Slovenec.

Zorzut zaplavoval Kocourka pochvalnými řádky, ale i žádostmi o zaslání jeho dalších textů včetně básní. Oznamoval mu otištění jeho povídek ve slovinských denících apod. Vladimír Zorzut byl celkově „zapálený“ do české literární produkce,

¹⁵⁹ SKALIČKA, Jiří. Spisovatel Josef Kocourek a Slovinci. *Severní Morava*, s. 27.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 28.

a tak chtěl proniknout i do tvorby dalších umělců, jejichž díla mu Josef zasílal. Dokonce se blíže zajímal o literární časopisy (revue Cesta).

Ačkoliv se oba neznali osobně, vzniklo mezi nimi až neuvěřitelně silné přátelské pouto. Lze rovněž hovořit o navázání úzké kooperace dvou odlišných kultur, jež se v meziválečném období neostýchaly prosazovat i jiné, než jen národní počiny. Zatímco Josef Kocourek na domácí scéně nedosáhl výrazného úspěchu, na slovinské půdě se Vladimíru Zorzutovi dařilo přiblížit jeho „kouzelnou“ tvorbu poměrně širokému okruhu čtenářů.

*Sama tato korespondence Kocourek – Zorzut by stačila objasnit začátky Kocourkovy literární tvorby, jeho úsilí proniknout i do slovinského literárního života, jeho důvěru v citlivé kritické posuzování dalších a dalších próz ze strany slovinského čtenáře.*¹⁶¹ K hlubší analýze a doplnění jejich vzájemné diskuse, z níž se bohužel dochovalo pouhé torzo, přispělo také navázání kontaktu Miloslava Jirdy s Vladimírem Zorzutem.

Josef Kocourek si také hojně dopisoval s Václavem Rýznarem, sociologem, kolegou a přítelem ze Štítů. Autor mu plně důvěřoval, ctíl ho, tudíž se mu stal jakousi zpovědnicí. Líčil mu své trable a to jak literárního, osobního, ale i zdravotního rázu. Žádal ho též o finanční podporu v době jeho neustále se prohlubujícího zadlužování. V dopisech tedy otevřeně mluví o všech problémech, které ho v daném období tížily.

Jiří Skalička ve studii o Josefu Kocourkovi zmiňuje, že do výboru nebylo možné zahrnout veškerou autorovu komunikaci s přáteli, neboť korespondence pro něho byla mnohdy jediným zdrojem udržování vztahů se světem. *Z konce světa* za všechny uvádí alespoň jeden příklad – dopis Františka Grosse, v němž autorovi nabízí bibliofilský tisk Kouzelných povídek v doprovodu jeho obrazů, který se bohužel nikdy neuskutečnil.

¹⁶¹ SKALIČKA, Jiří. *Průvodce životem a dílem Josefa Kocourka*, s. 134.

3.4.4.6 Nekrology

Výbor *Z konce světa* příznačně uzavírají čtyři nekrology. Autorem prvního z nich je Vladimír Zorzut a v překladu nese název *Za zemřelým Josefem Kocourkem*. Obsahem tohoto delšího příspěvku je stručné shrnutí Kocourkovy biografie a bibliografie. Zorzut dále vzdává hold jeho metaforické tvorbě (Kouzelné povídky, román *Srdce*). Dokonce i cituje z Kocourkových dopisů, čímž objasňuje okolnosti vzniku Kouzelných povídek a v závěru se obšírněji věnuje románu, jenž mu učaroval, *Srdce*. Následuje nekrolog *Za zemřelým učitelem Josefem Kocourkem* od Václava Rýznara. Nekrologem s názvem *Za Josefem Kocourkem* také přispěl autorův rádce a přítel Miloslav Jirda. Kapitulu uzavírá krátká reakce časopisu Odboj pracujícího venkova nazvaná *Autor našeho románu zemřel*.

3.4.4.7 Fotografie, dokumenty, ilustrace

Výbor disponuje hojným množstvím ilustračního materiálu, jenž uvádí fotografie rodného domku, kterou střídají snímky z působišť v Mírově, Štítech a v Řepové. Celou plejádu zakončuje Kocourkův úmrtní list, hrob na hřbitově v Brdě a busta na škole ve Štítech. Nechybí ani fotografie zachycující přátele, části rukopisů, epitaf a Kocourka v různých životních situacích.

Z konce světa je průřezem tvorbou všestranně nadaného Josefa Kocourka. Tento nashromážděný dokument je dokladem autorova literárního života na severní Moravě a čtenáři se jeho prostřednictvím naskýtá komplexní pohled na jeho osobu. Není však na místě tvrdit, že tento soubor odhaluje veškerou Kocourkovu pozůstalost. Mnohé je stále ještě zamlčeno a bude zamlčeno zřejmě navždy, neboť řada materiálů je nezvěstná.

3.5 Autentizující tendence v díle Josefa Kocourka

3.5.1 Extáze versus Marto. Deníky 1927–1932

Již od kvarty (13. ledna 1924)¹⁶² si Josef Kocourek vedl deník, který v náhlém hnutí mysli spálil spolu s dalšími literárními díly 22. listopadu 1926. Neuvěřitelných 600 stran deníkových záznamů přišlo vniveč. Nicméně nedlouho poté (26. prosince 1926) začal psát deník znovu a tato zavedená „tradice“ se ho s různými časovými intervaly držela téměř do konce života – poslední záznam pochází z 23. června 1932. Po Kocourkově smrti spravoval jeho odkaz Miloslav Jirda, jelikož mu autor odkázal svou pozůstalost. Čtenář se mohl poprvé setkat alespoň s výňatky z deníků v roce 1961 – byly otiskovány v Kultuře na pokračování pod názvem *Z milostného deníku Mikuláše Koukolu*. O deset let později (1971) se po dlouhém Jirdově snažení podařilo publikovat knihu *Extáze*, jež je souborem deníkových záznamů obohacených o Josefovou korespondenci s přáteli, milenkami a představiteli české kultury.

I přes počáteční problémy se kontroverzní *Extáze* objevila na knižním trhu, a to v době tvrdé normalizace. Hlavním důvodem byla zřejmě spojitost předchozích publikovaných děl (*Zapadlí vlastenci 1932*, *Frývaldov*) s levicovou tematikou, kterou komunisté upřednostňovali. Ovšem ideový podtext u *Extáze* chybí, proto deníky vyvolaly nebývalý zájem. Díky svědectví lidí, kteří objevili kouzlo *Extáze*, z níž prýští nezávazný životní styl, opojení alkoholem, cigaretovým dýmem a v neposlední řadě i kouzlem žen, lze usuzovat, že počín byl tehdy vnímán nejen jako kultovní dílo, ale představoval také prostředek úniku z šedi všedních dní.

Anketa zveřejněná Jaromírem Typltem v časopisech *Tvar*, *Souvislosti* a *Host* otevírá pozoruhodné příběhy lidí, kteří hovoří o setkání a vlivu Kocourkových prací na jejich osobnost. Téměř všechny výpovědi se shodují, že první knihou, se kterou se čtenáři setkali, byla *Extáze*. Kupříkladu malíř a grafik Vít Ondráček vzpomíná: *Pamatuji si, jak jsem při cestě do Jihlavy poprvé otevřel její stránky, četl dál na jihlavském nádraží a až do Vlašimi nemohl přestat. Byl jsem zmatený. Co to znamená? Je to mystifikace? Stylizace? Skutečnost? Bylo mi ovšem ihned jasné, že*

¹⁶² MACHÁČKOVÁ, Jitka. Sedmdesáté výročí úmrtí brdského rodáka J. Kocourka. *Podhoran*, s. 10.

*jsem tentokrát narazil na někoho, kdo dokázal dokonale vyjádřit mé pocity s odvahou a otevřeností, která byla v kontextu všeho, co jsem znal, ojedinělá a zarážející...*¹⁶³

Miloslav Jirda umožnil čtenáři nahlédnout do všech patnácti existujících deníků, ač třeba ve značně upravené podobě. Edičními zásahy zásadně ovlivnil autorovu poetiku, jeho svěbytný styl, neboť deníkům vtiskl spíše románovou podobu. Dále pak eliminoval množství jmen vyskytujících se v textu, přepisoval a škrtal pro něho nepodstatné pasáže.

V současnosti jsou deníky dostupné v archivu šumperského muzea, avšak nikoliv v původním počtu – postrádají se sešity sedm až dvanáct. Jirda je ochotně půjčoval a nakonec se k němu už nevrátili.¹⁶⁴ V nedávné době (2009) byl vydán přepis deníkových záznamů, které jsou uvedeny výhradně bez Jirdových oprav a nesou titul *Marto. Deníky 1927–1932*.¹⁶⁵ Z důvodu ztráty zmíněných sešitů chybí v nejaktuálnější edici zápisy z druhého pololetí Kocourkových studií v Jičíně, svědectví o nástupu na severní Moravu a část poznámek ze Štítů.¹⁶⁶ Jako záchranná berlička jistě poslouží *Extáze*, která doplní informace alespoň z faktografického hlediska, protože je třeba nahlížet na Jirdou zvolený styl s notnou dávkou opatrnosti.

Jirda si při zpracovávání materiálu vytkl poměrně nesnadný cíl – sloučit deníkové poznámky s dochovanou korespondencí, což přineslo mnohá úskalí. Jak již bylo výše popsáno, editor neváhal upravovat, škrtat a přepisovat, k čemuž se ostatně sám v doslovu přiznal: *Přítomné vydání Extáze není věrným přepisem celého originálu. Bylo nutné záznamy zkracovat i vynechávat, aby rozsah byl únosný pro nakladatele i čtenáře – úplný přepis by byl nejméně dvojnásobný. Z téhož důvodu nebyly do díla pojaty mnohé básně a také kresby a fotografie, jichž je v autorových denících nemálo.*¹⁶⁷ S obrazovou přílohou nepracoval ani Michal Jareš. Jeho vytčeným cílem bylo odhalit necenzurovaný text včetně básní, jež jsou v *Extázi* zřídka kdy přítomné.

Obě edice se rovněž rozcházejí po obsahové stránce. Na rozdíl od současného vydání Jirda usiloval o vytvoření komplexního díla. Zvolená metoda koláže

¹⁶³ TYPLT, Jaromír. Z příběhů Josefa Kocourka. *Host*, s. 48.

¹⁶⁴ TYPLT, Jaromír. Příběhy čtenářů Josefa Kocourka. *Tvar*, s. 8.

¹⁶⁵ Deníky edičně připravil Michal Jareš a vydal je v nakladatelství Dauphin.

¹⁶⁶ Chybí zápisy z období od 2. ledna 1928 do 9. prosince 1929.

¹⁶⁷ JIRDA, Miloslav. Ediční poznámka. In KOCOUREK, Josef. *Extáze*, s. 348.

propojující deníkové zápisy s dopisy pomáhá objasnit některé nesrovnalosti a důležité souvislosti. Jirdou vložená psaní adresovaná Kocourkovi jsou často krácena, avšak autorova korespondence je ve většině případů zachována v původní podobě.

Miloslav Jirda komponoval *Extázi* do dvou hlavních oddílů, jejichž názvy jsou pouhým výplodem jeho mysli – *Bloudění v temnotách srdce* a *Pevnina*. Nejrozsáhlejší část tvoří *Bloudění v temnotách srdce*, které je dále rozděleno na pododdíly pojmenované po osmi ženách a dvou městech, jež na Kocourka výrazně zapůsobily. První segment zahrnuje deníkový materiál a dopisy napsané od 26. prosince 1926 do 23. června 1932.¹⁶⁸ Specifické místo v textu zastává *Intermezzo* vložené mezi první a druhý díl. Jeho součástí jsou dopisy Irmý Králové (Marie Šolcové) určené Mikuláši Koukolovi (Kocourkovo alter ego) a posléze i jedna jeho reakce.

Druhá část nesoucí název *Pevnina* se skládá z několika stran dopisů adresovaných Atce Lukášové (Růženě Svobodové), v nichž Kocourek rozpráví o *Srdci*, o otiskování *Kalendáře* na pokračování v Odboji pracujícího venkova, o zrození nového románu – *Zapadlí vlastenci 1932* a především také o onemocnění, které ho donutilo opustit severní Moravu, trávit úmorný čas v jičínské nemocnici a poté dožít na lůžku doma v Brdě. Z řádků vyvěrá Kocourkovo odhodlání nepodlehnout chorobě, neboť práce na vrcholném díle a víra v komunismus ho nutila bojovat s nepřízní osudu. Do ediční poznámky Jirda vložil autorův poslední dopis pocházející ze dne 13. března 1933, kterým se loučil s Marií Šolcovou – ani v něm nezapomněl zdůraznit své levicové přesvědčení: *mou hvězdu na východě nepovažuj za svět na nebesích, spíš za svět na pochodu. i my máme jít.*¹⁶⁹

Jareš koncipoval soubor *Marto. Deníky 1927–1932* zcela jinak než Jirda. Zachovává původnost sešitů a klade je chronologicky za sebe. Deníky 1–6 postihují období od 26. prosince 1926 do 21. prosince 1927 a deníky 13–15 zachycují časový úsek od 28. listopadu 1929 do 23. června 1932. Kocourek si zpočátku vedl poznámky pravidelně a poměrně dlouze se rozepisoval. Později, zejména v sešitech 13–15, ztrácí na důslednosti – intervaly, s jakými zaznamenával různé skutečnosti,

¹⁶⁸ Kocourek zakončil svůj deník *Nápisem na hrob*, který napsal krátce před svou smrtí.

¹⁶⁹ JIRDA, Miloslav. Ediční poznámka. In KOCOUREK, Josef. *Extáze*, s. 348.

jsou delší. Editor vycházel z autentického textu, který dokonce doprovodil dopisy, dialogickými pasážemi, dosud nepublikovanými básněmi, schémata drobných próz či kompletními díly kratšího formátu (*Zvěřinec Gigant, Rozvrat, Krkonoše, Kouzelník...*). Další odlišnost od Jirdovy cenzurované verze lze spatřit v uvedených propriích – v této aktuální verzi jsou k dispozici nezastřená jména. Editor *Extáze* chtěl naopak zachovat anonymitu reálných osob, a proto se řídil pojmenováním ze *Zapadlých vlastenců 1932*.

Jirda ubíral na místech, kde tomu bylo spíše na škodu – krátil osobní zpovědi, eliminoval básnickou i prozaickou tvorbu, obrázky, fotografie apod. Jeho myšlenka sloučit korespondenci s deníky nebyla špatná, avšak protože nedokázal důsledně zpracovat celou látku, narušil tak svéráznost Kocourkova odkazu. I přes úpravu autorova stylu má *Extáze* pro čtenáře ohromný dokumentární význam, čímž do jisté míry splnila svůj účel – čtenáři se naskýtá možnost vytvořit si vlastní úsudek o této poměrně kontroverzní osobě.

Oba deníky poskytují vhled do Kocourkova života, do jeho nitra, ve kterém proti sobě neustále bojují protikladné síly štěstí a smutku, života a smrti, lásky a neštěstí, ... a obráceně – tato vnitřní rozpoložení se střídají z vteřiny na vteřinu: *Rozčiluje mne Marta, až se skoro vztekám. A jsem tak klidný.*¹⁷⁰ Význam deníků nespočívá pouze v zachycení emocí. Dokládají převážně autorovo literární, kulturní a politické vyzrání a jsou jakýmsi svědectvím přerodu mladíka v dospělého muže bojujícího za spravedlnost a „lepší zítřky“. Úvodní zápisy jsou prosycené nespoutanou erotikou a Kocourek se nezděráhá sáhnout i po vulgárnějším vyjádření. Nejvýrazněji se tato tendence odráží v necenzurované verzi: *Ženské kozy nejsou přece tak daleko, je je cítit v tanci jako lodičky, a klín taky ne, ten je někdy za soumraku slyšet, jak čurá.*¹⁷¹ Jirda tuto pasáž zjemnil a upravil: *Ženské prsy přece nejsou tak daleko, ty je cítit v tanci jako lodičky, a klín taky ne, ten je za soumraku slyšet čurat.*¹⁷² Fyzično bývá často doprovázeno výjevem či spíše výbuchy lásky.

¹⁷⁰ KOCOUREK, Josef. *Marto. Deníky 1927–1932*, s. 56.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 94.

¹⁷² KOCOUREK, Josef. *Extáze*, s. 30.

Zmíněna je řada ženských jmen, v jejichž počtu se začínáme zanedlouho ztrácet.¹⁷³ Autor se rovněž dozrává ke svému bohémскому životu. Text oprádká neutuchající smutek, zklamání, tedy pocity, z jejichž spárů se Kocourek nedokázal do konce svých dní vymanit a možná, že se ani vymanit nechtěl. Vytvořil si svůj svět, do něhož unikl a v němž často stíral hranice mezi iracionálním snem a realitou: *Čím dál víc poznávám, že existuje jenom to, co sním, co je mou živou představou, co je mým snem, že je daleko skutečnější než tato realita.*¹⁷⁴ Dokonce se může zdát, jako by v bolestech kořnil Josefův zápal pro tvorbu: *Všechny mé bolesti mi jsou velmi příjemné. Čím jsou krutější, tím jsou rozkošnější.*¹⁷⁵ Nepříjemné zážitky ho však přiměly probudit se ze svého snu a běsnící touha po ženách se s krátkým se životem začala proměňovat v ještě větší posedlost psaním. To již nesymbolizují barevné obrazy, nýbrž kruté svědectví doby, jehož literární podoba se střetávala se střídavým úspěchem.¹⁷⁶ Kocourek tedy v denících a poté i v korespondenci adresované Růženě Svobodové a popřípadě Marii Šolcové vyjadřuje úmorné snahy prosadit svou aktuální, sociálně laděnou tvorbu. Neopomíná ani mnohá znepokojení nad nemožností publikovat, a proto je z každého sebemenšího osobního úspěchu cítit jeho upřímná radost.

Josef Kocourek do textů včleňoval osobní zkušenosti a psychický stav. Lze se domnívat, že na podkladě jeho deníků vzkvétala řada děl, což je obzvláště patrné z patnáctého sešitu psaného na poslední a zároveň nejhorší štaci v Řepové. *Závěrečné kapitoly Extáze jsou úzce provázány s dějem románu Zapadlí vlastenci 1932... Kocourek ho psal už těsně před smrtí a zachytil v něm své vlastní příznačné zážitky z vyhnanství, jímž se pro něj stala učitelská dráha na severu Moravy (Mírov, Štítý, Řepová).*¹⁷⁷

Z deníkových edic dále pronikají na světlo odkazy na Kocourkovy záliby, mezi něž vedle literární činnosti patřilo malování, fotografování a kultura všeobecně.

¹⁷³ Miloslav Jirka chtěl, aby *Extáze* působila přehledně, tudíž ze změní jmen vybral pouze ta nejstěžejnější, která nejvíce ovlivnila Kocourkův život. Jarešovo vydání naopak zachovává jména všechna.

¹⁷⁴ KOCOUREK, Josef. *Marto. Deníky 1927–1932*, s. 95.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 30.

¹⁷⁶ Zásadní informace o Kocourkově osobním a literárním vývoji byly již zmíněny v části týkající se jeho života.

¹⁷⁷ TYPLT, Jaromír. *Josef Kocourek*. 1.11.2006 [cit. 2010-06-25]. Dostupné z WWW: www.typltcz/index.php?content=w2009-kocourek.

Stěžejní úlohu představovala četba. Poznámky jsou tak zahlceny plejádou domácích a zahraničních inspiračních zdrojů, které byly výše již několikrát představeny. Profil zájmu se společně s jeho ideovým vyžíváním přesouval z avantgardní francouzské literatury do Ruska. Důkazem jsou citace z děl ruských velikánů, jež prorůstají autorovými pozdějšími pracemi. Zejména oblíbený byl Gladkův *Cement*, Šolochův *Tichý Don*, Tolstého *Vojna a mír*, tvorba Jesenina a Marxův *Kapitál*. Kocourek se neomezoval pouze na tento výčet literatury, podnětná mu byla i anglosaská či maďarská literatura (Dezső Szabó – *Pomoc!*). Z české produkce je třeba zdůraznit vliv Vítězslava Nezvala, Vladislava Vančury, Josefa Hory, Jiřího Wolкера, Jaroslava Durycha a mnoha dalších.

Deníky též odkazují na skutečnost, že autor udržoval úzký kontakt (zvláště prostřednictvím korespondence) se zástupci české kultury. Čtenář se střetává s Jaroslavem Janem Paulíkem, Miloslavem Jirdou, A. C. Norem, Miroslavem Ruttem, Františkem Götzem a později, čím dál častěji, s osobami levicového zaměření – Bedřichem Václavkem a Ladislavem Štollem. Jednu z nejdůležitějších rolí hrála v Kocourkově životě některá nakladatelství: Průlom, jehož vlastníkem byl Pavel Prokop (Kocourek se s ním přátelil) a Tvorba Karla Boreckého. Od všech nakladatelství si literát hodně sliboval, neboť bezmezně toužil po vydávání své tvorby. Nakonec se mu jeho sny částečně splnily vydáním *Srdce* v Grafické unii, ačkoliv v té době pro něho metaforami sršící dílo znamenalo pouhý „anachronismus“.

Srovnáme-li grafickou podobu *Extáze* a *Marty. Deníky 1927–1932*, vytanou zjevné rozdíly i v tomto ohledu. Jarešova edice se nepochybně snaží striktně dodržet původní formu, aby nedošlo k narušení Kocourkova stylu. Miloslav Jirda v rámci úprav mnohdy slučoval záznamy z několika dní pod jedno datum, tudíž se ve většině případů formální stránkou příliš nezabýval. Výjimkou zůstávají pouze vložené dopisy, které poukazují na Kocourkovu tvůrčí zálibu ozvlášťňovat text – často vynechával velká písmena atd.

Naskytá se otázka, zda Kocourek vytvářel deníky jako umělecké dílo či nikoliv. Již v úvodních pasážích se objevují autorovy pokusy neponechat obsah záznamů pouze v jeho privátním držení: *Milá Marto, dávám Vám do Vašich rukou můj deník*.

*Jako dívka jste první. Chtěl bych, abyste byla i tou poslední.*¹⁷⁸ Lze tedy usuzovat, že deníky skutečně vznikaly s intencí veřejné publikace. Josef Kocourek zahaluje svou tvář do řady masek, a to jak v denících, tak i v korespondenci. Reálné osoby a vlastní životní peripetie využívá jako předobraz k dalšímu literárnímu ztvárnění. Stopy stylizovanosti je možné hledat také v kladení důrazu na formu, ve hře s metaforami a imaginací, ve vložených úryvcích z tvorby, v zaznamenávání osobních i uměleckých trablů. Zápisy se rovněž staly jakousi obžalobou režimu 20. a 30. let.

Každý, komu se podaří demaskovat Kocourkovu fiktivní tvář, pochopí, že deníky se staly kultovním dílem autora, jenž se nebál otevřeně chrlit myšlenky šířící jeho duši. S podtextem životní ironie, hořkosti a spalující touhy vkládal obsah sebe sama do prázdných řádků. Možná právě explicitní, extatické a bouřlivé výpovědi dospívajícího muže vzbudily v čtenářích zájem dočíst rozsáhlý fragmentární text až do konce. Díky Typltově anketě se odkrývají příběhy umělců, kteří podlehli kouzlu *Extáze*. Každý po jejím přečtení dospěl k názoru, že mu prokletý básník mluví přímo z duše a obzvlášť v období normalizace působila nespoutanost deníků jako vysvobození ze spárů šedivých dní.

3.6 Reflexe díla

Retrospektivním pohledem na autorovo dílo dospějeme k závěru, že Josef Kocourek se svou tvorbou zcela vymyká zařazení do kontextu soudové literatury. Byl solitérem, který se beznadějně snažil proniknout do širšího čtenářského povědomí, a zároveň novátorem v uměleckém počínání. Ojedinělý přístup se projevil nejen v raných textech, které jsou kombinací avantgardních směrů s vlastním uchopením literárního světa, ale také v pozdějších počinech soustředujících se na sociální a politickou tematiku. Svým otevřeným projevem propojeným s velkou mírou senzitivity a údernosti vytvořil svérázný a důvěryhodný obraz aktuálních i nastávajících problémů doby, čímž se mu podařilo předstihnout idealizující tvorbu autorů reprezentujících oficiální proud. Doba hospodářské krize a fašizace území snížila šance na prosazení Kocourkovy revoluční tvorby, v jejímž popředí stály společnosti opovrhované komunistické idey. Autorovy tvůrčí metody aplikované

¹⁷⁸ KOCOUREK, Josef. *Marto. Deníky 1927–1932*, s. 18.

v myšlenkově vyzrálých dílech lze bezesporu považovat do jisté míry za průkopnické – z Kocourových počinů vyzařují rysy pozdější metody socialistického realismu.

Jelikož se Josefu Kocourkovi nepodařilo uplatnit mezi představiteli hlavního proudu, nelze očekávat zvýšený zájem o jeho osobnost, ať již z řad čtenářů či médií. Patrně z toho důvodu bylo otištěno pouze několik stručných recenzí reagujících na vycházející díla, která začala být dostupná postupně až po autorově smrti, a popřípadě rozsáhlejších statí otiskovaných od 2. poloviny 60. let – zpravidla na stránkách časopisu Severní Morava. Jejich autorem byl převážně Jiří Skalička či Zdeněk Filip. Do roku 1984 neexistovala monografie, studie, která by analyzovala autorův život a dílo. První a v podstatě i poslední publikací tohoto druhu se stal Skaličkův *Průvodce životem a dílem Josefa Kocourka*. Dalším pokusům o oživení zájmu o Josefa Kocourka je věnována samostatná kapitola Kocourkův odkaz v kontextu současnosti (3.4).

Josef Kocourek si svou tvorbou nepodmanil široké spektrum čtenářů, ale spíše jednotlivce, kteří se k jeho dílu mnohdy dopracovali čirou náhodou. Dalo by se říci, že v očích těchto stoupenců se jeho texty staly jakousi modlou.

Téměř všechny dosud vydané knihy se dočkaly pouze první edice. Kompletní pozůstalost však nebyla dosud uspořádána – řada básní, kratší novely, kouzelné povídky a jiné dokumenty jsou stále uloženy v rukopisech v šumperském archivu a některé texty jsou bohužel nenávratně ztraceny v soukromých knihovnách.

Kocourkův odkaz se daří alespoň částečně probouzet k životu teprve v současnosti. Reedice se dočkal román *Srdce*, dále pak *Žena* a soubor povídek *Šest milostných*. Prvním vydáním se pyšní *Jensen a lilie* a necenzurované deníky *Marto. Deníky 1927–1932*. Literární časopis Tvar uveřejňoval v roce 2010 na pokračování novely *Kráska* a *Modrá žena*.

3.7 Kocourkův odkaz v kontextu současnosti

Josef Kocourek patří v kontextu dnešní doby na seznam autorů zapomenutých, o čemž svědčí už jen samotný fakt, že autorovo jméno je v odborné literatuře sotva dohledatelné, jak potvrzuje Jaromír Typlt ve své anketě: *Nejrozsáhlejší ze tří zmínek ve čtvrtém díle Dějin české literatury (vydány 1995) čítá osmnáct řádek, které charakterizují tento „rychle vyzrávající příslib české prózy“ v kontextu dobové*

*literatury faktu. Dá se to bohužel přeložit i tak, že u příslibu zůstalo...*¹⁷⁹ I přes tuto smutnou bilanci stále existují lidé, kteří usilují o „znovuzrození“ Kocourkova díla.

Josef Kocourek nikdy nepatřil do hlavního literárního proudu, který určoval směr, jakým se naše kulturní scéna ubírala. Horoucně však toužil po knižní podobě svých prací, z nichž se nakonec podařilo ještě za jeho života otisknout alespoň *Srdce*, které ovšem nebylo výrazně reflektováno čtenářských publikem. Větší zájem o autorovu tvorbu nastal až v 60. letech 20. století, kdy byla vydána vrcholná díla *Fryšvaldov* a *Zapadlí vlastenci* 1932, jež připravil a edičně upravil Miloslav Jirka. Nedosahovala však takového úspěchu, jaký v 70. letech sklidilo vydání *Extáze*, deníků překypujících erotikou, životním a literárním svědectvím vnitřně rozpolceného člověka. V období normalizace, kdy byly lidské pravomoci značně omezené, text dokázal čtenáře uvrhnout do zcela jiného světa. Do světa, ve kterém lidé, zvláště pak muži, nacházeli vlastní mladistvé pocity a zážitky plné žen a prohýřených nocí. Téměř každý, kdo propadl kouzlu alespoň jedné z těchto vrcholných prací, přiznává, že se mu stala jakousi srdcovou záležitostí a ne jeden čtenář se vydal na pouť po Kocourkových stopách. Bohužel, jak rychle se zvedl zájem o Josefa Kocourka, tak rychle i opadl, což se začalo projevovat zejména od druhé poloviny 80. let. Ačkoliv se 90. léta vyznačují boomem četby deníkových záznamů a memoárů, ani v této době se nepodařilo vzbudit větší zájem o autorovo dílo. Do úplného zapomnění ale neupadlo. Kocourkovu pozůstalost se snaží oživit jeho přední stoupenci a znalci – Jaromír F. Typlt, Vít Ondráček či Michal Jareš.

Jaromír Typlt a Vít Ondráček se zasloužili o uveřejnění dosud ještě neznámých neotištěných próz a reedice knih publikovaných v minulém století. V roce 1998 pronikla k úzkému okruhu čtenářů v pouhých 187 výtiscích povídka *Jensen a lilie* (1926).¹⁸⁰ Od počátku roku 2010 do 24. června 2010 pak vycházela na pokračování v obtýdeníku Tvar novela *Kráska*¹⁸¹ (1927), též známá pod názvem *Madame Guillot*, na niž redakce díky kladnému přijetí navázala další drobnou prózou *Modrá žena* (9. září – 16. prosince 2010).

¹⁷⁹ TYPLT, Jaromír. Příběhy čtenářů Josefa Kocourka. *Souvislosti*, s. 170.

¹⁸⁰ Vydala edice Pakárna. Edičně upravil Jaromír Typlt, graficky doprovodil Vít Ondráček.

¹⁸¹ V archivu objevil a edičně připravil Michal Jareš.

Nové edice próz *Šest milostných* (1999) a *Žena* (2000) zaštiťovalo nakladatelství Carpe diem, jehož majitelem je Michal Huvar. Huvar v rozhovoru pro časopis Host přiznává, stejně jako mnozí další příznivci, že na Josefa Kocourka narazil náhodně v antikvariátě a že i on byl dílem doslova uhranut.¹⁸² Po uvedení výše zmíněných próz na trh vyvstaly jisté kontroverze spojené s otázkou, zda byly zvolené knižní obaly připomínající spíše akty v bulvárních časopisech adekvátní k charakteru knihy. Někteří lidé se hlasitě ohradili názorem, že se jedná o pouhý laciný reklamní trik.

K reedici románu *Srdce* (2008) se odhodlal malíř a grafik Vít Ondráček. Její příprava mu musela být opravdovou výzvou, neboť tato kniha patří mezi nejméně dostupné, a tudíž i nejméně známé Kocourkovy texty. Román se podařilo vydat poprvé a na dlouhou dobu naposledy v roce 1932. Ondráček také doprovodil prózu doslovem nesoucím příznačný název *Musíme rozbořit hotel, jinak zešílíme*¹⁸³ a vlastním obrazovým materiálem.

Horliví ctitelé autorovy tvorby dlouho čekali na zveřejnění neupraveného autentického znění deníků. Dlouhou dobu se zdálo, že pravá podoba kompletních záznamů nikdy nespátří světlo světa, což je do jisté míry skutečně pravda. Sešity 7–12 jsou již desítky let nezvěstné a je pravděpodobné, že jsou nenávratně ztraceny v soukromém vlastnictví Jirdových přátel, kteří si je ponechali. V roce 2009 se v knihkupectvích objevilo alespoň jejich necenzurované torzo s názvem *Marto. Deníky 1927–1932*, jež ke stému výročí Kocourkova narození edičně připravil Michal Jareš. Nakladatelství Dauphin na webových stránkách přibližuje dílo veřejnosti prostřednictvím anotace, vybraných ukázek a analýzy textu, včetně porovnání s verzí Miloslava Jirdy. Na deníky svou recenzí *Marto Marto Marto, pořád Marto! Volal předčasně zemřelý extatik Josef Kocourek* dále upozorňuje publicistka, kritička a editorka Dora Kaprálová.¹⁸⁴ Dokonce i posluchači Českého rozhlasu Olomouc si přišli na své – 19. září 2010 proběhlo jakési „listování“ v této nové edici.

¹⁸² TYPLT, Jaromír. Z příběhů Josefa Kocourka. *Host*, s. 48.

¹⁸³ Název doslovu pochází z „kouzelné povídky“ Klavír na skále.

¹⁸⁴ On-line Kavárna: KAPRÁLOVÁ, Dora. *Marto Marto Marto, pořád Marto! volal předčasně zemřelý extatik Josef Kocourek*. [cit. 2010-06-25]. Dostupné z WWW: http://zpravy.idnes.cz/marto-marto_marto-porad-marto-volal-predcasne-zemrely-extatik-josef-kocourek-1xa/kavarna.asp?c=A100618_134947_kavarna_chu.

Zájem o Kocourka nesouvisí pouze s reedicemi již jednou vydaných knih či se snahou odhalit další neznámé střípky z rozsáhlé pozůstalosti doposud jen uložené v archivu. O usilovné práci svědčí především činnost Jaromíra Typlta, novopackého rodáka, který má v mnohých ohledech s autorem hodně společného. Jeho hluboký vztah k novopackým osobnostem a k Novopacku všeobecně podtrhuje již pouhý obsah jeho osobních webových stránek, na nichž lze nalézt řadu zajímavých informací o vybraných regionálních umělcích. Od roku 2003 rovněž přispívá do literárních časopisů Host (č. 3, 2003), Souvislosti (č. 1, 2008) a Tvar (č. 2, 2009) anketami týkajícími se Josefa Kocourka. V rámci tohoto „průzkumu“ kontaktoval čtenáře, jimž se literát vryl nesmazatelně do paměti. Mezi dotazované patřili například: Quido Roman Kocian – spolužák, malíř a grafik; Jiří Červenka – básník, prozaik, překladatel; Jaromír Zemina – historik umění a básník; Jan Saudek – fotograf a literát; Zdeněk Filip – historik a editor; Vít Ondráček – malíř a grafik; Jan Čelíš – gymnaziální profesor a esejista a další.

Stejně tak jako Jaromír Typlt, i Vít Ondráček otevírá časopiseckým otiskováním svých příspěvků problematiku Kocourkova života a díla, viz články v Hostu (č. 3/4, 1996; č. 3, 2003) a v Týdeníku Rozhlas (č. 3, 2009).

V posledních deseti letech zaznamenáváme poměrně velký nárůst pozornosti věnované Kocourkovi. Důvodem jsou několikerá výročí – sedmdesáté výročí úmrtí (2003) a sté výročí narození (2009) – jejichž připomenutí na čtenáře, popřípadě posluchače doléhají skrz média. Tato vlna zájmu dosvědčuje, že jméno Josefa Kocourka stále ještě žije v lidském povědomí a možná, že právě ony časté zmínky vzbudí v jedincích dosud ještě neznalých jeho díla zvědavost proniknout do jeho tajů.

Na sedmdesáté výročí autorova úmrtí reagovala řada novopackých občanů. V jičínských Nových novinách se objevil článek Václava France *Výročí: Josef Kocourek*, jenž ve zkratce rekapituluje jeho nelehký život a výčet tvorby. O něco delší stať Jitky Macháčkové *Sedmdesáté výročí úmrtí brdského rodáka J. Kocourka*, již publikoval staropacký čtvrtletník Podhoran, se věnuje obšírněji jeho biografii a bibliografii. Samozřejmě i již výše uvedené příspěvky Jaromíra Typlta (*Z příběhů Josefa Kocourka*) a Víta Ondráčka (*Vizionář z konce světa*) doplněné o výňatky z *Extáze* a románu *Srdce*, které otiskl brněnský časopis Host, vypovídají, že oslava

Kocourkova jubilea neproběhla pouze na regionální úrovni, nýbrž i na stránkách významných českých literárních periodik.

Zvláště plodný byl rok 2009. V jeho průběhu bylo upozorňováno na velké výročí sta let narození tohoto rodáka z Brda. Přípravy a plánování programu spojeného s uctěním jeho památky trvaly několik let. Na stránkách Tvaru (2005) Jaromír Typlt poukázal na chybné znění epitafu umístěného u Josefova náhrobku a zároveň žádal ty, kteří mají zájem napravit tuto křivdu, aby jakoukoliv částkou přispěli na vznik *důstojného náhrobního kamene a nové osazení hrobu*.¹⁸⁵ Uvedený sloupek se neminul účinkem a zásluhou příznivců se v lednu 2009 podařilo na hrob umístit nezdeformované znění epitafu.

Oslava se konala ve čtvrtek 22. ledna 2009 v komorním prostředí novopacké čajovny Šen-nung. Přední Kocourkovi znalci Jaromír Typlt, Vít Ondráček, Jiří Červenka a Jan K. Čeliš pojali program večera ve velkolepém stylu. Jeho nedílnou součástí byl křest nové edice románu *Srdce* a předčítání pozoruhodných pasáží, které prorůstají celou prózou. Ukázky z Kocourkovy tvorby obohatilo vyprávění příběhů, které v mnoha případech objasnily nejasné skutečnosti dodnes opřádající autorovo jméno.¹⁸⁶

Slavnostnímu vyvrcholení opět předcházela plejáda novinových článků otištěných jak v regionálním tisku, tak i mimo něj. Za zmínku stojí krátký příspěvek Miroslava Procházky v Jičínském deníku – *Osud dopřál Josefu Kocourkovi pouhých 24 let života* – jenž vzpomíná na peripetie provázející autorovu životní dráhu. Ondráčkův článek *Srdce učitele z konce světa* v Týdeníku Rozhlas též stručně shrnuje Kocourkův život a tvorbu. Čtenář měl rovněž možnost nahlédnout do třetího pokračování Typltovy ankety, tentokrát v Tvaru (*Příběhy Josefa Kocourka*), a jeho rozsáhlý medailon ke stému výročí *Zde hnije pastýř bez bílého stáda* je k dispozici na osobních webových stránkách či na stránkách Lidových novin.

Medializace Kocourkova výročí pronikla i do rozhlasu. První známky začlenění autorovy tvorby i do této sféry zaznamenali posluchači Českého rozhlasu Vltava již v roce 1993. Zde se poprvé setkali s rozhlasovou inscenací románu *Žena*, jejímž autorem byl dramaturg Miroslav Buriánek. Dramatizaci prózy zkombinoval i s citáty

¹⁸⁵ TYPLT, Jaromír. Výzva všem příznivcům Josefa Kocourka. *Tvar*, s 3.

¹⁸⁶ BENDL, Stanislav. Magická stovka Josefa Kocourka. *Host*, s 5.

z *Extáze*. K tomuto počínu se ve výroční rok (2009) připojil pořad dedikovaný prezentaci autorova díla – řečnický prostor byl dán Jaromíru Typltovi. V rubrice Schůzky s literaturou byly prostřednictvím Vltavy dále představeny ukázky z prozaických i básnických textů společně s reflexí Kocourkova života a tvorby.¹⁸⁷ Podklady pro odvysílání připravil Vít Ondráček a režijně nastudoval Ivan Chrz.

Další událostí roku 2009 bylo vydání monografie bratrů Zdeňka a Filipa Flejberkových *Můj smutek má milión kořenů*,¹⁸⁸ kteří se rozhodli svou knihu zasvětit tomuto pozoruhodnému autorovi. Mimo jiného zahrnuje bohatý fotografický materiál, jenž obsahuje fotky zachycující autora v různých životních obdobích, jeho rodiče, lásky, přátele a místa, na kterých působil. Součástí monografie jsou i kresby, Jílkova busta odhalená na Den učitelů ve Štíttech, portréty aj.

Rok 2010 nabídl čtenářům časopisu Tvar novelu *Kráska*, jejíž otiskování na pokračování vzbudilo pozitivní ohlas, což redaktory podnítilo k publikování dosud neznámé novelky *Modrá slečna*.¹⁸⁹ Na webových stránkách Hospodářských novin byl v rubrice Kultura uveřejněn článek *Sebedestruktivní zběsilost v srdci spojuje Josefa Kocourka s Máchou i Hrabětem* a Český rozhlas 7. července 2010 odvysílal příspěvek pod titulem *Po stopách literátů severní Moravy*. Doposud poslední rozhlasový přenos zasvěcený Kocourkovým deníkům a mladistvým prózám napsaných v roce 1927 (Svatý a panna, Malíř, Zvěřinec Gigant) byl zprostředkován Českým rozhlasem Olomouc (19. září 2010). Režie se ujal Michal Bureš.

K této kontroverzní osobnosti se hlásí i Nová Paka (popřípadě i Stará Paka). Na webových stránkách města, ale i Městského muzea lze nalézt výčet významných místních rodáků a jejich krátký životopis s podobiznou. Jan Stejskal vydal dokonce vlastním nákladem knihu *Novopacko: portrét paměti a srdce* (2009) a ani zde nechybí pasáž o Josefu Kocourkovi. Rovněž je třeba uvést jeho medailonek v almanachu osobností,¹⁹⁰ jenž u příležitosti stého výročí (2010) uspořádalo novopacké gymnázium.

¹⁸⁷ Natočeno 2008, premiéra 18. 1. 2009.

¹⁸⁸ Do této doby byla dostupná pouze jediná monografie, jejímž autorem byl Jiří Skalička a nese název *Průvodce životem a dílem Josefa Kocourka* (1984).

¹⁸⁹ Novelka (9. listopad 1926) se řadí mezi nejranější díla, z nichž se dochovala pouhá hrstka, která byla ušetřena listopadového amoku pálení Kocourkovy dosavadní tvorby.

¹⁹⁰ Almanach osobností (2010), na němž se podíleli studenti gymnázia, nabízí stručné medailonky významných absolventů tohoto novopackého vzdělávacího zařízení.

Zpětným pohledem na množství publikovaných článků, statí, výňatků z tvorby, rozhlasových relací, reedí, odhalených, čtenářům dosud utajených textů a na výčet uspořádaných kulturních událostí souvisejících jak s uctěním památky významného literáta, tak i se snahou vzbudit zájem o jeho dílo, zjistíme, že jméno Josefa Kocourka není úplně zapomenuto a že jeho obdivovatelé neustále, již od počátku 90. let, usilují o udržování jeho jména při životě.

Z dostupných materiálů se mi bohužel nepodařilo vyčíst, zda si i severomoravský kraj výraznějším způsobem připomíná osobu Josefa Kocourka či nikoliv. Pouze webové stránky Štítů (Kocourkova druhá štace) prozrazují, že místní občané autora řadí mezi význačné osobnosti, jež působily v jejich regionu.

4 ZÁVĚR

Josef Kocourek upínal veškeré své síly k literární činnosti – byla mu jedinou stabilní vášní, která jím zmítala do posledního vypětí sil. Kocourkovy texty lze tedy připodobnit k jakési vnitřní explozi, neboť v tvůrčím zápalu podníceném psychickým rozpoložením a zkušenostmi chrlil jeden text za druhým. I přes nezdolnou snahu proniknout do povědomí širší veřejnosti, zůstala autorova tvorba bez větší čtenářské odezvy a paradoxně zaznamenala mnohem více úspěchů mimo území republiky – Vladimír Zorzut publikoval jeho texty v předních slovinských listech – než u českého obecnstva.

Dlouho opomíjený autor se dočkal drobných ocenění a jisté satisfakce až mnoho let po smrti, a to především díky usilovné práci editora a rádce Miloslava Jirdy, jenž bývá za své neopodstatněné korektury v Kocourkově tvorbě často odsuzován, a samozřejmě nelze opomenout Jiřího Skaličku a Zdeňka Filipa, znalce, kteří navázali na Jirdovu badatelskou činnost. Podařilo se jim ucelit a uspořádat Kocourkovo dílo a postihnout jeho životní peripetie, na jejichž podkladě komponoval.¹⁹¹ V současné době můžeme hovořit o další vlně Kocourkových propagátorů. Za nejvýraznější osobu lze bezpochyby považovat Jaromíra F. Typlta (dále pak Vít Ondráček, Michal Jareš, ...), který pojal oživování opomíjeného autora zcela odlišně, což zejména dokládají zveřejněné ankety v literárních časopisech Host, Tvar a Souvislosti, v nichž se zrcadlí náhled čtenářů na Kocourkovo dílo a vliv tvorby na jejich osobnost. Nicméně Typltova činnost je mnohem různorodější. Kromě publikování statí se angažuje jako editor, podílí se na vydávání reedic a příležitostně vystupuje jako host v rozhlasových rubrikách.

Kocourkovy texty dlouhá léta bojují o získání čestného místa v české literatuře, avšak tento vytčený cíl nemá v současnosti daleko k utopické vizi. Práce literáta ovšem nejsou zcela opomíjeny, utkvěly v paměti skupině věrných čtenářů, pro něž jsou kultovní záležitostí. Naskytá se tedy otázka: Proč se skalní příznivci ke Kocourkově tvorbě stále vracejí? Čím to, že je pro ně velice atraktivním a inspirativním tvůrcem? Patrně je uchvátil osobní prožitek, procítěnost a umělecká

¹⁹¹ Pochopení textů závisí do jisté míry na znalosti autorových biografických údajů.

zanícenost, s níž texty vytvářel. Prostřednictvím uměleckého díla se vyrovnává s tvrdou skutečností, účtuje s ní a zdá se, jako by čtenáři otevíral své zranitelné nitro.

Kocourek se zpočátku primárně soustředil na prokreslení detailu, kterého dosahoval pomocí vkládaných básnických obrazů do textu, které skládal jako mozaiku a jež umocnil kontrastujícím spektrem barev. Dominantní post tudíž zastává až hyperbolizující lyrická složka zachycující náladu a životní pocity. Častý je také únik za hranice racionálního chápání – lidské možnosti jsou pojímány jako bezbřehé, prostorově a časově neohraničené aspekty bytí. Důraz je kladen na imaginativní složku, která bývá zpravidla konfrontována s reálným uchopením světa. Tyto volně pojaté prózy plné psychických výjevů následně střídají konkrétnější díla, která ústí v reportážně-dokumentární práce.

Kocourkova tvorba bývá vymezena dvěma stěžejními, leč rozličnými tvůrčími etapami. První fázi reprezentují texty výrazně subjektivní, inspirované avantgardní literaturou – expresionismem, poetismem a částečně i surrealismem (např.: *Jensen a lilie, Srdce, Žena*), od nichž se autor později odklonil k objektivnímu realistickému zachycení tehdejší atmosféry Podkrkonoší a poté severomoravského kraje (*Kalendář, v němž se obracejí listy, Frývaldov, Zapadlí vlastenci 1932*). Avšak toto zavedené schéma nelze jednoznačně aplikovat do praxe, jelikož je rozrušováno obrazotvornými invektivami prvního období do realistické prózy a naopak. Otázka sociální problematiky vyvstává již v poetisticky a expresionisticky laděné tvorbě, i když stále ještě v poněkud zastřené formě. Jako příklad lze uvést prózy *Jensen a lilie, Kráska* či *Srdce*. Pozdější, dokumentárně-reportážní styl nese stopy předchozího tvůrčího období. Obrazotvorná složka stále zaujímá silnou pozici, přestože vlivem soustředění se na autentický záznam neutěšených životních podmínek dochází k modifikaci básnického obrazu – ten již není nahodilý a ničím neomezený, nýbrž je formován realitou, která nabývá mnohem naléhavější charakter. V rámci navození co největší autenticity Kocourek do textu zahrnuje množství postav, jež se různí v životní úrovni, čímž dociluje komplexního náhledu na sociální a politickou otázku regionů.

Pozoruhodným proměnám podléhají i Kocourkovy postavy. V ústředí mladistvé tvorby stojí pouhé fyziologické organismy působící jako loutky. Jednají nepřesvědčivě, autor zcela opomíjí jejich niterný život, charakterizuje je pouze

stručně na základě vnější podobnosti a vrhá je do sledu iracionálních situací a náhod. Základním stavebním prvkem syžetu je téma lásky. Obvykle se jedná o milostné vzplanutí, jež protagonisty vrhá do trablů milostného trojúhelníku, který ústí v tragický závěr. Následné literární období se soustřeďuje na odlišný typ individualit. V rámci realistické metody Kocourek typizuje postavy i prostředí a veřejně se zpovídá ze svého revolučního smýšlení. Hlavní dějovou linii tvoří líčení bezútěšných životních podmínek podkrkonošského regionu (*Kalendář, v němž se obracejí listy*), poté se autor již výhradně věnuje problémům severomoravského kraje (*Fryšvaldov, Zapadlí vlastenci 1392*). Kombinací lyrických pasáží s dokumentární a reportážní metodou dosahuje maximálně důvěryhodné výpovědi. Tímto posledním uměleckým stádiem, ve kterém do popředí vystupuje politický podtext a autorova angažovanost, Kocourek předznamenal nový umělecký směr – socialistický realismus.

I přes značné typové odchylky protagonistů reprezentujících daná tvůrčí období je nasnadě, že postava a především emoce Josefa Kocourka vystupují na povrch v každém textu – promlouvají za něho niterné pocity a aktuální duševní rozpoložení, byť třeba prostřednictvím různých lyrických subjektů.

Dílo Josefa Kocourka tkví ve hře s obrazotvorností a působí na lidské smysly, obzvláště na zrak a sluch. Výsadní postavení tedy zaujímají lyrické pasáže plné barevných metafor a básnických epitet, které rozrušují kontinuitu textu, což vede k jeho roztříštěnosti, a proto připomíná koláž či mozaiku, popřípadě filmový střih. Ve vrcholné fázi dochází k obohacení narušujících elementů o vložené autentické materiály. Kompozici Kocourek více nekomplikuje, zachovává chronologický sled událostí.

Všepronikající esencí tvorby je životní tragika, pocity vykořeněnosti, samoty a opuštěnosti. Na nepřízeň osudu a atmosféru doby Kocourek reaguje s velkou mírou sarkasmu a ironie. Negativní emoce, které naplňovaly Kocourkovo nitro, mu byly jakýmsi hnacím motorem, jenž v něm probouzel touhu horečně psát a plodit díla s neobyčejnou citovostí, která vyvstává na světlo tehdy, pokud nahlédneme pod jeho stylizovanou masku. Že by právě ono hořké tajemno opřádající osobu Josefa Kocourka popuzovalo čtenáře k opětovnému vracení se zpět k jeho dílu a hledání nových kontextů? Kdoví, zda se tento umělec někdy dočká onoho „místa na

výsluní“, po kterém tolik toužil. Jedno je však jisté: Josef Kocourek neodmyslitelně patří mezi literáty, kteří významně obohatili naši literární scénu, ač nepatří mezi její přední představitele určující hlavní proud.

5 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ

5.1 Prameny

- KOCOUREK, Josef. *Extáze*. 1. vyd. Hradec Králové: Kruh, 1971. s. 356.
- KOCOUREK, Josef. *Frývaldov*. Šumperk: Městský národní výbor, 1961. s. 27.
- KOCOUREK, Josef. *Jensen a lilie*. 1. vyd. Nová Paka: Edice Pakárna, 1998. s. 94.
- KOCOUREK, Josef. *Kalendář, v němž se obrací listy*. 1. vyd. Praha: Lidová kultura, 1937. s. 194.
- KOCOUREK, Josef. *Marto. Deníky 1927–1932*. 1. vyd. Praha: Dauphin, 2009. s. 542. ISBN 978-80-7272-213-6.
- KOCOUREK, Josef. *Srdce*. 2. vyd. Blansko: DUHA Press, 2008. s. 208.
- KOCOUREK, Josef. *Srdce v dlani*. 1. vyd. Ostrava: Krajské nakladatelství, 1964. s. 142.
- KOCOUREK, Josef. *Šest milostných*. 2. vyd. Brno: Carpe diem, 1999. s. 89.
- KOCOUREK, Josef. *Zapadlí vlastenci 1932*. 2. vyd. Ostrava: Profil, 1982. s. 276.
- KOCOUREK, Josef. *Z konce světa (Výbor z tvorby 1928–1932)*. 1. vyd. Ostrava: Profil, 1980. s. 206.
- KOCOUREK, Josef. *Žena*. 1. vyd. Hradec Králové: Kruh, 1968. s. 122.
- RAIS, K. V. *Zapadlí vlastenci*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1951. s. 402.

5.2 Sekundární literatura

- BENDL, Stanislav. Magická stovka Josefa Kocourka. *Host*, 2009, roč. 25, č. 2, s. 5.
- BENHARD, František. Mladá próza trochu z jiné strany. *Plamen*, 1961, roč. 3, č. 5, s. 112.
- BINDER, Jan. Hrdinové minulosti: Ke knize J. Kocourka „Zapadlí vlastenci 1932“. *Lidová demokracie*, 1961, roč. 17, č. 116, s. 7.
- DVOŘÁK, Jan. Neobjevený autor. *Nové knihy*, 1969, č. 12, s. 1.

FIALOVÁ-FÜRSTOVÁ, Ingeborg. *Expresionismus. Několik kapitol o německém, rakouském a pražském německém literárním expresionismu*. Olomouc: Votobia, 2000. s. 366. ISBN: 80-7198-456-6.

FILIP, Zdeněk. Jeden ze čtyřiceti tisíc (Josef Kocourek). *Severní Morava*, 1972, sv. 23, s. 13–22.

FILIP, Z., SKALIČKA, J. Kocourkův Frývaldov. In KOCOUREK, Josef. *Frývaldov*. Šumperk: Městský národní výbor, 1961. s. 21–25.

FILIP, Z., SKALIČKA, J. Sedm otázek místo doslovu. In KOCOUREK, Josef. *Srdce v dlani*. 1. vyd. Ostrava: Krajské nakladatelství, 1964. s. 121–134.

FLEJBERK, Zdeněk. *Můj smutek má milión kořenů: život a dílo českého učitele, básníka a spisovatele Josefa Kocourka*. Liberec: P. F. Art Production, 2009. s. 140.

FRANC, Václav. Josef Kocourek: výročí. *Nové noviny*, č. 14, s. 6.

HAVLÍK, Vlastimil. Proletářský román Josefa Kocourka. *Tvorba*, 1982, č. 35, s. 10.

HEK, Jiří. Kocourkovo Srdce v dlani. *Host do domu*, 1964, č. 10. s. 13.

CHOCHOLÁČ, Ivo. „Roháč z Brda“. *Lidové noviny*, 1998, roč. 11, č. 76, s. 10.

JIRDA, Miloslav. Ediční poznámka. In KOCOUREK, Josef. *Extáze*. 1. vyd. Hradec Králové: Kruh, 1971. s. 347 – 349.

JIRDA, Miloslav. Doslov. In KOCOUREK, Josef. *Žena*. 1. vyd. Hradec Králové: Kruh, 1968. s. 114 – 122.

KOVÁŘÍK, Vladimír. *Slavní a zapomenutí*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1983. s. 248.

-kva- Josef Kocourek – Miloslav Klíma, Běženci. *Rozhlas*, 1976, roč. 43. č. 18, s. 4.

MACHÁČKOVÁ, Jitka. Sedmdesáté výročí úmrtí brdského rodáka J. Kocourka. *Podhoran*, 2003, č. 2, s. 10 – 13.

MALÁ, Kateřina. Poetická analogie ve dvou juveniliích. *Tvar*, 2010, roč. 21, č. 14, s. 14.

MALÁ, Kateřina. *Analogie v tvůrčích poetikách a textech Josefa Kocourka a Jaromíra Typlta*. 2011. [s.l.], 60 s. Diplomová práce. Univerzita Palackého, Filozofická fakulta.

MRÁČEK, Vladimír. Běženci. *Pravda*, 1975, roč. 56, č. 141, s. 5.

NÜNNING, Ansgar. *Lexikon teorie literatury a kultury: koncepce, osobnosti, základní pojmy*. 1. vyd. Brno: Host, 2006. s. 912. ISBN: 80-7294-170-4.

ONDŘÁČEK, Vít. Vizionář z konce světa. *Host*, 2003, roč. 19, č. 3, s. 35–39.

ONDŘÁČEK, Vít. Srdce učitele z konce světa. *Týdeník rozhlas*, 2009, roč. 19, č. 3, s. 11.

ONDŘÁČEK, Vít. Musíme rozbořit hotel, jinak zešílíme. In KOCOUREK, J. *Srdce*. 2. vyd. Blansko: DUHA Press, 2008. s. 201–205.

PACKOVÁ, Dana. Znovu objevený ztracený kantor: Příběh Josefa Kocourka, básníka, malíře a učitele, který zemřel dřív, než se stačil proslavit. *Lidové noviny*, 2001, roč. 14, č. 153, s. 16.

PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova – Pedagogická fakulta, 2001. s. 287. ISBN: 80-7290-045-5.

POLÁK, Josef. Kocourkův „Frývaldov“. *Červený květ*, 1962, roč. 7, č. 6, s. 190.

PROCHÁZKA, Miroslav. Básník Josef Kocourek. *Krkonoše*, 1994, roč. 27, č. 6, s. 32.

PROCHÁZKA, Miroslav. Zapadlý vlastenec Josef Kocourek. *Učitelské noviny*, 1973, roč. 23, č. 13, s. 10.

PYTLÍK, Radko. Umění dívat se kolem sebe. *Česká literatura*, 1963, roč. 11, č. 1, s. 60 – 67.

SKALIČKA, Jiří. Cesta Josefa Kocourka k románu. *Česká literatura*, 1985, roč. 33, č. 2, s. 143–155.

SKALIČKA, Jiří. Historie jednoho proletářského románu. In KOCOUREK, J. *Zapadlí vlastenci 1932*. 2. vyd. Ostrava: Profil, 1982. s. 268 – 276.

SKALIČKA, Jiří. Občan Josef Kocourek. *Literární měsíčník*, 1987, roč. 16, č. 8, s. 72 – 74.

SKALIČKA, Jiří. *Průvodce životem a dílem Josefa Kocourka*. 1. vyd. Ostrava: Profil, 1984. s. 154.

SKALIČKA, Jiří. Spisovatel Josef Kocourek a Slovinci. *Severní Morava*, 1973, sv. 25, s. 27–34.

SKALIČKA, Jiří. Torzo se dotváří: (Korespondence Josefa Kocourka s Vladimírem Zorzutem). *Severní Morava*, 1979, sv. 37, s. 27–32.

SKALIČKA, Jiří. Život, živoření a tvorba Josefa Kocourka na severní Moravě. In KOCOUREK, J. *Z konce světa*. 1. vyd. Ostrava: Profil, 1980. s. 185–201.

STEJSKAL, Jan. *Novopacko: portrét paměti a srdce*. 1. vyd. Harrachov: J. Stejskal, 2009. s. 348.

STÝSKAL, Jiří. Nová podnětná edice díla Josefa Kocourka. *Severní Morava*, 1980, sv. 40, s. 69–70.

SVOBODA, Jiří. Monografie o Josefu Kocourkovi. *Kulturní měsíčník*, 1984, roč. 2, č. 9, s. 63–65.

TOŠENOVSKÝ, Ludvík. K otázce pravdivosti Kocourkova díla. *Severní Morava*, 1988, sv. 55, s. 21–28.

TYPLT, Jaromír. Příběhy čtenářů Josefa Kocourka. *Souvislosti*, 2008, roč. 19, č. 1, s. 169–171.

TYPLT, Jaromír. Příběhy Josefa Kocourka. *Tvar*, 2009, roč. 20, č. 2, s. 6–9.

TYPLT, Jaromír. Výzva všem příznivcům Josefa Kocourka. *Tvar*, 2005, roč. 16, č. 11, s. 3.

TYPLT, Jaromír. Z příběhů Josefa Kocourka. *Host*, 2003, roč. 19, č. 3, s. 40–50.

VALOUCH, František. Zapomenutá lyrická próza. *Červený květ*, 1969, roč. 14, č. 6, s. 47.

VLAŠÍN, Štěpán. Monografie o Josefu Kocourkovi. *Česká literatura*, 1986, roč. 34, č. 2, s. 180–182.

VLAŠÍN, Štěpán. O dvou významných prozaicích. *Kulturní práce*, 1986, roč. 26, č. 2, s. 16.

VLK, Ivan. Nad Srdcem v dlani. *Červený květ*, 1964, roč. 9, č. 10, s. 318.

ZLOMEK, Josef. Enfant terrible Josef Kocourek. *Naše pravda*, 2003, č. 12, s. 12.

5.3 Elektronické zdroje

FILIP, Zdeněk. Učitelská léta Josefa Kocourka. *Severní Morava* [online], 1959, sv. 4, [cit. 2010-08-25]. Dostupný z WWW: <<http://www.muzeum-sumperk.cz/index.php?item=cinnost/publikacni-cinnost/vlastivedny-sbornik-severni-morava/obsah/&larticle=67>>.

FILIP, Z., FILIP, J. Frývaldov a Levá fronta. *Severní Morava* [online], 1966, sv. 14, [cit. 2010-08-13]. Dostupný z WWW: <<http://www.muzeum-sumperk.cz/index.php?item=cinnost/publikacni-cinnost/vlastivedny-sbornik-severni-morava/obsah/&larticle=3009>>.

KAPRÁLOVÁ, Dora. *Marto Marto Marto, pořád Marto! volal předčasně zemřelý extatik Josef Kocourek*. [cit. 2010-06-25]. Dostupné z WWW: http://zpravy.idnes.cz/marto-marto-marto-porad-marto-volal-predcasne-zemrely-extatik-josef-kocourek-1xa-/kavarna.asp?c=A100618_134947_kavarna_chu.

ONDŘÁČEK, Vít. *Životopis Josefa Kocourka*. [cit. 2010-06-25]. Dostupné z WWW: <<http://www.typlt.cz/index.php?content=kocourek-ondracek>>.

TYPLT, Jaromír. *Josef Kocourek*. 1.11.2006 [cit. 2010-06-25]. Dostupné z WWW: <<http://www.typlt.cz/index.php?content=josef-kocourek>>.

TYPLT, Jaromír. *Josef Kocourek*. 1.11.2006 [cit. 2010-06-25]. Dostupné z WWW: www.typlt.cz/index.php?content=w2009-kocourek.